

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 105002/I/2016/3535503597

**FENOMÉN ODLEVVU MOZGOV
V PODMIENKACH EURÓPSKEJ ÚNIE**

Diplomová práca

2016

Anna Kotrisová, Bc.

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**FENOMÉN ODLEVVU MOZGOV
V PODMIENKACH EURÓPSKEJ ÚNIE**

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Vedúci záverečnej práce: Ing. Katarína Cséfalvayová, PhD.

Bratislava, 2016

Anna Kotrisová, Bc.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

Pod'akovanie

Ďakujem vedúcej práce Ing. Kataríne Cséfalvayovej, PhD. za jej pomoc, cenné rady a odborné vedenie, ktoré mi poskytla pri písaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

KOTRISOVÁ, Anna: *Fenomén odlevu mozgov v podmienkach Európskej únie*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Katarína Cséfalvayová, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2016, 93s.

Cieľom záverečnej práce je vymedziť a priblížiť odlev mozgov ako podkategóriu medzinárodnej migrácie pracovných síl v rámci Európskej únie a Slovenskej republiky a navrhnúť riešenia na zamedzenie negatívnych vplyvov odlevu mozgov na ekonomiku Slovenska. Práca je rozdelená do 5 kapitol. Obsahuje 23 grafov, 6 tabuliek a 1 prílohu. Prvá kapitola je venovaná analýze pojmov súvisiacich s migráciou, pozitívnym a negatívnym vplyvom migrácie, jednotlivým teóriám migrácie a vymedzeniu pojmu odlev mozgov pre účely tejto práce. V ďalšej časti charakterizujeme inštitúcie, ktoré sa venujú migrácií, vznik migračnej politiky v rámci Európskej únie a migračné trendy v Európskej únii a v Slovenskej republike. Záverečná kapitola sa zaoberá analýzou dotazníkového prieskumu, ktorým sme skúmali dôvody respondentov, ktoré vedú k rozhodovaniu, či migrovať alebo zostať v materskej krajine. Výsledkom riešenia danej problematiky je, že k zamedzeniu negatívnych vplyvov odlevu mozgov na ekonomiku je potrebné zaviesť efektívnejšiu evidenciu migrantov, systém na informovanie emigrantov o pracovných pozíciách v materskej krajine a zlepšiť ekonomické a sociálne podmienky v krajine, aby ľudia nechceli emigrovať za lepšími životnými podmienkami v zahraničí.

Kľúčové slová:

odlev mozgov, migrácia, Európska únia, Slovenská republika

ABSTRACT

KOTRISOVÁ, Anna: *The Brain Drain Phenomenon within the European Union*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy. – Thesis Supervisor: Ing. Katarína Cséfalvayová, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2016, 93p.

The aim of this thesis is to define and bring closer brain drain as a sub-category of international labour migration within the European Union and the Slovak Republic and to propose solutions to avoid the negative effects of brain drain on the economy of Slovakia. The work is divided into 5 chapters. It contains 23 graphs, 6 tables and 1 attachment. The first chapter analyses the migration-related terms, positive and negative impacts of migration, individual migration theories and defines brain drain for the purposes of this thesis. In the next section we describe the institutions that deal with migration, the origins of migration policy in the European Union and migration trends in the European Union and in the Slovak Republic. The final chapter deals with the analysis of the survey, with which we explored respondents' reasons that lead to deciding whether to migrate or stay in the home country. The solution of the issue is that to hinder the possible negative effects of brain drain on the economy it is necessary to introduce a more efficient registration of migrants, a system to inform emigrants about the job offer in the home country and improve economic and social conditions in the country, so that people do not want to emigrate to find a better living conditions abroad.

Keywords:

brain drain, migration, European Union, Slovak Republic

Obsah

Zoznam tabuliek	8
Zoznam grafov	9
Zoznam použitých skratiek	10
Úvod.....	11
1 Súčasný stav skúmanej problematiky	13
1.1 Migrácia	13
1.1.1 Príčiny migračných tokov a ich formy	16
1.1.2 Vplyv medzinárodnej migrácie na hostiteľskú krajinu	18
1.1.3 Vplyv medzinárodnej migrácie na materskú krajinu.....	20
1.1.4 Vplyv medzinárodnej migrácie na svetovú ekonomiku ako celok.....	22
1.1.5 Efekty medzinárodného pohybu pracovných síl	22
1.2 Teórie migrácie	28
1.2.1 Klasické teórie medzinárodnej migrácie	28
1.2.2 Teória pull a push faktorov.....	29
1.2.3 Neoklasická teória	31
1.2.4 Teória duálneho trhu práce	32
1.2.5 Teória svetového systému	35
1.2.6 Udržanie migrácie	38
1.2.7 Teória sietí kontaktov medzi migrantmi.....	39
1.2.8 Kumulatívne príčinné súvislosti	39
1.2.9 Záver z teórií migrácie.....	40
1.3 Odlev mozgov ako podkategória migrácie	40
2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	42
3 Inštitúcie a migračné toky v rámci Európskej únie a Slovenskej republiky	44
2.1 Inštitúcie venujúce sa migrácií.....	44
2.2 Pravidlá migrácie v Európskej únii	46
2.3 Migračné toky v rámci Európskej únie	51
4 Výsledky prieskumu	62
5 Diskusia	78
Záver	83
Zoznam použitej literatúry	85
Zoznam príloh a prílohy	90

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1: Pozitívne a negatívne vplyvy medzinárodnej migrácie na hostiteľskú krajinu	20
Tabuľka č. 2: Pozitívne a negatívne vplyvy medzinárodnej migrácie na materskú krajinu	21
Tabuľka č. 3: Remitencie pracovníkov, celkový odliv peňazí z 27 členských štátov EÚ, mld. eur	25
Tabuľka č. 4: Remitencie pracovníkov, odliv peňazí z členských štátov EÚ, mil. eur	26
Tabuľka č. 5: Osobné remitencie prijaté (% HDP).....	27
Tabuľka č. 6: Počet odchádzajúcich a prichádzajúcich študentov.....	56

Zoznam grafov

Graf č. 1: Nárast objemu remitencií od roku 2000 do roku 2017	24
Graf č. 2: Prist'ahovalci v roku 2013, na 1000 obyvateľov	52
Graf č. 3: Veková štruktúra štátnych príslušníkov a cudzincov, EÚ 28, 1. január 2014	53
Graf č. 4: Počet slovenských študentov v zahraničí (OECD, 2006 - 2010)	56
Graf č. 5: Vývoj počtu prist'ahovaných, odst'ahovaných a ich celkový rozdiel	58
Graf č. 6: Krátkodobá migrácia za prácou zo Slovenska do zahraničia v tisícoch osôb	59
Graf č. 7: Podiel študentov v treťom stupni vzdelávania študujúcich v zahraničí v roku 2012, v %	60
Graf č. 8: Stav respondentov	63
Graf č. 9: Absolventi s titulom	63
Graf č. 10: Plány absolventov	64
Graf č. 11: Odpovede respondentov, prečo plánujú opustiť domovskú krajinu	65
Graf č. 12: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí plánujú opustiť domovskú krajinu	67
Graf č. 13: Pohlavie respondentov, ktorí plánujú opustiť domovskú krajinu	67
Graf č. 14: Odpovede respondentov, prečo plánujú zostať v domovskej krajine	69
Graf č. 15: Spokojnosť respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine, s prácou a pracovnými podmienkami v domovskej krajine	70
Graf č. 16: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine	71
Graf č. 17: Pohlavie respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine	71
Graf č. 18: Odpovede respondentov, prečo opustili domovskú krajinu	73
Graf č. 19: Pohlavie respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu	75
Graf č. 20: Podiel zamestnaných a nezamestnaných respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu	75
Graf č. 21: Spokojnosť respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu, s prácou a pracovnými podmienkami v imigrantskej krajine	76
Graf č. 22: Spokojnosť respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu, s prácou a pracovnými podmienkami v imigrantskej krajine v porovnaní s domovskou krajinou	76
Graf č. 23: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu ..	77

Zoznam použitých skratiek

EHS – Európske hospodárske spoločenstvo

EP – Európsky parlament

ES – Európske spoločenstvá

EURES (European Employment Services) – Európske služby zamestnanosti

EÚ – Európska únia

GCIM (Global Commission on International Migration) – Globálna komisia pre medzinárodnú migráciu

HDP – hrubý domáci produkt

ILO (International Labour Organization) – Medzinárodná organizácia práce

INESS (Institute of Economic and Social Studies) – Inštitút ekonomických a spoločenských analýz

IOM (International Organization for Migration) – Medzinárodná organizácia pre migráciu

IZA (Institute for the Study of Labor) – Inštitút pre štúdium práce

MPSVR SR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj

OSN (United Nations) – Organizácia spojených národov

SAV – Slovenská Akadémia Vied

ŠÚSR – Štatistický úrad Slovenskej republiky

Úvod

Ľudia migrujú od nepamäti. Už prví ľudia sa sťahovali a hľadali vhodné oblasti, kde by sa mohli usadiť. Postupne si osvojili takmer celú planétu a každý si našiel svoje územie, kde žije. Avšak nie každý je spokojný s tým, kde sa narodil, prípadne nie každý tam môže zostať a žiť ďalej. Preto sa ľudia sťahujú aj teraz a často nielen v rámci svojej krajiny, ale migrujú aj za hranice do iných štátov.

Európska únia je špecifickým prípadom migrácie, lebo je tu voľný pohyb osôb a pracovných síl cez hranice štátov v rámci schengenského priestoru Európskej únie. V tejto súvislosti sa stále viac hovorí o pojme medzinárodná migrácia. Tento pohyb pracovných síl má rôzne dôsledky na jednotlivé krajiny, či už krajiny materské alebo hostiteľské. Dôsledky môžu byť pozitívne, ale aj negatívne, a to v závislosti od rôznych faktorov, ktoré na migráciu pôsobia. Dôležité sú nielen ekonomické ukazovatele v daných krajinách, ale aj mnohé iné príčiny, ktoré vedú ľudí k migrácii. Medzinárodná migrácia má vo svetovom hospodárstve svoje miesto. Je to prirodzený proces presunu obyvateľov z jedného miesta na iné.

Európska únia je v súčasnosti skúšaná migračnou krízou, ktorá vyvrcholila v roku 2015, keď sa veľké množstvo utečencov snažilo nájsť nový domov práve v najvyspelejších krajinách Európskej únie. Migrácia sa deje neustále po celom svete a to z rôznych dôvodov. Každý migrant môže mať na migráciu iný pohľad, ide hlavne o to, čo ho k tejto migrácii poháňa; niektorí migrujú preto, lebo chcú, iní preto, lebo musia.

Významnou podkategóriou migrácie je odlev mozgov. Je to situácia, keď krajina prichádza o vysokokvalifikovanú pracovnú silu, ktorá migruje za hranice do iného štátu, s cieľom využiť tam svoje schopnosti, intelekt a kvalifikáciu za účelom získania lepších ekonomických podmienok. To má často za následok nedostatok potrebnej kvalifikovanej pracovnej sily v domovskej krajine.

V tejto práci sa venujeme fenoménu odlevu mozgov v podmienkach Európskej únie. Túto tému sme si vybrali preto, lebo je aktuálna a v našom okolí a tiež na univerzitnej pôde je veľké množstvo ľudí a študentov, ktorých sa týka, a ktorí sa stali súčasťou medzinárodnej migrácie. Predstavujú potenciálny odlev mozgov pre ich materskú krajinu, prípadne už pod odlev mozgov spadajú, lebo svoju domovskú krajinu opustili.

Odlev mozgov je téma, o ktorej sa v súčasnosti často hovorí a existuje aj viacero štúdií, ktoré sa jej venujú. Skúmanie odlevu mozgov ale nie je jednoduché. Súvisí s ním množstvo faktorov, ktoré treba brať do úvahy, medzi ktoré patria napríklad motív odchodu človeka do zahraničia a dĺžka jeho pobytu v zahraničí. Preto je najlepšie skúmať tento

fenomén z dlhodobého hľadiska, kedy sa najlepšie ukáže, aké vplyvy (pozitívne alebo negatívne) prináša odlev mozgov pre danú krajinu, ktorej sa týka. V konečnom dôsledku však nie je možné získať štatisticky presné výsledky tohto javu, lebo nie všetci, ktorí odídu do zahraničia, to oznámia našim úradom.

Za cieľ práce sme si stanovili vymedziť a priblížiť dôvody odchodu vysokokvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia. Charakterizujeme situáciu v oblasti medzinárodnej migrácie a odlevu mozgov v Európskej únii a v Slovenskej republike, priblížime možné riziká, ale aj pozitívne stránky tohto javu, analyzujeme dôvody, pre ktoré sa ľudia rozhodnú pre migráciu a navrhujeme možné riešenia situácií, ktoré táto problematika prináša.

Otázka odchodu kvalifikovanej pracovnej sily tu bude vždy, pokiaľ sa nestane niečo, čo prestane ľudí lákať k odchodu do zahraničia. Preto treba v tomto smere podniknúť určité kroky, ktoré zamedzia takýmto stratám pre našu krajinu a jej ekonomiku.

1 Súčasný stav skúmanej problematiky

1.1 Migrácia

Migrácia má vo svetovej ekonomike veľký význam. Čoraz častejšie sa spomína ako dôsledok globalizácie a integrácie ekonomík vo svete. Stále viac ľudí opúšťa jednu krajinu s cieľom dlhodobo sa usadiť v inej. Tento trend prináša zmeny nielen pre týchto ľudí, ale výrazne ovplyvňuje aj ekonomické činitele krajín na celom svete. Stáva sa celosvetovou záležitosťou, ktorou sa zaoberajú rôzni odborníci. Migrácia sa vyskytuje na niekoľkých úrovniach, ako je interkontinentálna úroveň, kedy ľudia migrujú medzi kontinentmi, ďalej intrakontinentálna, keď migrujú medzi krajinami na danom kontinente a interregionálna, keď migrujú v rámci rôznych oblastí jednej krajiny. Jedným z najvýznamnejších migračných prípadov je migrácia z vidieka do veľkých miest pri hľadaní pracovných príležitostí. Možné dôsledky migrácie vedú krajiny k tomu, aby riešili túto problematiku na medzinárodnej úrovni, a tak kontrolovali pohyb osôb cez hranice štátov. To má za následok rozvoj spolupráce krajín pri riešení niektorých globálnych problémov spojených s migráciou. Ani v dnešnej dobe nie je možné zistiť presný rozsah migrácie a počet migrantov, a to kvôli veľkému množstvu nezdokumentovanej migrácie a tiež nekompletným údajom o migrantoch. Je ťažké určiť, kto z migrantov spadá pod význam pojmu odlev mozgov.

Podľa štatistík Organizácie spojených národov sa celkový počet medzinárodných migrantov zvýšil zo 152 mil. v roku 1990 na necelých 173 mil. v roku 2000 a až na takmer 300 mil. ľudí v roku 2015. Teda počet osôb, ktoré migrovali do zahraničia, sa tak od roku 2000 do roku 2015 zvýšil o 41 %.¹

Odhadovaný počet vnútorných migrantov (t. j. migrantov v rámci krajiny, ktorej sú občanmi) je 763 mil.² Spolu s medzinárodnými migrantmi je na svete asi miliarda migrantov – každý siedmy človek je migrant. V prípade, že by medzinárodní migranti založili štát, vytvorili by po Číne, Indii, USA a Indonézii piatu najľudnatejšiu krajinu sveta.³

V roku 2014 bolo v krajinách EÚ 33,6 mil. migrantov, ktorí tvoria 7 % celkovej populácie členských krajín EÚ. Z tohto počtu bolo 14 mil. migrantov obyvateľmi inej krajiny

¹ UN DESA: *Trends in International Migrants Stock*. 2015. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2015.xlsx>

² UN DESA: *Cross-national comparisons of internal migration: An update on global patterns and trends*. 2013. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/technical/TP2013-1.pdf>> s.25

³ IOM: *Migrácia vo svete*. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete>>

EÚ a zvyšných 19,6 mil. boli štátni príslušníci štátov mimo Únie. Takmer tri štvrtiny migrantov v EÚ žije v piatich krajinách EÚ: v Nemecku, Veľkej Británii, vo Francúzsku, v Španielsku a Taliansku. Medzi migrantmi z tretích krajín žijúcich v niektorej z krajín EÚ majú najväčšie zastúpenie občania Turecka (1,63 mil.), Maroka (1,37 mil.), Číny (0,74 mil.), Indie (0,65 mil.) a Ukrajiny (0,61 mil.).⁴

Neexistuje jednotná definícia pojmu migrácie. Pre lepšie pochopenie tohto pojmu uvedieme niekoľko jej definícií podľa niektorých autorov či inštitúcií:

Podľa definície Medzinárodnej organizácie pre migráciu⁵ je *medzinárodná migrácia pohyb osôb, ktoré opúšťajú krajinu svojho pôvodu alebo trvalého pobytu s úmyslom usadiť sa natrvalo alebo dočasne v inej krajine.*

Vo Veľkej ekonomickej encyklopédii profesor Milan Žák⁶ uvádza definíciu, kde je migrácia označovaná ako *mechanický pohyb či mechanická zmena obyvateľstva. Je daná priestorovou mobilitou osôb medzi dvoma územnými jednotkami.*

Nemecký spolkový úrad pre migráciu a utečencov v ročných správach o migrácii v Spolkovej republike Nemecko ako oficiálnu definíciu uvádza túto: *Migráciou je, keď nejaká osoba priestorovo presunie centrum svojho života. Medzinárodnou migráciou je potom, keď sa toto deje cez národné hranice.*⁷

Migrácia ľudí je pohyb osôb z jedného miesta na svete na iné s cieľom trvalého alebo dočasného usadenia sa, zvyčajne cez politické hranice. Príkladom dočasného pobytu sú sezónne pohyby migrantov - poľnohospodárskych robotníkov. Ľudia si môžu buď vybrať presun (dobrovoľná migrácia), alebo sú k presunu nútení (nedobrovoľná migrácia).⁸

Keď hovoríme o migrácii, je potrebné definovať základné pojmy. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky⁹ ich definuje takto:

Cudzinec - podľa platnej slovenskej legislatívy je cudzincom každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky. Za cudzincov sa považujú osoby, ktoré žijú na území jedného štátu, pričom sú občanmi iného štátu.

Migrant – je to osoba, ktorá dočasne alebo trvalo mení miesto svojho pobytu

⁴ Eurostat: *Immigration in the EU*. 2015. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf>

⁵ IOM: *World Migration 2005: Costs and benefits of international migration*. 2005.

⁶ Žák, M. et al.: *Velká ekonomická encyklopedie – druhé rozšířené vydání*. 2006.

⁷ BAMF: *Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung: Migratinsbericht 2007. 2008.*

⁸ Xpeditions: *Human Migration Guide*. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.nationalgeographic.com/xpeditions/lessons/09/g68/migrationguidestudent.pdf>> s.1

⁹ MPSVR SR: *Základné pojmy*. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/zakladne-pojmy/>>

v rámci jednej krajiny, keď sa sťahuje z jednej časti krajiny do jej inej časti (vnútroštátna migrácia) alebo z jednej krajiny (materskej/domovskej/emigračnej krajiny) do druhej (medzinárodná, resp. zahraničná migrácia). Medzinárodným migrantom je teda osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny (hostiteľskej/cieľovej/imigračnej krajiny) s cieľom usadiť sa tam dočasne alebo trvalo (emigrant/imigrant). Podľa definície OSN ide o osobu, ktorá z akýchkoľvek dôvodov zmenila krajinu svojho trvalého resp. obvyklého pobytu a zo svojej domovskej krajiny sa presťahovala do inej krajiny na obdobie viac ako jeden rok.

Štátny príslušník tretej krajiny - každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky ani občanom Európskej únie a tiež osoba bez štátnej príslušnosti.

Utečenec - slovenský právny poriadok tento pojem nepozná. Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951 (Ženevský dohovor) označuje utečenca ako osobu, ktorá má vo svojom pôvodnom štáte oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov a nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho štátu a nachádza sa mimo svojho štátu. A tiež osoba bez štátneho občianstva, ktorá sa nachádza mimo štátu svojho doterajšieho pobytu v dôsledku týchto udalostí a ktorá sa tam vzhľadom na uvedené obavy nemôže alebo nechce vrátiť.

Azylant - cudzinec, ktorý splnil kritériá Dohovoru o právnom postavení utečencov (Ženevského dohovoru), čím bol uznaný za utečenca a bola mu poskytnutá medzinárodná ochrana vo forme azylu.

Pojem migrácia sa používa s množstvom rôznych súvislostí. Môže ísť o migráciu obyvateľov, pracovných síl, ale aj ľudí, ktorí sú nútení opustiť svoju krajinu nedobrovoľne.

Existuje viacero typov migrácie:

- a) Niektorí ľudia opúšťajú domovskú krajinu len dočasne, nechcú odísť navždy a zamýšľajú sa vrátiť. Preto sa migrácia delí z časového hľadiska na **dlhodobú** (prípadne trvalú) a **krátkodobú**. Dlhodobá spravidla presahuje 12 mesiacov. Migrácia, ktorá je v rozmedzí 3 až 12 mesiacov, teda trvá viac ako 3 a menej ako 12 mesiacov, je krátkodobá.¹⁰

¹⁰ IOM: *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/pre-media/pojmy-o-migracii>>

- b) Podľa faktora motivácie sa migrácia delí na **dobrovoľnú** a **vynútenú**.¹¹ O dobrovoľnej migrácii hovoríme v prípade, ak migranti cestujú do zahraničia za prácou, štúdiom, prípadne z dôvodu zjednotenia rodiny alebo dobrovoľnej repatriácii. Nútená migrácia vychádza z dôvodov, ktoré ľudí nedobrovoľne nútia opustiť svoje domovy. Sú nimi prírodné katastrofy, vojna, náboženské a politické prenasledovanie a iné dôvody.
- c) Ďalšie delenie migrácie je na **legálnu** a **nelegálnu**.¹² Legálna migrácia označuje pobyt migranta v súlade so zákonom hostiteľskej krajiny. Nelegálnym migrantom je ten, kto má falošné doklady alebo mu vypršala platnosť dokladov, nedostal povolenie na pobyt alebo je jeho pobyt v rozpore so zákonom hostiteľskej krajiny.

1.1.1 Príčiny migračných tokov a ich formy

Príčiny migračných tokov a ich formy môžeme rozdeliť na ekonomické a neekonomické. Jednotlivé príčiny rozdelíme podľa príslušných faktorov nasledovne:

Ekonomické faktory príčin migračných tokov:

- Tempo ekonomického rastu v jednotlivých krajinách, nerovnomerný ekonomický vývoj v emigračných a imigračných krajinách,
- Vyššia cena pracovnej sily v zahraničí, teda v imigračnej krajine,
- Nedostatok pracovnej sily v imigračných krajinách,
- Lepšie podmienky uplatnenia pracovnej sily v imigračných krajinách,
- Cyklické krízy,
- Hľadanie voľnej poľnohospodárskej pôdy.

Ekonomickými faktormi sú tie, ktoré súvisia s ukazovateľmi ekonomického stavu a výkonnosti krajiny. Sú nimi tempo rastu ekonomiky, ekonomický vývoj, cena a množstvo pracovnej sily, podmienky uplatnenia na pracovnom trhu a iné.

Neekonomické faktory príčin migračných tokov:

¹¹ IOM: *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/pre-media/pojmy-o-migracii>>

¹² MZV: *Východiskový materiál pracovnej skupiny „Práva migrantov“ – Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/011_strategia_vychodiskovy_material_prava_migrantov.pdf>

- Politické príčiny,
- Vojenské príčiny,
- Rasová diskriminácia,
- Náboženské prenasledovania,
- Národnostné príčiny,
- Environmentálne problémy,
- Dosahovanie vyššej sociálnej úrovne.

Neekonomickými faktormi sú tie príčiny, ktoré nemajú ekonomický charakter. Ľudia opúšťajú svoju rodnú krajinu aj z politických dôvodov, napríklad keď nesúhlasia s politikou vedenou v ich krajine. V stave vojny ľudia utekajú z krajiny, v ktorej sa bojuje, a hľadajú útočisko v krajinách, kde je bezpečne. Medzi neekonomické príčiny radíme aj dôvody rasovej, náboženskej, či národnostnej diskriminácie, prípadne neznašanlivosti a podobne.

Okrem ekonomických a neekonomických faktorov existujú aj ďalšie faktory vplývajúce na migráciu¹³:

- **migračná tradícia**: staré koloniálne väzby medzi krajinami, podobná kultúra, jazyk,
- **geografická vzdialenosť**: sťahovanie do krajín geograficky bližších k domovskej krajine,
- **rozdiely v očakávanej dĺžke života** – v najchudobnejších krajinách je očakávaná dĺžka života asi 51 rokov, vo vyspelých krajinách 78 rokov,
- **medzery vo vzdelávaní** – negramotnosť, slabé školstvo v zaostalých krajinách.

Dôvody migrácie ľudí sú rôzne, ale spravidla sú niečím podmienené. Existuje množstvo faktorov, ktoré vedú k medzinárodnej migrácii. Sú to faktory, ktoré na jednej strane migranta z krajiny pôvodu vytláčajú (z ang. push), na strane druhej strane ho do cieľovej krajiny migrácie priťahujú (z ang. pull).¹⁴

Za najvýznamnejšie **push faktory**, ktoré nútia ľudí sťahovať sa z ich domovov preč, považujeme:

- nepriaznivé ekonomické pomery, nedostatok pracovných príležitostí,
- nízka životná úroveň,
- narušené životné prostredie, povodne,
- etnické problémy, násilné konflikty, vojny,
- vysoká kriminalita,

¹³ Lipková, E.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. s.319

¹⁴ UNHCR: *Nielen čísla*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete <<http://www.unhcr.org/numbers-toolkit/Manuals/NJN-FINAL-SK.pdf>> s.8

- politická diskriminácia,
- rastúca hustota populácie (ázijské krajiny),
- nedostatok prírodných surovín, vody, potravín.

Medzi významné **pull faktory**, ktoré lákajú imigrantov a motivujú ich sťahovať sa do určitých oblastí, zaradíme:

- vyššie mzdy,
- lepšie životné a klimatické podmienky, vyššia životná úroveň,
- vyhliadky dobrého zamestnania,
- blízkosť destinácie k domovskej krajine,
- väčšia miera individuálnej a politickej slobody,
- referencie od iných emigrantov,
- bezpečnostná situácia, nízka kriminalita,
- dostupnosť potravín, úrodnej pôdy, prijateľné podnebie.

Okrem faktorov, ktoré ľudí vytláčajú z domovskej krajiny alebo ťahajú do inej krajiny, rozoznávame aj také faktory, ktoré ich nútia zostať v domovskej krajiny (stay faktory), a ktoré ich odrádzajú od toho, aby do inej krajiny odišli (stay away faktory).¹⁵

Stay faktory: rodinné väzby, priateľstvá, sociálne postavenie, kultúrna spriaznenosť, zamestnanosť, majetok, znalosť, istoty, politické výsady.

Stay away faktory: jazykové bariéry, kultúrne bariéry, neznalosť, diskriminácia, nízke spoločenské postavenie, nezamestnanosť, nízke mzdy, nedostatok politických práv, neistota.

Medzinárodná migrácia ovplyvňuje svetovú ekonomiku aj ekonomiku jednotlivých krajín, ktorých sa týka. Na hostiteľskú i domovskú krajinu má pozitívne aj negatívne vplyvy. Tie sú veľmi dôležité, lebo od nich sa tiež bude vyvíjať ekonomická situácia v budúcnosti.

1.1.2 Vplyv medzinárodnej migrácie na hostiteľskú krajinu

Migrácia pracovnej sily smeruje spravidla zo štátov s horšími ekonomickými podmienkami do štátov s lepšími ekonomickými podmienkami. Cieľovými imigračnými krajinami sú teda hospodársky vyspelé štáty. Vo všeobecnosti možno povedať, že hospodársky vyspelé štáty sú charakteristické vysokou úrovňou miezd ako aj vysokou ziskovosťou, rýchlym rastom miezd, tendenciou k vyššej miere vybavenosti práce kapitálom a odmietaním domácej pracovnej sily vykonávať horšie platené práce. Preto je

¹⁵ Lipková, E.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. s.318

pravdepodobné, že si v týchto štátoch imigrant nájde uplatnenie ľahšie a rýchlejšie ako vo svojej domovskej krajine. A to aj za cenu toho, že bude vykonávať prácu, ktorú by vo svojej krajine nevykonával, no v hostiteľskej krajine za ňu dostane aj niekoľkonásobne vyššiu mzdu.

Pozitívnym vplyvom medzinárodnej migrácie na hostiteľskú krajinu je získavanie mladej aktívnej (v určitých prípadoch i kvalifikovanej – odlev mozgov) pracovnej sily. Ďalším pozitívom pre hostiteľskú krajinu je, že neminula peniaze na kvalifikáciu imigrantov a môže nimi zaplniť aj miesta vysokokvalifikovaných odborníkov. Imigranti sú často zdrojom nového myslenia, nápadov, znalostí, či prístupov, a preto obohacujú zabehnuté spôsoby, ktoré v štáte fungujú. A to tým, že šíria znalosti z jedného štátu do druhého. Prílev imigrantov môže tiež udržať, respektíve zvýšiť počet pracovných miest v štáte, a to napríklad tým, že si po nejakom čase založia podnik a začnú podnikáť. Väčšinou sa imigranti úspešne začlenia do trhu práce, sú flexibilní a berú možnosti, ktoré sa im núkajú. Vyplnia tak medzeru na málo atraktívnych, zle platených pracovných miestach, ktorými sú napríklad slabo platené manuálne práce a ktoré domáce obyvateľstvo odmieta robiť. Vo všeobecnosti platí názor, že imigranti vyriešia otázku nedostatku pracovných miest v stagnujúcich odvetviach. Rovnako imigranti tvoria novú skupinu spotrebiteľov v hostiteľskej krajine, keďže budú nakupovať a spotrebúvať produkty, čo vplýva na rast dopytu v krajine a pomáha jej ekonomike. Dane z príjmov imigrantov sú taktiež zdrojom štátneho rozpočtu a imigranti s nízkymi mzdami majú nižšie nároky na sociálne dávky v porovnaní s domácim obyvateľstvom.

Je potrebné si však uvedomiť, že niektoré z týchto výhod, ako je prispievanie daňami do rozpočtu a rastúca spotreba, nemusia byť až takým veľkým prínosom. Častokrát svoj zárobok imigranti neminú celý v hostiteľskej krajine, ale pošlú ho domov ako remitenciu, čo má vplyv na platobnú bilanciu v oboch štátoch. Môže sa tiež stať, že v prípade nelegálnej migrácie domáci zamestnávateľia dajú týmto imigrantom prácu, vyplatia ich na ruku a nič za nich neodvedú do sociálneho systému, čím sa podkopáva právny systém hostiteľskej krajiny.

Negatívnym vplyvom je, že sociálne nižšie postavené skupiny domácich obyvateľov aj predošli imigranti v dôsledku migrácie strácajú. Domáci obyvatelia často nevidia výhody, ktoré príchod imigrantov prináša, a preto majú obavy z vytlačania domácej pracovnej sily. Môžu vzniknúť kultúrne a etnické problémy, sociálne napätie. Niektorí majú názor, že prítomnosť migrantov znižuje priemernú mzdu domácich, a že ročná miera imigrácie a miera nezamestnanosti sú od seba nezávislé, prílev imigrantov na zmeny v miere nezamestnanosti

je minimálny. Tiež považujú imigrantov za istú záťaž systému poskytovania verejných služieb a sociálneho zabezpečenia – využívajú verejné služby a sociálne dávky viac ako prispievajú do systému daní a sociálnych príspevkov.

Tabuľka č. 1: Pozitívne a negatívne vplyvy medzinárodnej migrácie na hostiteľskú krajinu

Pozitívne vplyvy	Negatívne vplyvy
Získanie mladej aktívnej (kvalifikovanej) pracovnej sily	Straty pre nižšie postavené skupiny domácich obyvateľov
Získanie vysokokvalifikovaných odborníkov	Vytlačanie domácej pracovnej sily
Nové myslenie, znalosti, nápady, prístupy	Kultúrne a etnické problémy, sociálne napätie
Rast počtu pracovných miest	Zníženie priemernej mzdy domácich pracovníkov
Zaplnenie pracovných miest neatraktívnych pre domácich obyvateľov	Minimálny vplyv na zmenu nezamestnanosti
Rast dopytu a spotreby v krajine	Využívanie verejných služieb a sociálneho zabezpečenia
Dane z príjmov ako zdroj štátneho rozpočtu	
Nízke nároky na sociálne dávky	

Prameň: Vlastné spracovanie

1.1.3 Vplyv medzinárodnej migrácie na materskú krajinu

Pracovná sila smeruje tam, kde očakáva, že bude dosahovať lepší životný štandard. Teda emigračné krajiny sú zväčša rozvojové alebo najmenej rozvinuté štáty. V nich je vo všeobecnosti nižšia životná úroveň, nižšie mzdy a nespokojnosť s pracovnými podmienkami a ponukou práce. Odchod pracovnej sily má preto pozitívne a negatívne účinky aj na materskú krajinu.

Okrem remitencií je na tom pozitívne aj to, že emigranti znižujú populačný tlak a napätie na trhu práce, zmierňuje sa tlak rastúcej nezamestnanosti a znižujú sa náklady, ktoré v súvislosti s ňou vznikajú (finančné podpory v nezamestnanosti). Znižuje sa sociálne napätie a pomáha to uchovať politickú štruktúru (vďaka poklesu nezamestnanosti). Migranti, ktorí sa vrátia, prinesú nové vedomosti a odbornosť získanú v zahraničí – to môže viesť k zvýšeniu produktivity práce, zakladaniu nových podnikov, zvýšeniu zamestnanosti a aj

technologickej úrovne. **Remitencie** pozitívne vplyvajú na platobnú bilanciu štátu. Nie sú len zvýšením príjmov domácností, ale aj prírastkom na príjmovej strane platobnej bilancie.¹⁶ Veľakrát migranti formujú medzinárodné spoločenstvá a vytvárajú špeciálne organizácie, častokrát intelektuálneho alebo profesionálneho charakteru.

Negatívom na tom je strata mladých ľudí a úbytok obyvateľstva, prípadný nečakaný masový návrat tých, čo emigrovali, strata produkcie a príjmov z daní, sociálne odvody. Významným negatívnym vplyvom, ktorému sa venujeme v tejto práci, je odlev mozgov (brain – drain), keď vysokokvalifikovaná pracovná sila odchádza do zahraničia. Podobne je to odlev mladých ľudí, lebo tak štát stráca potenciálnu domácu produkciu. Migranti okrem svojho vzdelania a skúseností odnášajú aj vlastný kapitál, ktorý je okrem iného aj zdrojom rozvoja štátu. Odchod jedného z rodičov má za následok delenie rodín, čo môže mať negatívny vplyv na deti migrantov. Obmedzuje sa výskum a vývoj, odchod vysokokvalifikovanej pracovnej sily znamená stratu investícií do vzdelania. Ďalšími negatívnymi vplyvmi migrácie na materskú krajinu sú sociálna dezintegrácia a kultúra emigrácie, keď sa migrácia mladých za prácou stáva akýmsi rituálom prechodu do dospelosti, a tiež zväčšujúca sa sociálna nerovnosť.

Tabuľka č. 2: Pozitívne a negatívne vplyvy medzinárodnej migrácie na materskú krajinu

Pozitívne vplyvy	Negatívne vplyvy
Remitencie	Strata mladých ľudí, úbytok obyvateľstva
Pokles populačného tlaku a napätia na trhu práce	Masový návrat
Pokles sociálneho napätia	Strata príjmov do štátneho rozpočtu
Nové vedomosti migrantov, ktorí sa vrátili naspäť do materskej krajiny	Odlev mozgov - kvalifikovaných pracovníkov
Vplyv na platobnú bilanciu	Strata vlastného kapitálu
Pokles chudoby	Delenie rodín
Vznik medzinárodných spoločenstiev	Strata investícií do vzdelania
	Kultúra emigrácie
	Rast sociálnej nerovnosti

Prameň: Vlastné spracovanie

¹⁶ Jančíková, E.: Vplyv remitencií na rozvoj ekonomík. 2014. In: *Almanach*. Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/almnch/A2014-1.pdf>> s.13

1.1.4 Vplyv medzinárodnej migrácie na svetovú ekonomiku ako celok

Medzinárodná migrácia má za následok vyrovňovanie reálnej mzdy – presun pracovných síl zo štátov s nízkou mzdou do štátov s vyššou mzdou. Ak aj nedôjde k vyrovnaniu, tak pôsobí v smere znižovania mzdových rozdielov v zdrojovej a cieľovej krajine migrácie. Zvyšuje sa celosvetové bohatstvo, lebo presunom pracovnej sily rastie objem svetovej produkcie. Modifikuje sa pracovný trh, v krajine pôvodu sa ponuka práce zníži a v hostiteľskej krajine vzrastie. Vo všeobecnosti migrácia pracovných síl na rozdiel od pohybu ostatných výrobných faktorov spôsobovala a stále spôsobuje omnoho viac politických problémov a vyznačuje sa najväčšími obmedzeniami vyplývajúcimi z ekonomických záujmov štátov, za ktorými sa skrýva aj rozdielny kultúrny vývoj národov a etník. Medzinárodná migrácia napomáha šíreniu vedomostí a znalostí čo vedie k hospodárskemu rastu a zlepšovaniu životnej úrovne.

1.1.5 Efekty medzinárodného pohybu pracovných síl

Keď hovoríme o efektoch medzinárodnej migrácie pracovnej sily, tie môžu byť pozitívne alebo negatívne ako pre emigračnú, tak aj pre imigračnú krajinu. Migrácia je spájaná s takými indikátormi, ako sú kvalifikácia pracovnej sily a objem remitencií. Tieto sú dôležité pri hodnotení jednotlivých efektov migrácie pracovnej sily.

Keď vo všeobecnosti hovoríme o pohybe ľudského kapitálu, hovoríme o migrácii vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Tá zvyčajne v materskej krajine nadbytočná nie je. Ale dôvodom na odchod vysokokvalifikovanej pracovnej sily môže byť fakt, že materská krajina nemá dostatok financií na to, aby jej zaplatila takú odmenu, ako si zaslúži alebo považuje za primeranú. To sa stáva najmä v tranzitívnych ekonomikách alebo v rozvojových štátoch. Preto vzdelaní a kvalifikovaní obyvatelia radšej odídu tam, kde budú spokojnejší so svojou mzdou a životným štandardom. To však vedie k tomu že materská krajina pociťuje stratu, vyťahovalectvom trpí a ťažko túto stratu nahradí.

Táto strata by sa dala kompenzovať vývozom kapitálu v podobe remitencií predstavujúcich peniaze, ktoré migranti posielajú do svojej bývalej domoviny¹⁷. Avšak materská krajina len zriedka získava naspäť výnosy v podobe remitencií, ktoré pracovník zarobí za svoju prácu v zahraničí. Z tohto dôvodu môžeme označiť investície vložené do pracovnej sily ako stratené, lebo nevytvára pridanú hodnotu v krajine, ktorá mu dala na to

¹⁷ Euractiv: *Migranti v EÚ poslali domov asi 26 mld eur.* [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/mobilita/clanok/migranti-v-eu-poslali-domov-asi-26-mld-eur>>

vzdelanie a prostriedky, aby bol pre ňu prínosom. Na druhej strane z toho čerpá imigračná krajina, ktorá do imigranta ako už vysokokvalifikovaného odborníka nevložila žiadne náklady a ten predstavuje preto pre túto krajinu veľký prínos.

Naopak, pri odchode málokvalifikovaných obyvateľov môžeme povedať, že ekonomické straty pre materskú krajinu sú pomerne malé. Do ich kvalifikácie neboli vložené vyššie investície a vo všeobecnosti nepredstavujú pre domovskú krajinu prínos vysokej pridanej hodnoty. Keď sa človek rozhodne emigrovať a opustiť svoju krajinu, musí byť pripravený na to, že ho čakajú rôzne prekážky, s ktorými sa bude musieť vysporiadať. Ich prekonanie si vyžaduje určitú úroveň vzdelania a tiež sú potrebné investície a ochota prispôbiť sa novým podmienkam. Preto by sme mohli predpokladať, že migrovať budú prevažne ľudia kvalifikovaní, ktorí dosiahli istú úroveň vzdelania a vedia adekvátne reagovať na situácie, do ktorých sa vďaka migrácií dostanú.

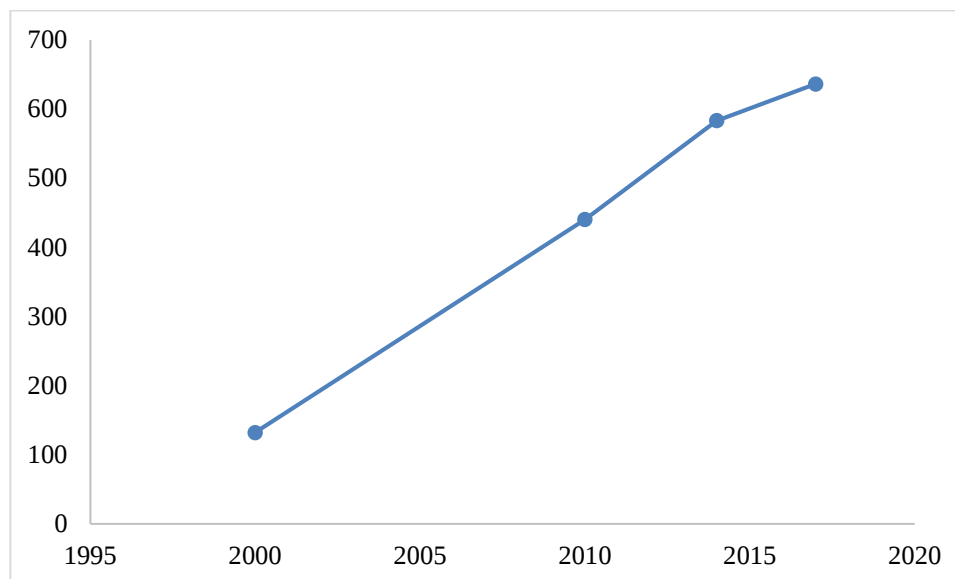
V prípade, že je v štáte vysoký stupeň nezamestnanosti, emigrácia obyvateľstva, ktoré v tomto štáte nemá prácu, môže do určitej miery znížiť nezamestnanosť a tým pozitívne pôsobiť na ekonomické ukazovatele štátu. Avšak pozitívny dopad môže mať len emigrácia nekvalifikovanej pracovnej sily. Ako sme už podotkli, odchod kvalifikovanej pracovnej sily by bol pre štát negatívny, a to aj v prípade, že by akurát nemala prácu, pretože predstavuje potenciál do budúcnosti.

Obyvateľstvo niekedy emigruje len na určitú dobu, dočasne, s úmyslom vrátiť sa naspäť do svojej krajiny. Cieľom takejto dočasnej migrácie je zvyčajne získať úspory, ktoré sa tak stávajú zdrojom devízových prostriedkov v materskej krajine.

Odhadovaný objem remitencií, ktoré poslali migranti v roku 2014 je 583 miliárd dolárov. Remitencie vzrástli exponenciálne zo 132 miliárd dolárov v roku 2000 na 440 miliárd dolárov v roku 2010 a 583 miliárd dolárov v roku 2014, a to aj napriek miernemu poklesu spôsobenému ekonomickou krízou. Odhadovaný objem remitencií má do roku 2017 vzrásť na 636 miliárd dolárov. Odhaduje sa, že skutočný objem remitencií vrátane nezdokumentovaných formálnych a neformálnych remitenčných tokov je výrazne vyšší. V roku 2014 sa medzi štáty s najvyšším objemom prijatých zdokumentovaných remitencií zaradili India, Čína, Filipíny, Mexiko a Nigéria. Hlavným zdrojom remitencií sú bohaté krajiny. Spojeným štátom americkým patrí prvá priečka s 53,5 miliardami USD v zdokumentovaných remitenčných tokoch za rok 2013. Nasleduje Ruská federácia (37,2 mld.), Saudská Arábia (34,9 mld.), Švajčiarsko (23,1 mld.) a Nemecko (19,6 mld.). Odhadovaný objem remitencií, ktoré poslali migranti do rozvojových štátov v roku 2014 je

436 miliárd dolárov.¹⁸

Graf č. 1: Nárast objemu remitencií od roku 2000 do roku 2017

Prameň: Vlastné spracovanie podľa IOM. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete>>

Remitencie majú veľký význam pre rozvojové štáty. Pre mnohé z nich sú dôležitým prínosom v podobe repatriácie úspor v konvertibilných menách. Remitencie na jedného obyvateľa sú oveľa vyššie v malých štátoch (Jemen, Jordánsko) ako v tých s väčšou populáciou (India). Príjmy, ktoré závisia na zárobkoch emigrantov, sú vo veľkej miere premenlivé. Na platobnú bilanciu a zamestnanosť v emigračných krajinách výrazne vplýva zmena dopytu po pracovných silách v imigračných krajinách. Remitencie tiež vplývajú na spotrebu v krajinách emigrantov. Spôsobujú, že sa obyvateľom menia spotrebné návyky a rastie u nich dopyt po luxusných tovaroch, moderných zariadeniach a teda po importovanom tovare. Toto vedie k znižovaniu priameho investičného efektu emigrácie a následne remitencií.¹⁹

Podľa štatistík Eurostatu z decembra 2013 predstavovali remitencie pracovníkov poslané do krajiny pôvodu v roku 2012 v EÚ 27 38,8 miliárd EUR. V tom čase ešte Chorvátsko nebolo členom EÚ, vstúpilo tam až 1. júla 2013²⁰. S ním hovoríme už o EÚ 28. Tieto údaje sú dostupné len pre EÚ 27. V nasledujúcej tabuľke číslo 3 vidíme, že takmer tri štvrtiny tejto sumy išli mimo EÚ, a to suma 28,4 mld. a v rámci EÚ 27 to bolo 10,3 mld.

¹⁸ IOM: *Migrácia vo svete*. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete>>

¹⁹ Lipková E.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. s.212

²⁰ EK: *Vitaj, Chorvátsko!*. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/news/eu_explained/130701_sk.htm>

eur. Za posledné štyri roky boli remitencie pracovníkov stabilné na úrovni okolo 28 miliárd pre odliv peňazí do štátov mimo krajín EÚ 27 a 10 miliárd pre krajiny EÚ 27. Tabuľka číslo 4 zobrazuje odliv remitencií pracovníkov medzi členskými štátmi. V roku 2012 bol najvyšší vo Francúzsku, v Taliansku, v Španielsku, v Spojenom kráľovstve a v Nemecku. Týchto päť členských štátov predstavovalo viac ako 80 % z celkového počtu remitencií pracovníkov v krajinách EÚ 27.²¹

Tabuľka č. 3: Remitencie pracovníkov, celkový odliv peňazí z 27 členských štátov EÚ, mld. eur

	2009	2010	2011	2012
Celkový odliv remitencií	38,1	37,6	39,0	38,8
V rámci EÚ	10,5	9,7	10,2	10,3
Mimo EÚ	27,6	27,9	28,9	28,4

Prameň: Eurostat. Dostupné na internete:

<<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5168122/2-10122013-AP-EN.PDF/3c235475-1e11-4071-9435-6e6f7f241664?version=1.0>>

²¹Eurostat: *Workers' remittances in the EU27*. 2013. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5168122/2-10122013-AP-EN.PDF/3c235475-1e11-4071-9435-6e6f7f241664?version=1.0>> s.1

Tabuľka č. 4: Remitencie pracovníkov, odliv peňazí z členských štátov EÚ, mil. eur

	2011			2012		
	Celkom	V rámci	Mimo	Celkom	V rámci	Mimo
EÚ27*	39 036	10 167	28 870	38 778	10 332	28 446
Belgicko	511	67	443	490	63	427
Bulharsko	7	2	5	5	2	4
Česká republika	740	434	306	715	426	288
Dánsko	c	c	c	c	c	c
Nemecko	2 977	1 006	1 970	3 080	1 126	1 954
Estónsko	3	3	1	4	3	0
Írsko	c	c	c	c	c	c
Grécko	922	145	777	651	76	575
Španielsko	7 264	c	c	6 581	c	c
Francúzsko	8 298	2 630	5 667	8 770	2 697	6 073
Chorvátsko	55	24	31	82	34	48
Taliansko	7 394	1 230	6 165	6 833	1 102	5 731
Cyprus	105	38	67	107	17	90
Lotyšsko	c	c	c	c	c	c
Litva	660	295	364	777	306	471
Luxembursko	72	60	13	78	65	13
Maďarsko	94	53	41	90	51	39
Malta	c	c	c	c	c	c
Holandsko**	1 530	430	1 100	1 530	430	1 100
Rakúsko	707	378	329	761	402	359
Poľsko	103	23	80	c	c	c
Portugalsko	586	91	495	526	91	434
Rumunsko	168	76	92	173	86	88
Slovinsko	49	0	49	47	0	47
Slovensko	7	6	1	22	20	2
Fínsko	18	0	18	20	0	20
Švédsko	21	0	21	22	0	22
Spojené kráľovstvo	5 651	:	:	6 298	:	:

Prameň: Eurostat. Dostupné na internete:

<<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5168122/2-10122013-AP-EN.PDF/3c235475-1e11-4071-9435-6e6f7f241664?version=1.0>>

V uvedenej tabuľke * znamená, že EÚ 27 agregát obsahuje dôverné údaje, ** označujú odhadované údaje, c označuje dôverné údaje a : údaje nedostupné.

Množstvo prijatých osobných remitencií za roky 2013 a 2014, vyjadrených v % HDP, aktualizovaných Svetovou bankou v decembri 2015 uvádza nasledujúca tabuľka. Údaje za rok 2015 ešte nie sú dostupné, uvedené čísla sú zaokrúhlené na dve desatinné miesta a za rok 2015 chýba údaj pre Maltu.

Tabuľka č. 5: Osobné remitencie prijaté (% HDP)

Krajina	2013	2014
Rakúsko	0,76	0,76
Belgicko	2,15	2,15
Bulharsko	3	2,97
Cyprus	1,14	1,12
Česká republika	0,83	0,92
Nemecko	0,45	0,46
Dánsko	0,36	0,40
Španielsko	0,22	0,23
Estónsko	2,25	2,05
Fínsko	0,36	0,36
Francúzsko	0,87	0,89
Spojené kráľovstvo	0,18	0,16
Grécko	0,34	0,31
Chorvátsko	3,76	3,76
Maďarsko	3,42	3,37
Írsko	0,3	0,29
Taliano	0,44	0,47
Litva	4,44	4,37
Luxembursko	2,97	2,75
Lotyšsko	5,31	5,67
Malta	2,08	
Holandsko	0,19	0,18
Poľsko	1,41	1,36
Portugalsko	0,2	0,18
Rumunsko	1,84	1,70
Slovenská republika	2,11	2,39
Slovinsko	1,46	1,53
Švédsko	0,77	0,78

Prameň: Svetová banka. Dostupné na internete:

<<http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>>

Z uvedeného vyplýva, že percentuálny podiel prijatých osobných remitencií na HDP bol najväčší v štátoch Lotyšsko, Litva, Chorvátsko a Maďarsko. Vo väčšine štátov zostal približne rovnaký, len niekde s menšími zmenami.

1.2 Teórie migrácie

V tejto časti práce opíšeme teoretické hľadiská medzinárodnej migrácie na základe hlavných teórií migrácie. Pojem migrácia je taký rôznorodý, že neexistuje len jedna teória, ktorá by ho vysvetľovala, ale je tu viacero teórií, ktoré sa navzájom vylučujú alebo dopĺňajú. Podľa zamerania ich autorov sa v rámci jednotlivých teórií dôvody pre migráciu odlišujú. Či už sú to ekonómovia alebo sociológovia, každý vidí príčiny, ktoré ľudí podnecujú k migrácií, v niečom inom. V ekonomických modeloch sa predpokladá, že ľudia emigrujú kvôli medzinárodným rozdielom v príjmoch za prácu s odrátanými nákladmi na migráciu. Sociologické modely berú do úvahy aj sociologické a psychologické aspekty, ktoré podnecujú k migrácií. Kombináciou týchto dvoch modelov výskumu migrácie sú najnovšie teórie migrácie. V tejto práci sme vybrali tie teórie migrácie, ktoré považujeme z hľadiska definovania pojmu migrácia a dôvodov migrácie za najvýznamnejšie. Empirické štúdie migrácie uznávajú, že každá z nich môže mať pravdu, lebo príčiny migrácie sa odlišujú od jedinca k jedincovi, od jednej migračnej vlny k druhej a od štátu k štátu. Za významnú autoritu v skúmaní teórií migrácie je považovaný Douglas S. Massey, a preto v tejto kapitole vychádzame často z jeho diela „*Theories of international migration: A review and appraisal*“.

1.2.1 Klasické teórie medzinárodnej migrácie

Už v štyridsiatych rokoch 20. storočia vznikajú gravitačné modely migrácie vychádzajúce z Newtonovho zákona gravitácie. Podľa nich objem migrujúcej populácie závisí od vzdialenosti medzi krajinou pôvodu a cieľovou destináciou. Čím je táto vzdialenosť väčšia, tým menej ľudí migruje.²² Za jedného z predstaviteľov tohto smeru je považovaný George Kingsley Zipf. Zipf na základe skúmania vzťahu medzi 29 náhodne vybranými americkými mestami s počtom obyvateľov nad 100 tisíc a predanými lístkami na dopravu medzi nimi prišiel k záveru, že čím sú mestá väčšie a je medzi nimi kratšia vzdialenosť, tým viac obyvateľov podlieha migračným pohybom. Možno predpokladať, že platnosť tohto záveru nie je absolútna a postupne môže stratiť na svojom význame. Teóriu postavenú na hypotéze, že vzdialenosť medzi regiónmi a štátmi bude zohrávať najdôležitejšiu úlohu pri výbere cieľovej krajiny, je možné empiricky spochybniť po nástupe priemyselnej revolúcie, ktorá umožnila prekonávať veľké vzdialenosti v pomerne krátkom čase za cenu dostupnú aj

²² Haug, S.: *Klassische und neuere Theorien der Migration*. Working Papers Nr. 30. Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, s.1

pre príslušníkov menej majetných sociálnych skupín. Spochybniť by ju mohli aj politické a ekonomické podmienky v krajine pôvodu. V prípade záujmu osôb o medzinárodnú emigráciu, napr. z dôvodu politického alebo rasového prenasledovania, nebude vzdialenosť podstatným faktorom migračného pohybu, ak sú v susediacich regiónoch rovnaké podmienky. Aj Petrus Han spochybňuje súčasnú platnosť gravitačných modelov. Atraktivnosť cieľovej krajiny vidí skôr v politických a legislatívnych podmienkach než v geografickej vzdialenosti.²³

1.2.2 Teória pull a push faktorov

K často používaným, na jednej strane obľúbeným, ale na strane druhej aj často kritizovaným modelom, sa radí koncept tzv. faktorov priťahovania (pull faktory) a faktorov vytlačania (push faktory) migrantov, ktorý vychádza z predpokladu nerovnováhy socioekonomických faktorov medzi jednotlivými regiónmi.²⁴ Napriek tomu, že podľa niektorých autorov ide o samostatnú a na ostatných modeloch nezávislú teóriu²⁵, jej podstata je natoľko akceptovateľná, že ju možno aplikovať aj pri vysvetlení ďalších teoretických konceptov (aj na makroekonomickej a aj na mikroekonomickej úrovni) príčin migrácie. Naopak u niektorých autorov je jej odopieraný teoretický rámec, pretože aj „napriek jasnej definícii jednotlivých faktorov musia byť tieto doplnené tézami iných teoretických modelov.“²⁶ Kritici jej vyčítajú zlyhávanie v momente, ak migračné procesy naďalej pretrvávajú, hoci faktory – či priťahovania alebo vytlačania – už zanikli. Napríklad keď pracovná migrácia pretrváva aj napriek rastúcej nezamestnanosti v cieľovej krajine.²⁷ Model faktorov priťahovania a vytlačania by sme mali vnímať ako celok. Môže nastať situácia, že jeden faktor priťahovania bude nahradený iným, alebo situácia, keď faktor priťahovania už neexistuje, ale faktor vytlačania pretrváva aj naďalej.

Faktory priťahovania teda vznikajú v cieľových krajinách tým, že ponúkajú príslušníkom iných štátov alebo celej spoločnosti niečo (statky, služby, bezpečnosť, slobodu), čo sa v krajine pôvodu nenachádza, resp. nachádza sa to v obmedzenej miere.²⁸ Faktory vytlačania vznikajú naopak v krajinách pôvodu. Sú to faktory, ktoré bránia

²³ Han: *Soziologie der Migration*, s.15

²⁴ Lee, E. S.: *Eine Theorie der Wanderung*. In: Széll, G. (ed.): *Regionale Mobilität*. Mnichov: Nymphenburger Verlagsanstalt, s.115-129

²⁵ Haug: *Klassische und neuere Theorien*, s.3

²⁶ Kröhnert: *Migrationstheorien*, s.1

²⁷ Castles, S.; Miller, M. J.: *The Age Of Migration - International Population Movements in the Modern World*. In: New York: The Guilford Press, s.20

²⁸ Štefančík, R.: *Otázky migrácie a migračnej politiky v Českej republike a na Slovensku*. In: Kráľová. s.213-236

jednotlivcom naplňať ich spoločenské, ako aj individuálne očakávania, napr. nízke mzdy, etnické napätie, vojenské konflikty, prírodné katastrofy, nedemokratický režim. K migrácii dochádza teda preto, že v niektorých krajinách sú vytvárané výhodné podmienky pre ľudskú existenciu, t. j. štáty vytvárajú podmienky priťahujúce cudzokrajné obyvateľstvo a naopak, niektoré krajiny produkujú tlaky, ktoré vytláčajú obyvateľstvo z vlastného teritória. Presná hranica medzi faktormi priťahovania a faktormi vytláčania je identifikovateľná len veľmi ťažko. Faktory vytláčania zohrávajú rozhodujúcu úlohu prevažne pri migrácii z dôvodu vojnových konfliktov alebo ťažkých a zdĺhavých hospodárskych kríz, ale pri rozhodovaní o opustení krajiny pôvodu migrant musí brať do úvahy obe skupiny faktorov. Jednotlivé faktory pôsobia na ľudí rôzne. Niektoré z nich pôsobia na mnohých rovnako, niektoré z nich vyvolávajú u rôznych ľudí rozličné reakcie.²⁹ Napríklad snaha zamestnať sa v cieľovej krajine môže byť intenzívnejšia u ľudí ovládajúcich jazyk krajiny ako u ľudí bez jazykových znalostí. Alebo krajina s dobrým vzdelávacím systémom je zaujímavejšia pre rodiny s deťmi ako pre bezdetné rodiny.

Rozhodnutie opustiť rodnú krajinu môže byť podmienené aj inými faktormi, ktoré vytvárajú prekážky v procese migrácie. Migranti musia brať do úvahy komplikácie spojené s opustením domovskej krajiny, ako aj okolnosti začlenenia sa do cieľovej krajiny. Dôležitá môže byť aj vzdialenosť, kultúrna príbuznosť so spoločnosťou v cieľovej krajine, náboženské zloženie domáceho obyvateľstva, jeho vzťah k prisťahovalcom, prisťahovalecká a integračná politika, ale aj poveternostné podmienky, podmienky na bývanie a vzdelávanie detí, infraštruktúra, či celkové množstvo informácií o cieľovej krajine. Sklony k migrácii ovplyvňujú aj osobnostné vlastnosti obyvateľov krajiny pôvodu, t. j. schopnosť ľudí vnímať existujúce faktory a určitým spôsobom sa s nimi vyrovnávať. Napr. život v totalitnom režime môže byť pre niekoho stresujúcou skúsenosťou, ktorej jediné riešenie vidí v emigrácii. Niektoré osoby v ňom vďaka vnútornému stotožneniu s ideovou podstatou režimu, môžu vidieť priaznivé prostredie na ďalší kariérny rast. Skupiny faktorov priťahovania a vytláčania môžeme ďalej skúmať z pohľadu ekonomického, sociálneho a politického. V nasledujúcom texte budú predstavené ekonomické a sociálne pohľady na príčiny medzinárodnej migrácie.

V priebehu desaťročí sa podarilo vytvoriť niekoľko ekonomických prístupov k skúmaniu medzinárodnej migrácie. Ekonomické faktory priťahovania (silná ekonomika, vysoká mzda, dopyt po pracovnej sile, vysoká životná úroveň v cieľových krajinách) a naopak faktory vytláčania (slabý dopyt po práci, nízka priemerná mesačná mzda, vysoká

²⁹ Lee: *Eine Theorie der Wanderung*. s.118

nezamestnanosť, inflačná špirála v krajinách pôvodu) stáli v centre pozornosti najstarších klasických ekonomických teórií, neoklasických ekonomických teórií a rovnako aj tzv. new economics of migration (nová ekonomika migrácie). Prvé dve menované nazerajú na migráciu z pohľadu makroekonomických ukazovateľov. Správanie migrantov vysvetľujú na úrovni celej populácie. Vznik cezhraničnej ľudskej mobility pripisujú prevažne vonkajším podmienkam a priestorovú mobilitu vnímajú ako prejav kolektívneho správania. Za základný dôvod migrácie považujú hospodársku nerovnováhu medzi ekonomicky vyspelými a ekonomicky chudobnými krajinami.³⁰ Migranti sa zaujímajú o hospodársky rast v cieľovej krajine a sledujú situáciu na trhu práce.

1.2.3 Neoklasická teória

Neoklasická ekonómia tvrdí, že medzinárodná migrácia je spôsobená v geografických rozdieloch v ponuke a dopyte po práci. Štáty s veľkým množstvom pracovnej sily v porovnaní s kapitálom majú nízke mzdy, a štáty s malým množstvom práce oproti kapitálu majú mzdy vyššie. Výsledný diferenciál v mzdách spôsobuje migráciu obyvateľstva zo štátov s nízkymi mzdami do štátov s vysokými mzdami a zostáva tak na úrovni transakčných nákladov.³¹ Presun kapitálu prebieha v opačnom smere ako presun pracovnej sily. To znamená, že medzinárodná migrácia je spôsobená rozdielmi v mzdách medzi štátmi a keď sa tento rozdiel dostane na úroveň transakčných nákladov, tak sa proces migrácie ukončí. Medzinárodný presun ľudského kapitálu³² súvisí s rozdielmi v návratnosti ľudského kapitálu, čo nezávisí od mzdy. Preto presun vysokokvalifikovanej pracovnej sily môže smerovať opačným smerom ako presun nízko kvalifikovanej pracovnej sily. Trh práce je trh, ktorý spôsobuje impulz na pracovnú migráciu. Ostatné trhy na ňu nemajú podstatný vplyv.³³

Z toho vyplýva, že pracovník sa rozhodne migrovať, lebo očakáva, že v konečnom dôsledku v cieľovej krajine získa čistý peňažný výnos. Berie do úvahy očakávané náklady a príjmy z migrácie. Uvažuje nad tým, aká je pravdepodobnosť, že získa zamestnanie a aké má možnosti uplatnenia sa so svojou kvalifikáciou doma a v zahraničí. Od očakávaných príjmov odráta súčasné príjmy v domovskej krajine a podľa toho sa rozhodne proti alebo v prospech migrácie.

Douglas S. Massey vo svojej knihe zhrnul základné atribúty makroekonomických

³⁰ Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*. s.433-436

³¹ Transakčné náklady – peňažné a psychické náklady spojené s migráciou.

³² Ľudský kapitál - vysokokvalifikovaní pracovníci.

³³ Massey, D. S. *Theories of international migration: A review and appraisal*. s.434

teórií do týchto bodov:³⁴

1. Medzinárodná migrácia vzniká z dôvodu rozličných mzdových rozdielov medzi štátmi.
2. Po vyrovnaní mzdových rozdielov viac k cezhraničnému pohybu nedochádza.
3. Kvalifikovaní pracovníci môžu z dôvodu rozličných výnosov z ľudského kapitálu vykazovať úplne opačné migračné modely, než je to u nekvalifikovanej pracovnej sily.
4. Primárnu príčinu medzinárodnej migrácie pracovnej sily treba hľadať na trhu práce.
5. Migračné vlny môžu byť ovplyvnené reguláciou pracovných trhov tak v krajinách pôvodu ako aj v cieľových štátoch.

1.2.4 Teória duálneho trhu práce

K ekonomickým konceptom vysvetľujúcim medzinárodnú migráciu patrí teória duálneho pracovného trhu. Na rozdiel od klasických makroekonomických konceptov nevidí hlavné dôvody migrácie v tendencii vyrovnávať rozdiely na trhu práce.³⁵ Vychádza z hypotézy existencie dvoch pracovných trhov: primárneho a sekundárneho. Primárny trh tvoria pracovné miesta s vyšším ohodnotením, lepšou spoločenskou prestížou, pracovnými podmienkami, aj príležitosťou na kariérny rast. Predpokladá sa zároveň, že v každej ekonomike existuje aj určitý druh povolání so slabším mzdovým ohodnotením a zákonite aj nižšou spoločenskou prestížou. Tento trh je charakteristický vysokou fluktuáciou pracovnej sily z dôvodu ich bezproblémovej nahraditeľnosti. Aby sa zvyšovaním miezd neohrozilo fungovanie niektorých hospodárskych odvetví, zvyšuje sa dopyt po pracovnej sile obyvateľov z krajín so slabšou hospodárskou výkonnosťou, resp. nižšími priemernými platmi v rovnakom odvetví. V cieľovej krajine tak fungujú akoby dva osobitné trhy práce. Pre cieľovú krajinu je výhodné zamestnávať pracovníkov zo zahraničia, nakoľko požiadavky domácich zamestnancov na zvyšovanie miezd v určitých sektoroch by mohli viesť k „plošnému nárastu miezd na celom trhu práce a zároveň k inflácii“. ³⁶ Finančne výhodnejšie je tak otvorenie trhu pre ekonomických migrantov, ktorých mzdové ohodnotenie je nižšie ako u domácich pracovníkov. Ako príklad uvedieme Spolkovú republiku Nemecko, ktorá už niekoľko rokov rieši problém vysokej nezamestnanosti napriek tomu, že patrí ku krajinám s najvyšším počtom pracujúcich cudzincov v Európe. Predstavitelia nemeckého hospodárstva

³⁴ Massey, D. S. *Theories of international migration: A review and appraisal*. s.434

³⁵ Haug: *Klassische und neuere Theorien*. s.3

³⁶ Divinský, B.: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. s.21

v niektorých odvetviach (hoteliérstvo, služby, zdravotníctvo) nezvyšujú mzdy, aby celkový hospodársky výsledok v danom odvetví nebol vyjadrený v negatívnych číslach. Preto sú odkázaní výlučne na lacnejšiu pracovnú silu zo zahraničia. Uvedená teória však neplatí len pri povolaniach s nižšou spoločenskou prestížou.³⁷

Teória duálneho trhu práce tvrdí, že migrácia vychádza zo skutočných zmien v dopyte po práci v moderných industrializovaných spoločnostiach a nie zo strany ponuky. Ekonómovia obhajujúci túto teóriu tvrdia, že migrácia nie je závislá na „push faktoroch“ vysielajúcich krajín, ale skôr na „pull faktoroch“ prijímajúcich krajín. Tieto „pull faktory“, ktoré sú základom duálnej teórie trhu práce, vznikajú podľa teórie zo štyroch dôvodov.³⁸

Prvým dôvodom je tzv. štrukturálna inflácia. Tento pojem predpokladá, že mzdy v určitej profesii odrážajú určitý sociálny status zamestnancov. Keď zamestnávateľia zdvihnú mzdy určitej profesii, napr. zdravotným sestričkám, lekári tiež začnú požadovať zvýšenie mzdy. V prípade, že zamestnávateľia potrebujú zvýšiť počet pracovníkov pracujúcich na úrovni minimálnej mzdy a v danej ekonomike nie je dostatok ochotných ľudí, zahraniční imigranti poskytujú dodatočné zdroje bez toho, aby zamestnávateľia museli mzdy zvýšiť. Keby totiž mzdy zvýšili, tak musia zvýšiť mzdy aj ostatným pracovníkom, aby si rôzne stupne hierarchie pracovnej sily udržali rovnaký sociálny status.³⁹

Druhým „pull faktorom“ sú motivačné problémy. Táto teória predpokladá, že pracovníci pracujú nielen preto, aby získali určitý príjem, ale aj preto aby si udržali určitý sociálny status. Problém tu dochádza v nízkoпрíjmovej skupine, pretože tu nie je žiadny status na udržanie a preto je tu nedostatok motivácie. Keďže v pracovnej sile bude vždy niekto kto bude na spodku hierarchie, tieto motivačné problémy sa nedajú odstrániť. Preto zamestnávateľia potrebujú obsadiť tieto pozície pracovníkmi, ktorí pracujú len z dôvodu získania príjmu a sociálny status ich nezaujíma. Túto podmienku spĺňa väčšina migrantov, minimálne na začiatku ich pobytu v novej krajine. Navyše migranti sa necítia byť členmi spoločenskej komunity v novej krajine, ale sa cítia byť členmi komunity svojej domácej krajiny. Vo svojej krajine sú na vyššom stupni hierarchie, keďže ich nová mzda je vyššia ako minimálna mzda doma. Navyše posielanie remitencií domov im zvyšuje ich sociálny status.

³⁷ Štefančík, R.: *Ekonomické a sociálne príčiny medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii*. 2010. In: Slovenská politologická revue. Dostupné na internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/ekonomicke-a-socialne-priciny-medzinarodnej-migracie-v-teoretickej-reflexii.pdf>> s.59

³⁸ Massey, D. S. *Theories of international migration: A review and appraisal*.

³⁹ Massey, D. S. *Theories of international migration: A review and appraisal*.

Tretím dôvodom migrácie pri vysvetľovaní duálnej teórie trhu práce je tzv. ekonomický dualizmus. Ekonomický dualizmus predstavuje rozdiel medzi kapitálovým trhom a trhom práce. Tieto trhy sa líšia v tom, že kapitál môže ostať nečinný, ale nemôžeme ho vyhodiť. Na druhej strane prácu môžeme vyhodiť a ďalej už nezamestnávať. Preto vlastníci kapitálu sa snažia svoj kapitál využiť čo najviac ako sa dá, a podľa toho zamestnávať aj pracovníkov. Pracovníci zamestnaní v sektoroch náročných na kapitál získavajú množstvo tréningov a školení, aby vedeli z kapitálom zaobchádzať. Takto sa stávajú aj títo pracovníci sami kapitálom. Pracovníci zamestnaní v sektoroch náročných na prácu sú náchylnejší na stratu zamestnania, pretože sú ľahko nahraditeľní. Domáca pracovná sila sa preto snaží zamestnať v sektoroch s väčšou perspektívou a sektory náchylnejšie na stratu práce ostávajú neobsadené. Medzinárodná migrácia poskytuje zdroje faktoru práce na obsadenie týchto sektorov.

Posledným „pull faktorom“ vysvetľujúcim danú teóriu je zmena v demografii pracovnej sily. V minulosti vykonávali menej platené práce ženy a študenti. Odvtedy sa ale veľa zmenilo, ženy sa začali viac zapájať do pracovného procesu. Zvýšil sa počet rozvodov, čo núti ženy, aby sa samé postarali o seba. Zníženie počtu narodených detí a predĺženie formálneho vzdelania stiahlo veľký počet študentov z pracovnej sily. Tieto práce momentálne môžu byť vykonávané prílivom migrantov.

Z vyššie uvedených dôvodov vyplýva, že migranti obsadzujú najmä nízko platené pozície a pozície v sektoroch, ktoré domáca pracovná sila nie je ochotná obsadiť. Domáca pracovná sila sa sústreďuje na prácu v lepšie platených povolaniach a pri náraste mzdy je zamestnávateľ nútený zvýšiť mzdy aj pracovníkom iných povolání v rámci udržania stávajúceho sociálneho statusu členov pracovnej hierarchie. Migranti sú motivovanejšia pracovná sila pri danej nízkej mzde. Migranti dopĺňajú pracovnú silu krajiny v prípade demografických zmien obyvateľstva a s tým spojených problémov.

Nedostatky tejto teórie sa objavujú už pri zbežnom pohľade na typy modernej medzinárodnej migrácie v západnej Európe. Prvá veľká migračná vlna po druhej svetovej vojne síce vznikla ako objednávka vlád krajín s vysokým tempom rastu ekonomiky a nedostatku pracovnej sily, príchod rodinných príslušníkov migrantov do cieľových štátov v šesťdesiatych rokoch, ako aj po hospodárskej kríze v roku 1973, však už nebol v súlade s ich potrebami. Rovnako nelegálny medzinárodný pohyb pracovnej sily je dôkazom, že migrácia vzniká často nezávisle na vôli zamestnávateľov alebo vlád hospodársky vyspelých štátov.

1.2.5 Teória svetového systému

Ku klasickým ekonomickým konceptom cezhraničného pohybu obyvateľstva patrí rovnako teória svetového systému. Spočíva na analýze vzájomného stretania vyspelých ekonomických štátov s menej hospodársky vyvinutými krajinami. Základom tejto teórie je téza, že medzinárodná migrácia je výsledkom expandujúceho globálneho trhu. Globalizácia tak vzniká najskôr vo veľkých centrách, ktoré svojim ekonomickým rastom priťahujú mobilnú populáciu z periférnych oblastí a z menej vyspelých štátov.⁴⁰ Massey spolu s ďalšími autormi zhrnuli tento teoretický rámec do nasledujúcich hypotéz:⁴¹

1. Medzinárodná migrácia je prirodzeným dôsledkom vzniku kapitalistického trhu v rozvojových štátoch poznačených hospodárskou globalizáciou.

2. Medzinárodná migrácia pracovnej sily má opačný smer v porovnaní s medzinárodným tokom tovarov a kapitálu.

3. K medzinárodnej migrácii dochádza predovšetkým medzi bývalými koloniálnymi mocnosťami a ich závislými územiami, nakoľko tu existujú väzby v oblasti kultúry, jazyka, byrokracie, hospodárstva a dopravy.

4. Nakoľko je medzinárodná migrácia spôsobená globalizáciou jednotlivých trhov, môže byť regulovaná prostredníctvom investícií a kontroly toku tovaru a kapitálu. Túto možnosť však Massey považuje za ťažko realizovateľnú a z toho dôvodu viac menej za nepravdepodobnú.

5. Zlyhanie politických a vojenských intervencií za účelom ochrany medzinárodných investícií a expanzie globálneho trhu má za následok vznik mobility utečencov.

6. Medzinárodná organizácia nesúvisí veľmi s výškou miezd alebo mierou nezamestnanosti, ale je dôsledkom dynamiky globalizovanej ekonomiky.

„Ekonomicky orientované teórie medzinárodnej pracovnej migrácie chápu tento jav ako určitú formu mobility pracovnej sily.“⁴² Ľudia sa teda pre migráciu rozhodujú na základe porovnávania výšky miezd a šance zamestnať sa v rozličných krajinách v tom istom, podobnom alebo v úplne odlišnom hospodárskom odvetví. Tento makroekonomický pohľad je doplnený aj o mikroekonomický aspekt nazerajúci na človeka ako na racionálne konajúceho jednotlivca.⁴³ Racionálne uvažujúce individuum stojí v centre pozornosti neoklasických mikroekonomických teórií, resp. teórií ľudského kapitálu. Podľa nich človek

⁴⁰ Sassen, S.: *The Global City*. New York: Princeton University Press.

⁴¹ Massey, D. S.: *Theories of International Migration*. s.447

⁴² Pries, L.: *Internationale Migration*. Bielefeld Transcript Verlag. s.13

⁴³ Lehart, G.: *Internationale Migration*. In: Demographie aktuell, číslo 19, Berlín, s.8

v procese rozhodovania berie do úvahy náklady spojené s migráciou a výnosy z nej. Kröhnert odkazuje pri tomto modeli na Sjaastada.⁴⁴ Podľa neho je migrácia spojená s výnosmi a nákladmi, ktoré môžu mať tak monetárnu, ako aj nemonetárnu podobu. K finančným nákladom patria napr. výdavky spojené s presťahovaním. Nemonetárne náklady môžu byť sociálneho druhu, ako napr. strata blízkeho kontaktu s príbuznými alebo priateľmi. Monetárne výnosy predstavuje napríklad mzda, nemonetárne výnosy napr. lepšie životné prostredie. Výnosy sa však nemusia prejaviť hneď, môžu byť popudom k migrácii, ak keď sa prejavia oveľa neskôr, napr. šance na kariérny postup na novom pracovnom mieste.⁴⁵

Prospešnosť migrácie sa tak vypočíta, napr. ako hodnota ročného príjmu v cieľovej krajine, od ktorej je odpočítaná výška ročnej mzdy v krajine pôvodu. Ďalej sa porovnávajú náklady na ubytovanie a stravovanie, plus sa odpočítajú náklady na cestovné do cieľovej krajiny. Ak má výsledok tohto porovnania pozitívnu hodnotu, migrácia je pre racionálneho jednotlivca vnímaná ako správna voľba. Ľudia si tak vyberajú cieľovú krajinu podľa možnosti čo najlepšieho uplatnenia v ekonomickom procese. Migrácia sa poníma ako investícia do vlastnej budúcnosti, s ktorou sú, podobne ako pri investíciách na iných trhoch, spojené určité riziká.⁴⁶ Podľa tohto modelu možno predpovedať mobility určitých skupín. Rozdiely v odmeňovaní pracovníkov v jednotlivých krajinách lákajú viac migrantov s nižšími mzdami v krajinách pôvodu, ako tých, ktorí nadobudnuté skúsenosti a získané vzdelanie vedia vo svojom domácom prostredí kvalitne zužitkovať. Môžeme tak konštatovať, že atribúty mikroekonomických neoklasických teórií sa len nepatrne odlišujú od makroekonomických konceptov.

Definovať dôvody presunov obyvateľstva čisto na základe ekonomických teórií však nie je dostačujúce. Ak by platilo pravidlo, že dôvodom pracovnej migrácie sú výlučne vyššie mzdy v cieľovej krajine, počet migrujúcich obyvateľov z ekonomicky menej vyspelých štátov by bol neporovnateľne vyšší. Správanie migrantov je tak súhrnom rôznych sociálnych fenoménov, ktoré nemožno vysvetliť len z perspektívy makroekonomických konceptov. Z tohto dôvodu boli neoklasické teórie migrácie vystavené intenzívnej kritike a doplnené novými koncepciami, ktoré pri vysvetľovaní dôvodov migrácie berú do úvahy aj neekonomické faktory. Neoklasickým teóriám sa vyčíta aj prílišné zjednodušovanie a zovšeobecňovanie. V ostatných desaťročiach boli doplnené novými ekonomickými teóriami

⁴⁴ Sjaastad, L. A: *The Costs and Returns of Human Migration*. s.80-93

⁴⁵ Kröhnert: *Migrationstheorien*. s.3-4

⁴⁶ Haug: *Klassische und neuere Theorien*. s.5

pracovnej migrácie (new economics of labour migration).⁴⁷ Zatiaľ čo neoklasické teórie sa pokúšajú vysvetliť aspekty pracovnej migrácie predovšetkým na úrovni celej populácie, nové ekonomické teórie sústreďujú pozornosť na aspekty rozhodovania na mikrosociálnej úrovni.⁴⁸ V popredí záujmu nových teórií stojí rodina, domácnosť alebo inak definovaná jednotka produkcie a spotreby, nie autonómne individuum.⁴⁹ Mzdové rozdiely nie sú nevyhnutnou príčinou zmeny životného priestoru. Migrácia umožňuje rodine stať sa nezávislou na lokálnej úrovni, zlepšiť svoju ekonomickú situáciu v porovnaní s inými domácnosťami, dokáže eliminovať riziká, ktoré sú spojené so stratou pracovného miesta, ak všetci príslušníci pracujú výlučne v jednom regióne. Pritom môžu byť výnosy rodiny v protiklade s individuálnym prospechom, ako napríklad v prípade manželiek emigrantov, ktoré migráciou stratili v krajine pôvodu prácu a tým pádom aj svoj príjem. Nakoľko sa však celkový príjem manžela zvýšil v cieľovej krajine do takej miery, že dosahuje úroveň alebo dokonca prevyšuje pôvodný príjem oboch manželov, možno považovať zahraničnú migráciu za stratégiu postavenú na racionálnom základe. Takéto uvažovanie však platí len v prípade, ak je príjem partnerov nižší, ako mzda jedného z nich v cieľovej krajine. Naopak platí predpoklad, že čím je vyšší zárobok oboch partnerov v krajine pôvodu, o to nižšia je pravdepodobnosť zahraničnej pracovnej migrácie.⁵⁰

Príjem domácnosti a z toho plynúci predpoklad mobility za prácou môže byť meraný aj inými doplňujúcimi faktormi. Napríklad množstvom finančných prostriedkov, ktoré môže domácnosť poslať svojim príbuzným (rodičom alebo deťom) do krajiny pôvodu. Nové ekonomické teórie tak možno podľa Masseyho charakterizovať nasledovne:⁵¹

1. Nie individua, ale rodiny, domácnosti alebo iné kultúrne definované jednotky produkcie alebo spotreby vystupujú ako jednotky výskumu migrácie.
2. Rozdiely medzi mzdami nie sú tou primárnou podmienkou vzniku medzinárodnej migrácie. Aj bez mzdových rozdielov môže dochádzať k cezhraničnému pohybu pracovnej sily.
3. V čase ekonomického rastu krajín pôvodu môže migrácia predstavovať spôsob ako sa vyvarovať rizika nedostatku pracovných síl v určitých odvetviach.
4. Medzinárodnú migráciu nemožno zastaviť priblížením mzdových rozdielov.
5. Vlády môžu ovplyvniť migračné vlny prostredníctvom regulácie trhu práce a

⁴⁷ Stark, O.: *The Migration of Labor*. Cambridge: Blackwell.

⁴⁸ Pries: *Internationale Migration*. s.14-15

⁴⁹ Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*. s.436

⁵⁰ Štefančík, R.: *Ekonomické a sociálne príčiny medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii*. s.63

⁵¹ Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*. s.439

kapitálu.

6. Opatrenia vedúce k zvýšeniu priemerného príjmu v krajine pôvodu môžu tiež viesť k zahraničnej migrácii, pokiaľ sa na tomto procese nezúčastňujú aj relatívne chudobnejšie domácnosti.

Teória svetového systému nepripisuje medzinárodnú migráciu rozštiepenosti trhu práce jednotlivých štátov, ale celkovej svetovej štruktúre trhu. Vlastníci kapitálu v bohatých industrializovaných krajinách investujú svoj kapitál do chudobných krajín, kde je lacná pracovná sila, pôda, suroviny a otvárajú sa nové trhy pre spotrebiteľov.⁵²

Nahradzovanie ľudskej práce strojmi v poľnohospodárstve, vytvára novú skupinu pracovnej sily, ktorá má sklony k migrácii a sťahovaniu sa za prácou do zahraničia. Nový priemysel ako ťažba nerastných surovín vyžaduje dostupnú pracovnú silu, ktorá sa získava z poľnohospodárskych krajín. Nové továrne sa stavajú v zahraničí v štátoch s nízkou mzdou, aby sa využila lacná pracovná sila. Investovanie a globalizácia sú sprevádzané výstavbou infraštruktúry a komunikačných kanálov. Táto infraštruktúra a komunikačné kanály potom znižujú náklady presunu pracovnej sily a umožňujú jednoduchšiu migráciu, ktorá prúdi opačným smerom. Na migráciu do určitých krajín má vplyv aj minulosť. Sú to najmä ekonomické a kultúrne väzby medzi štátmi, ako je to napríklad v prípade bývalých kolónií. Občania kolonizovaných krajín majú tendenciu migrovať na územie svojich koloniálnych mocností z jazykových, kultúrnych a ekonomických dôvodov. Na trend v medzinárodnej migrácii nevplyvá výška mzdy alebo zamestnanosť, ale štruktúra trhov a medzinárodnej ekonomiky.⁵³

1.2.6 Udržanie migrácie

Na vznik migrácie sú potrebné určité faktory, ktoré definujú rôzne vyššie spomenuté migračné teórie. Sú to napríklad faktory ako túžba zvýšiť svoj príjem, rozloženie rizika príjmov domácnosti, uspokojenie dopytu po práci lacnej pracovnej sily, medzinárodná migrácia poľnohospodárskych pracovníkov alebo ich kombinácie. Na to, aby medzinárodná migrácia pokračovala, sú často dôležitejšie iné faktory. Medzi tie patria faktory ako vytvorenie siete kontaktov migrantov, vznik inštitúcií podporujúcich medzinárodný presun práce, a fakt, že sociálny status práce sa v prijímajúcich štátoch mení.⁵⁴

⁵² Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*.

⁵³ Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*

⁵⁴ Massey, D. S.: *Theories of International Migration: A review and appraisal*

1.2.7 Teória sietí kontaktov medzi migrantmi

Migranti medzi sebou vytvárajú kontakty, ktoré spájajú nových a starých migrantov spolu s príbuznými a známymi, ktorí zostali vo svojej domovskej krajine, pomocou priateľstva, príbuzenských vzťahov alebo poskytovania informácií vo svojej komunite. Tieto siete prispievajú k znižovaniu nákladov z migrácie, čím migráciu zvyšujú. Táto teória hovorí, že väčšinou migrujú ľudia, ktorí majú príbuzných migrantov, čím majú vytvorené siete kontaktov v hostiteľskej krajine.

1.2.8 Kumulatívne príčinné súvislosti

Sociologickí výskumníci definovali šesť faktorov, ktoré ovplyvňujú socioekonomické podmienky obyvateľstva a tak prispievajú k zvyšovaniu a udržaniu migrácie do zahraničia. Medzi tieto socioekonomické faktory patrí v prvom rade rozdelenie príjmov v spoločnosti. Znamená to, že členovia spoločnosti majú vytvorenú určitú sociálnu hierarchiu podľa výšky príjmov pred obdobím migrácie. Keď sa naskytne možnosť emigrovať za prácou do zahraničia, väčšinou tak učinia najskôr členovia, ktorí patria na stredné alebo vyššie priečky hierarchie v spoločnosti. Je to z toho dôvodu, že pri rozhodnutí migrovať zohrávajú dôležitú úlohu faktory ako sú náklady a risk z migrácie. Keď títo členovia emigrujú a začnú posilať domov remitencie, sociálna životná úroveň členov domácnosti sa zvýši. Takto sa vytvorí ešte väčšia priepasť medzi spodnou a vrchnou vrstvou hierarchie v spoločnosti. Táto situácia núti členov nižších vrstiev v spoločnosti tiež emigrovať, pretože sa z dôvodu migrácie cítia relatívne chudobnejšie ako domácnosti emigrujúcich jedincov. Emigrácia sa prácou zvyšuje, pokým všetci členovia spoločnosti participujú na medzinárodnej migrácii.⁵⁵

Medzi ďalšie faktory patrí rozdelenie pôdy v spoločnosti, ktoré funguje na podobnom princípe ako rozdelenie príjmov. Ďalšími faktormi sú organizácia agrárnej produkcie a kapitalizácia hospodárstva, kultúra migrácie a pohľad na migráciu v spoločnosti, regionálna distribúcia ľudského kapitálu a označovanie profesií v spoločnosti ako „imigrantské“.⁵⁶

⁵⁵ Brňáková, E.: *Analýza a porovnanie mobility pracovných síl v EÚ a USA*.

⁵⁶ Brňáková, E.: *Analýza a porovnanie mobility pracovných síl v EÚ a USA*.

1.2.9 Záver z teórií migrácie

V tejto časti kapitoly sme uviedli a objasnili rôzne teórie migrácie. Z nich budeme vychádzať a s ich pomocou sa budeme v tejto práci pozerieť na odlev mozgov v podmienkach Európskej únie. Napríklad spomínané remitencie, ktoré posielajú migranti do svojich domovských krajín, skúma nová teória migrácie. Čím viac ľudí migrujú, tým viac môžeme predpokladať, že je to z dôvodu minimalizácie rizika vo svojej domácnosti. Pri neoklasickej teórii sú zaujímavé mzdové rozdiely medzi jednotlivými štátmi a rovnako miera nezamestnanosti, aby sme mohli určiť očakávaný príjem z migrácie pre potenciálneho migranta. Podľa duálnej teórie migrácie sú migračné vlny vyvolané zo strany dopytu, nie ponuky, teda cez nejaký oficiálny náborový program. Teória svetového systému predpokladá, že migráciu vyvolajú zmeny a vývoj vo svetovej ekonomike. Pri skúmaní vybudovaných sietí migrantov platí predpoklad, že najprv emigrujú obyvatelia z vyšších príjmových vrstiev spoločnosti a neskôr emigrujú aj obyvatelia z nižších vrstiev spoločnosti. Keď má jednotlivec vybudovanú sieť kontaktov, znižujú sa mu tým náklady na migráciu, čo vlastne umožní aj obyvateľom z nižších príjmových vrstiev, aby začali migrovať. Vidíme, že každá z uvedených teórií migrácie sa zameriava na niečo iné a ponúka rozdielny pohľad pri skúmaní migrácie a jej príčin.

1.3 Odlev mozgov ako podkategória migrácie

Pojem odlev mozgov bol po prvýkrát použitý v roku 1963⁵⁷. Odvtedy sa s ním stretávame stále častejšie, hlavne v spojitosti s ekonomickou situáciou krajín a následným sťahovaním obyvateľstva za lepšími pracovnými podmienkami. Vysvetlenie tohto pojmu je veľmi zložitá, pretože neexistuje jednotná definícia odlevu mozgov a toto umožňuje zahrnúť do tohto pojmu viaceré kategórie obyvateľstva. Aby sme mohli dospieť k jednej definícii, ktorú budeme používať v tejto práci, a z ktorej budeme vychádzať, je potrebné najprv tento pojem zadefinovať. Odlev mozgov (z angl. brain drain) je situácia, kedy veľa vzdelaných a profesionálne skúsených ľudí opustí určité miesto, krajinu, ekonomický sektor alebo profesiu a presťahuje sa na nové, kde zvyčajne dostane vyšší plat alebo lepšie životné podmienky⁵⁸.

Odlev mozgov je výraz používaný na označenie značnej emigrácie vzdelaných či

⁵⁷ Merriam-Webster: *Definition of brain drain*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/brain%20drain>>

⁵⁸ Merriam-Webster: *Definition of brain drain*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/brain%20drain>>

talentovaných jedincov. Odlev mozgov môže vyplývať z nepokojov vnútri národa, zo skutočnosti, že v iných krajinách sú lepšie profesionálne príležitosti alebo z toho, že ľudia hľadajú lepšiu životnú úroveň. Kvôli odlevu mozgov krajiny strácajú cenných profesionálov. Výraz sa zvyčajne používa na opísanie odchodu lekárov, vedcov, inžinierov alebo finančných profesionálov. Keď títo ľudia odchádzajú, ich krajina je poškodená dvoma spôsobmi. Po prvé, odborná znalosť sa stráca s každým odídeným emigrantom, čím klesá ponuka tohto povolania v krajine. Po druhé, ekonomika krajiny je poškodená, pretože každý odborník reprezentuje nadbytočné výdavky. Profesionáli majú často veľké platy, takže ich odchod odstráni významné spotrebiteľské výdavky z krajiny.⁵⁹

Za odlev mozgov teda môžeme považovať situáciu, keď vzdelaní a skúsení obyvatelia jednej krajiny odídu do inej krajiny a tam využívajú nadobudnuté schopnosti, čím vytvárajú hodnotu pre druhú, imigrantskú krajinu a ich domovská krajina, emigrantská krajina o túto hodnotu prichádza. Dôležité sú v tomto prípade skúsenosti, ktoré vytvárajú hodnotu a cenu človeka, čím môže prispieť. Napríklad odborník v informačných technológiách môže byť cenným „mozgom“ aj v prípade, že nevyštudoval univerzitu tohto zamerania, ale venoval sa informačným technológiám vo voľnom čase a získal pracovné skúsenosti namiesto toho, aby študoval. Takýto človek predstavuje vysokú pracovnú hodnotu pre krajinu, v ktorej žije. A preto znamená stratu v krajine, z ktorej odíde a zisk pre krajinu, do ktorej emigruje. Ale predstavme si situáciu, že vyštudovaný jedinec nevie nájsť vo svojej krajine zamestnanie a odíde do zahraničia robiť manuálnu prácu, ako napríklad prácu v sklade či na páse. Pre svoju domovskú krajinu predstavuje potenciálny odlev mozgu, ale pre imigrantskú krajinu nemusí vyslovene znamenať „brain gain“, čiže „získanie mozgov“, keďže tam nevykonáva intelektuálnu prácu.

Vysvetlenie tohto pojmu je komplikované a nie je jednoduché zistiť, kto má potrebné skúsenosti na to, aby mohol spadať pod význam pojmu brain drain. Preto, aj keď nemožno povedať, že by obyvateľstvo bez vysokoškolského titulu nemohlo byť súčasťou odlevu mozgov, budeme na účely písania tejto práce za odlev mozgov chápať tých jedincov, ktorí nadobudli vysokoškolský titul, a teda budeme vychádzať z predpokladu, že titul predstavuje pre jedinca hodnotu, ktorou disponuje a môže ju ponúknuť na trhu práce.

⁵⁹ Investopedia: *Dictionary definition – Brain Drain*. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <http://www.investopedia.com/terms/b/brain_drain.asp>

2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Cieľom tejto diplomovej práce je vymedziť a priblížiť odlev mozgov ako podkategóriu medzinárodnej migrácie pracovných síl, a to s aplikáciou na podmienky Európskej únie a Slovenskej republiky. Pomocou analýzy preskúmame a objasníme situáciu v oblasti medzinárodnej migrácie na pôde Európskej únie a Slovenskej republiky.

V tejto práci sa snažíme pomocou formy dotazníka analyzovať hlavné dôvody a faktory, kvôli ktorým ľudia migrujú za hranice iných krajín, respektíve čo ich ovplyvňuje pri rozhodovaní, či migrovať alebo nie. Tiež v práci spomenieme niektoré inštitúcie a programy, ktoré sa venujú tomu, aby sa migranti vrátili naspäť na Slovensko. Toto považujeme za dôležitý krok v snahe o zmiernenie negatívnych dopadov odlevu mozgov na ekonomiku Slovenskej republiky.

Odlev mozgov je vo všeobecnosti, aj na Slovensku, vnímaný ako negatívny jav, lebo štát investuje do mladého človeka, vzdeláva ho a mladý človek potom využíva svoje vedomosti a schopnosti v inom štáte, pre inú ekonomiku. V tejto práci sme si preto položili výskumné otázky, na ktoré hľadáme odpovede. Naše výskumné otázky sú nasledovné:

1. Čo je príčinou odlevu mozgov a aké dôvody k nemu vedú?
2. Aké sú následky odlevu mozgov pre materskú a hostiteľskú krajinu?
3. Môžeme odlev mozgov vnímať len ako negatívny jav?
4. Sú pozitívne dôsledky odlevu mozgov dostatočne markantné na vyváženie jeho negatívnych vplyvov?
5. Znamená „brain drain“ jednej krajiny automaticky „brain gain“ pre druhú krajinu?

Pri spracovaní diplomovej práce sme použili rozličné metódy. Najskôr sme vyhľadali adekvátne odborné články a publikácie, zväčša dostupné na internete. Čerpali sme najmä z odborných kníh, článkov a štúdií na danú tému. Pri hľadaní aktuálnych zdrojov pre údaje o migrácii sme použili najmä internetové články, ktoré sa danej problematike venovali. Formou dotazníkového prieskumu sme zistili, aké sú tendencie ľudí pri rozhodovaní, či migrovať alebo nie.

V prvej kapitole analyzujeme jednotlivé pojmy súvisiace s migráciou a faktory, ktoré ju ovplyvňujú. Tieto pojmy používame ďalej v práci. Pomocou syntézy zhrnieme pozitívne a negatívne vplyvy medzinárodnej migrácie na hostiteľskú i materskú krajinu. Opíšeme vybrané teórie migrácie, ktoré odrážajú rôzne názory na chápanie tohto pojmu. Analyzujeme pojem odlev mozgov, ktorý v literatúre nemá jednotnú definíciu, a vysvetlíme jeho chápanie pre účely tejto práce.

Ďalšia kapitola je venovaná stručnej charakteristike jednotlivých svetových inštitúcií, ktoré sa zaoberajú migráciou, a konkrétnym migračným trendom v Európskej únii a v Slovenskej republike. Problematika medzinárodnej migrácie v Európskej únii aj na Slovensku je stále veľmi aktuálnou témou, aj kvôli utečeneckej kríze, ktorá vrcholila v roku 2015. Touto krízou sa však v našej práci nebudeme zaoberať, lebo naša práca sa bližšie venuje podkategórii migrácie, ktorou je odlev mozgov, teda vysokokvalifikovaných pracovníkov. V tejto kapitole sa zameriame na analýzu migračných tokov a trendov na území Európskej únie, rovnako ako aj na území Slovenskej republiky. Priblížime ako vznikala migračná politika Európskej únie a tiež to, aké sú riziká nekontrolovanej migrácie, konkrétne odlevu vysokokvalifikovanej pracovnej sily zo Slovenska. Predstavili sme niektoré programy, ktoré sa tejto problematike venujú.

Štvrtá kapitola analyzuje dotazník, ktorý sme zostavili za účelom písania tejto práce a vyplnilo ho 335 respondentov. Analyzuje tiež najvýznamnejšie faktory smerujúce k rozhodnutiu migrovať alebo zostať v domovskej krajine. V dotazníku sa sústreďíme najmä na dôvody vedúce k migrácií, respektíve na dôvody, pre ktoré ľudia emigrovať nechcú. Respondenti sa na začiatku rozdelili do skupín podľa toho, či plánujú emigrovať, nechcú emigrovať alebo či už emigrovali. Ich jednotlivé dôvody k tomuto konaniu, ako nám odpovedali, analyzujeme v rámci tretej kapitoly. Prácu sme obohatili o množstvo grafov a tabuliek, ktoré slúžia k lepšej ilustrácii a prehľadnosti.

Na konci práce v diskusii syntetizujeme jednotlivé závery, ktoré vychádzajú z tejto práce. Následne navrhujeme riešenia, ktoré by sa mali prijať, aby sa zamedzilo negatívnym dopadom odlevu mozgov na ekonomiku.

3 Inštitúcie a migračné toky v rámci Európskej únie a Slovenskej republiky

V nasledujúcej kapitole predstavíme inštitúcie, ktoré sa zaoberajú migráciou vo svete. Následne sa budeme venovať migračným tokom na území štátov Európskej únie a konkrétne na území Slovenskej republiky.

2.1 Inštitúcie venujúce sa migrácií

Hodnotenie vplyvov medzinárodnej migrácie je komplikované, a preto existujú viaceré medzinárodné organizácie, ktoré majú nezastupiteľnú úlohu pri ich skúmaní. Medzi najznámejšie medzinárodné organizácie patria Svetová banka, Eurostat, Organizácia spojených národov, Medzinárodná organizácia práce, Inštitút pre štúdium práce, Globálna komisia pre medzinárodnú migráciu, Medzinárodná organizácia pre migráciu a iné. V nasledujúcej časti tejto kapitoly stručne predstavíme tieto inštitúcie v súvislosti s migráciou. Údaje a štatistiky z viacerých z nich používame aj pri písaní tejto práce.

Svetová banka

Svetová banka začala oficiálne fungovať 27. decembra 1945, keď 29 krajín podpísalo Články dohody. Jej cieľom je podporovať udržateľný ekonomický rozvoj a zníženie chudoby v členských štátoch, a to najmä poskytovaním pôžičiek a technickej pomoci. Tiež má za cieľ podporovať rast medzinárodného obchodu, znižovanie chudoby a zlepšovanie životného štandardu v krajinách na celom svete.⁶⁰ Svetová banka vydáva správy a štatistiky, ktoré súvisia s aktuálnymi otázkami vo svete a vyjadrujú sa k otázkam migrácie a remitencií.

Eurostat

Ako vyplýva z názvu tejto inštitúcie, úlohou Eurostatu je poskytovať vysokokvalitné štatistiky týkajúce sa Európy. Je to štatistický úrad Európskej únie a nachádza sa v Luxembursku. Jeho úlohou je poskytovať Európskej únii štatistiky, ktoré umožňujú porovnávať krajiny a regióny Európskej únie.⁶¹

Organizácia spojených národov

Organizácia spojených národov je medzinárodná organizácia, ktorá bola založená v

⁶⁰ NBS: *Svetová banka (SB)*. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.nbs.sk/sk/o-narodnej-banke/medzinarodne-vztahy/svetova-banka>>

⁶¹ Eurostat: *Overview*. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eurostat/about/overview>>

roku 1945. V súčasnosti má 193 členských štátov.⁶²

Medzinárodná organizácia práce

Medzinárodná organizácia práce je špecializovaná agentúra Organizácie spojených národov, ktorá sa usiluje o presadzovanie sociálnej spravodlivosti a medzinárodne uznávaných ľudských, sociálnych a pracovných práv.⁶³

Inštitút pre štúdium práce

Inštitút pre štúdium práce bol založený v roku 1998 v nemeckom Bonne. Je to nezávislý ekonomický výskumný ústav zameraný na analýzu globálnych trhov práce. Prevádzkuje medzinárodnú sieť asi 1500 ekonómov a výskumných pracovníkov vo viac ako 50 krajinách sveta.⁶⁴

Globálna komisia pre medzinárodnú migráciu

Komisia má mandát uviesť medzinárodnú migráciu na globálnu úroveň, analyzovať medzery v súčasných politických prístupoch k migrácii, preskúmať previazanosti s ďalšími problémovými oblasťami, prezentovať odporúčania pre generálneho tajomníka OSN, vlády a iné zainteresované strany.⁶⁵

Medzinárodná organizácia pre migráciu

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) je medzinárodná medzivládna organizácia, ktorá vznikla v roku 1951 v Ženeve. Pôvodným poslaním IOM bolo pomôcť množstvu presídlených ľudí a utečencov, ktorí sa po vojne ocitli mimo svojich domovov v rôznych európskych krajinách. Po druhej svetovej vojne postupne došlo k významnému nárastu počtu migrantov a migrácia sa stala jednou z najvýznamnejších sociálnych otázok, ktoré ovplyvňujú moderné spoločnosti. V súvislosti s tým sa postupne rozrástlo aj spektrum činností IOM a v súčasnosti sa organizácia venuje rôznym oblastiam manažmentu migrácie

⁶² UN: Overview. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>>

⁶³ MPSVR SR: Základné aktivity Medzinárodnej organizácie práce. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/medzinarodna-spolupraca/medzinarodne-organizacie/medzinarodna-organizacia-prace-mop/zakladne-aktivity-medzinarodnej-organizacie-prace.html>>

⁶⁴ IZA: Institute for the Study of Labor. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <http://www.iza.org/en/webcontent/index_html?lang=en&-C=>>

⁶⁵ GCIM: Global Commission on International Migration (GCIM). [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.gcim.org>>

na celom svete.⁶⁶

2.2 Pravidlá migrácie v Európskej únii

Vstupom krajín do schengenského priestoru Európskej únie sa rušia vzájomné hranice a občanom sa zaručuje slobodný a voľný pohyb po jednotlivých krajinách. Je to jedna zo štyroch základných slobôd, základné právo občana Európskej únie.

Vzťah migrácie a Európskej únie môžeme označiť za pomerne zložitý, a to z toho dôvodu, že na jednej strane Európska únia migráciu potrebuje, napríklad z ekonomických dôvodov a na druhej strane jej často migrácia spôsobuje problémy. Ide hlavne o migráciu neočakávanú, na ktorú únia nebola pripravená, o migráciu veľkého množstva ľudí, ale tiež o migráciu ilegálnu, či migráciu z krajín, ktoré nie sú členskými štátmi Európskej únie. Podobne je to aj v prípade diskusií o spoločnej migračnej politike alebo o otváraní vlastných trhov práce ostatným členským štátom v zmysle aplikácie európskeho práva – požiadavky voľného pohybu osôb. Túto komplikovanosť vidno najmä v diskusiách a migračných politikách na oboch úrovniach únie a štátov. Keď skúmame otázky ekonomickej migrácie v Európskej únii, potrebujeme poznať jej legislatívne a historické pozadie.

Vnútrotrh Európskej únie je jednotný trh, v ktorom je zaručený voľný pohyb tovarov, služieb, kapitálu a osôb a v ktorom môžu európski občania slobodne žiť, pracovať, študovať a podnikáť. Migrácia v EÚ je teda jednou zo štyroch základných slobôd občanov EÚ. Jednotný trh sa od vytvorenia v roku 1993 viac otvoril hospodárskej súťaži, vytvoril pracovné miesta a zmiernil mnohé prekážky v oblasti obchodu.⁶⁷

Po skončení druhej svetovej vojny sa uvažovalo o konkrétnej ekonomickej spolupráci v Európe. Okrem úvah o voľnom pohybe tovaru sa objavili aj názory, že z otvorených hraníc vo vnútri spoločenstva by mali profitovať predovšetkým ľudia⁶⁸, ktorí sú občanmi členských krajín, a preto sa jedným z pilierov Spoločenstva stal voľný pohyb osôb. Neskôr sa rozšírilo napríklad právo na pobyt v členskom štáte Európskej únie aj na tých, ktorí v danej krajine nepracujú, teda napríklad na študentov či penzistov⁶⁹, alebo sa niektoré práva preniesli z migrujúcich pracovníkov aj na ich rodinných príslušníkov. Postupne sa však z takejto migrácie stalo takpovediac jedno zo základných práv Európskej únie, kde môžu občania Európskej únie slobodne migrovať medzi krajinami z ekonomických

⁶⁶ IOM: *Migrácia vo svete*. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/iom/o-iom>>

⁶⁷ EUR-Lex: *Vnútrotrh*. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/internal_market.html?root_default=SUM_1_CODED%3D24&locale=sk>

⁶⁸ Hakenberg, W.: *Základy evropského práva*. 2005. s.120

⁶⁹ Hakenberg, W.: *Základy evropského práva*. 2005. s.121

dôvodov.

Avšak nie všetky krajiny videli otvorenie hraníc pre nové krajiny tak pozitívne. Môžeme to vidieť na reakcii Rakúska a Nemecka. Tieto krajiny sú ekonomicky vyspelými a rozvinutými krajinami a na najväčšie rozšírenie Európskej únie v roku 2004 o 10 členských krajín, vrátane Slovenskej republiky, reagovali inak ako ostatné členské štáty. Zatiaľ čo Veľká Británia, Írsko a Švédsko otvorili ich pracovné trhy novým členom odo dňa ich vstupu v roku 2004, pracovné trhy ďalších krajín sa otvárali postupne. Rakúsko a Nemecko boli jediné štáty, ktoré plne využili prechodné obdobie siedmich rokov. Malta a Cyprus takisto vstúpili do EÚ v roku 2004, boli však z obmedzení vyňaté všetkými 15 pôvodnými členskými štátmi.⁷⁰ Nemecko a Rakúsko sa báli veľkého návalu ekonomických imigrantov, ktorí by k nim prišli z nových členských krajín. Chceli zmierniť prílev pracovných síl na ich národné trhy práce, čo bolo prejavom ochrany pracovných miest a pracovných podmienok pre domáce pracovné sily. Svoje hranice otvorili všetkým 8 krajinám až v roku 2011. Poľský politik Bogusław Sonik na to povedal⁷¹, že sa končí jedna éra a *"konečne sa s novými členskými štátmi zaobchádza rovnako ako so starými. Je to dôležitý politický symbol. Staré členské štáty sa prestali báť pracovníkov z nových štátov"*.

Richard Ďuran z INESS⁷² na margo zatvorenia hraníc pre pohyb pracovnej sily povedal⁷³ pre Hospodárske noviny, že to bolo *"rozhodnutie, ktorým Nemecko a Rakúsko na jednej strane ochránilo domácich zamestnancov, no zároveň poškodilo domácich zamestnávateľov, pretože im týmto rozhodnutím de facto znemožnili zamestnávať potenciálne lacnejšiu a kvalifikovanejšiu pracovnú silu zo zahraničia a zvyšovať svoju konkurencieschopnosť na globálnom trhu"*.

Dalo by sa teda predpokladať, že uzatvorenie pracovných hraníc na 7 rokov nebol až taký výhodný krok, ako krajiny predpokladali. Báli sa veľkého návalu pracovných migrantov z postsovietskych krajín, ktorí by boli kvalifikovaní a ochotní pracovať za menšie mzdy ako domáci pracovníci. Ale v konečnom dôsledku aj po otvorení hraníc po siedmich rokoch sa stav výrazne nezmenil. Môžeme to pripísať okrem iného aj takým faktorom, ako je neznalosť

⁷⁰ EP: Nemecko a Rakúsko konečne otvorili pracovný trh 8 novým krajinám. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/news-room/20110504STO18667/Nemecko-a-Rak%C3%B4sko-otvorili-pracovn%C3%BD-trh-8-nov%C3%BDm-krajin%C3%A1m>>

⁷¹ EP: Nemecko a Rakúsko konečne otvorili pracovný trh 8 novým krajinám. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/news-room/20110504STO18667/Nemecko-a-Rak%C3%B4sko-otvorili-pracovn%C3%BD-trh-8-nov%C3%BDm-krajin%C3%A1m>>

⁷² Inštitút ekonomických a spoločenských analýz.

⁷³ INESS: Zavrieť pracovný trh bolo pre Nemecko a Rakúsko chybou. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.iness.sk/stranka/6127-Zavriet-pracovny-trh-bolo-pre-Nemecko-a-Rakusko-chybou-Hospodarske-noviny.html>>

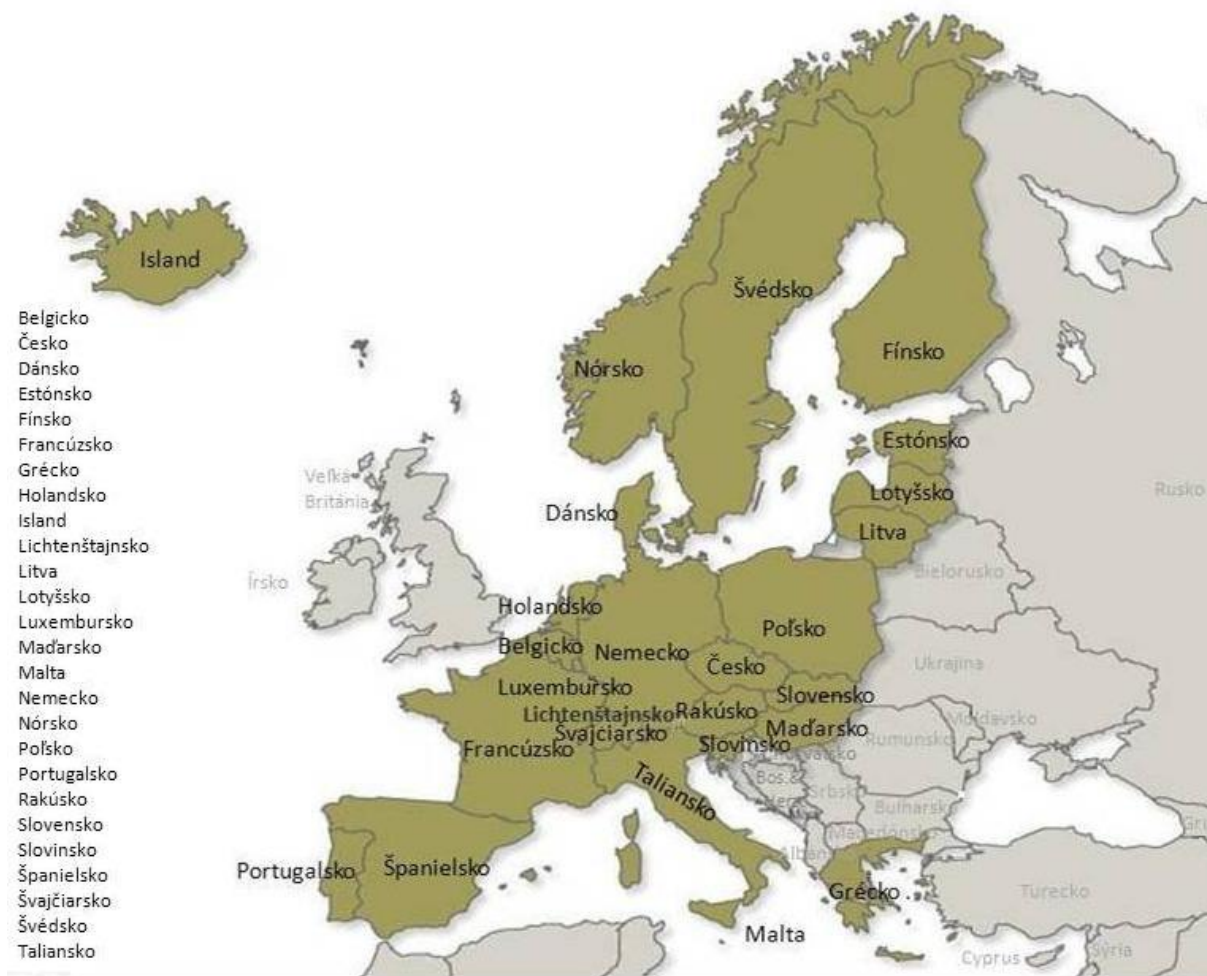
nemeckého jazyka, neinformovanosť o pracovných možnostiach, neochota migrácie za prácou alebo nekvalifikovanosť v oblastiach s vysokou ponukou pracovných miest.

Významným krokom v rámci slobody pohybu bolo podpísanie Schengenskej dohody dňa 14. júna 1985⁷⁴ v pohraničnom luxemburskom mestečku Schengen. Hlavným cieľom Schengenskej dohody bolo postupné odstránenie hraničných kontrol na vnútorných hraniciach pre štátnych príslušníkov členských štátov Európskych spoločenstiev, teda zjednodušenie cestovania na tomto území, posilnenie kontrol na jej vonkajších hraniciach a umožnenie voľného pohybu osôb, tovaru a služieb. Po ratifikácii jednotlivými štátmi vstúpil Schengenský dohovor do platnosti v roku 1995. Už pri podpise Schengenskej dohody bolo zrejmé, že integračný proces v oblasti spolupráce jej členských štátov pri ochrane vonkajších hraníc bude ďalej pokračovať a preto bude potrebné posilniť najmä spoločný boj proti nelegálnej migrácii a organizovanému zločinu. Schengenský dohovor bol prvou dohodou, ktorá definitívne zrušila vykonávanie hraničných kontrol osôb na vnútorných hraniciach signatárskych štátov, zharmonizovala vykonávanie hraničných kontrol na vonkajších hraniciach schengenského priestoru a ustanovila spoločnú politiku vo veci vydávania víz a súvisiacich opatrení, ako je spolupráca polícií a súdov jej členských štátov. Signatári Schengenského dohovoru súhlasili s tým, že každý členský štát môže znovu zaviesť hraničné kontroly na spoločných hraniciach iba za určitých špecifických okolností.⁷⁵

⁷⁴ MV SR: *Schengen - základné informácie*. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?schengensky>>

⁷⁵ MV SR: *Schengen - základné informácie*. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?schengensky>>

Obrázok č.1: Krajiny, ktoré podpísali Schengenskú dohodu

Prameň: MV SR. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?schengensky>>

To, že krajina je členom Európskej únie, automaticky neznamená, že je aj schengenskou krajinou. Z 28 členských krajín 22 podpísalo Schengenskú dohodu. Veľká Británia, Írsko a Cyprus sú štátmi Európskej únie, ktoré sa k Schengenskej dohode zatiaľ nepripojili v plnom rozsahu a spolupracujú so schengenskými štátmi iba v určitých oblastiach. Bulharsko a Rumunsko sú budúce štáty schengenského priestoru. Nórsko, Island, Švajčiarsko a Lichtenštajnsko sú schengenskými krajinami, aj keď nie sú členmi Európskej únie.⁷⁶

Migranti v rámci Európskej únie sa môžu nielen zamestnať v niektorej z členských krajín, ale môžu sa tam aj usídlieť (zmena miesta pobytu). Keď budú v danej krajine pracovať, majú právo na sociálne zabezpečenie, a tiež, že môže za nimi prísť celá ich rodina. Majú právo na rovnaké zaobchádzanie ako občania danej hostiteľskej krajiny. Je tu snaha

⁷⁶ MV SR: *Členské štáty a kandidátske krajiny na členstvo*. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?clenske_staty>

eliminovať priamu či nepriamu diskrimináciu pracovníkov v Európskej únii. Tento **princíp nediskriminácie**, či už na základe národnosti alebo štátnej príslušnosti, v komunitárnom práve znamená, že „s migrujúcimi pracovníkmi musí byť zaobchádzané rovnakým spôsobom ako s národnými (domácimi – pozn.) pracovníkmi s ohľadom na prístup k zamestnaniu, na podmienky zamestnania, ako aj na pracovné, sociálne a daňové výhody“.⁷⁷

V Európskej legislatíve však sú aj výnimky z práva na voľný pohyb, a to hneď v niekoľkých konkrétnych prípadoch. Sú tu dve skupiny možných obmedzení: v oblasti verejnej správy (čl. 39 odsek 4 Zmluvy o ES) a pri podozrení na porušenie verejného poriadku, bezpečnosti a ochrany zdravia. Hovoríme predovšetkým o kriminalite, drogách a chorobách. Zamestnávateľia môžu uplatňovať viaceré požiadavky ako je vzdelanie, trestno-právna bezúhonnosť, zdravotná spôsobilosť a iné. Pri výkone niektorých zamestnaní sú špeciálne požiadavky ako znalosť jazyka či odborné predpoklady (napríklad v prípade vyučovania v škole respektíve na tiesňových linkách je potrebné ovládať domáci jazyk).⁷⁸ Pri zamestnaní vo verejnej správe sú také oblasti, spojené s výkonom štátnej moci, respektíve zaistením štátnych záujmov, kde danú pracovnú pozíciu môže vykonávať len štátny občan daného štátu. Týka sa to zamestnania v diplomacii, armáde, polícii, centrálnej banke, súdnictve, daňovej oblasti, administratíve štátneho aparátu a pod. Cieľová krajina môže nepriať pracovníka inej členskej krajiny, ktorý chce vykonávať činnosť v rozpore so zákonmi danej krajiny, prípadne ktorá je v tejto krajine trestná. Ide o činnosti ako sektárstvo, organizovaný zločin, šírenie kriminality, dilerstva drog a pod. Tieto obmedzenia musia vychádzať z konkrétného správania či nezákonného konania danej osoby a všetky opatrenia musia byť odôvodnené a dôvody musia byť oznámené.⁷⁹

Pokiaľ ide o zdravotnú oblasť, úhrada poskytnutej zdravotnej starostlivosti cudzincom – poistencom z krajín Európskej únie sa takisto realizuje podľa nariadenia Rady (EHS) č. 1408/71 (od 1. 5. 2004 sa takto postupuje aj na Slovensku).⁸⁰ Podľa tohto nariadenia je občan Európskej únie v závislosti od statusu či typu pobytu oprávnený nárokovať si okamžitú potrebnú starostlivosť v hostujúcej krajine.

⁷⁷ EUR-Lex: *Achieving the full benefits and potential of free movement of workers*. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c10525>>

⁷⁸ Hakenberg, W.: *Základy evropského práva*. 2005. s.124-125

⁷⁹ Petrus, V.: *Rozšírená Európa a migrácia*. 2003. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/analiza/rozsirena-europa-a-migracia>>

⁸⁰ Štatistický úrad Slovenskej republiky: *Zahraničné sťahovanie a cudzinci v Slovenskej republike v roku 2005*. Bratislava 2007. s.43

2.3 Migračné toky v rámci Európskej únie

Pri analyzovaní migračných trendov v rámci Európskej únie budeme vychádzať zo štatistík Eurostatu. Ten zostavuje štatistiku o mnohých záležitostiach týkajúcich sa medzinárodných migračných tokov, počtu cudzincov a získavania občianstva. Údaje sa zbierajú každý rok a Eurostatu ich poskytujú národné štatistické úrady členských štátov EÚ.

Údaje o získaní občianstva sa štandardne zostavujú z administratívnych systémov. Očakáva sa, že vykonávanie nariadenia povedie k vyššej dostupnosti a porovnateľnosti štatistiky migrácie a štátneho občianstva.

Dňa 1. januára 2014 dosiahol počet osôb žijúcich v EÚ 28, ktoré mali štátne občianstvo nečlenských krajín 19,6 mil., zatiaľ čo počet osôb žijúcich v EÚ 28 a narodili sa mimo EÚ, bol 33,5 mil. Najvyšší počet osôb, ktoré získali občianstvo v roku 2013, zaznamenalo Španielsko: takmer 226 tisíc (resp. 23 % celkového počtu v EÚ 28). Ďalšiu najvyššiu úroveň získavania občianstva dosiahlo Spojené kráľovstvo (207 tisíc), Nemecko (115 tisíc), Taliansko (100 tisíc) a Francúzsko (97 tisíc).⁸¹

V absolútnom vyjadrení bol najväčší počet cudzincov žijúcich v členských štátoch EÚ k 1. januáru 2014 zistený v Nemecku (7 mil. osôb), Spojenom kráľovstve (5,0 mil.), Taliansku (4,9 mil.), Španielsku (4,7 mil.) a vo Francúzsku (4,2 mil.). Cudzinci v uvedených piatich členských štátoch spolu tvorili 76 % celkového počtu cudzincov žijúcich vo všetkých členských štátoch EÚ, pričom v tých istých piatich členských štátoch žilo 63 % obyvateľstva EÚ.⁸²

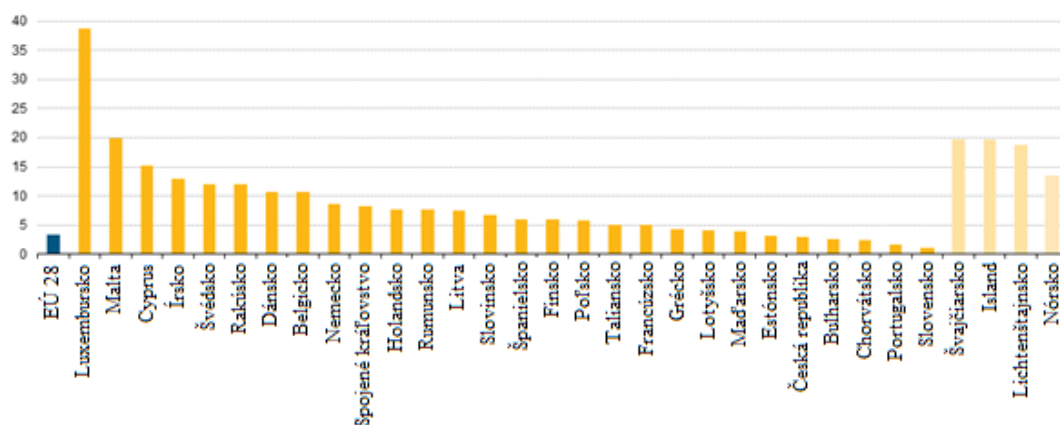
V relatívnom vyjadrení bolo členským štátom EÚ s najvyšším podielom cudzincov Luxembursko, keďže cudzinci v ňom tvorili 45 % celkového počtu obyvateľov. Počet osôb, ktoré v roku 2013 získali občianstvo členského štátu EÚ, dosiahol takmer 985 tisíc, čo znamená 20 % nárast oproti roku 2012. V roku 2013 získalo občianstvo členského štátu EÚ viac osôb ako v ktoromkoľvek inom roku v období rokov 2002 až 2012.⁸³

⁸¹ Eurostat: *Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

⁸² Eurostat: *Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

⁸³ Eurostat: *Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

Graf č. 2: Prist'ahovalci v roku 2013, na 1000 obyvateľov

Prameň: Eurostat. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

Podľa Eurostatu sa počas roku 2013 do EÚ 28 prist'ahovalo spolu 3,4 mil. ľudí, zatiaľ čo sa v tom istom roku z EÚ vysťahovalo okolo 2,8 mil. vysťahovalcov. Tieto celkové číselné údaje nepredstavujú migračné toky do/z EÚ ako celku, keďže zahŕňajú aj toky medzi jednotlivými členskými štátmi EÚ. Z celkového počtu prist'ahovalcov v roku 2013 bolo podľa odhadov 1,4 mil. občanov nečlenských krajín, 1,2 mil. osôb s občianstvom iného členského štátu ako toho, do ktorého sa prist'ahovali, približne 830 tisíc osôb, ktoré sa prist'ahovali do členského štátu EÚ, ktorého občianstvo mali (napríklad návrat štátnych príslušníkov alebo štátnych príslušníkov narodených v zahraničí) a približne 6 100 osôb bez štátnej príslušnosti.⁸⁴

Informácie o štátnom občianstve boli v mnohých prípadoch použité na štúdium prist'ahovalcov s cudzím pôvodom. Keďže sa však štátne občianstvo človeka môže počas jeho života zmeniť, dôležité sú aj informácie podľa krajiny narodenia. Prist'ahovalci do členských štátov EÚ boli v roku 2013 v priemere oveľa mladší ako obyvatelia, ktorí mali pobyt v cieľovej krajine. Dňa 1. januára 2014 mediánový vek⁸⁵ obyvateľov EÚ 28 dosahoval 42 rokov. Oproti tomu mediánový vek prist'ahovalcov do EÚ 28 v roku 2013 bol 28 rokov.⁸⁶

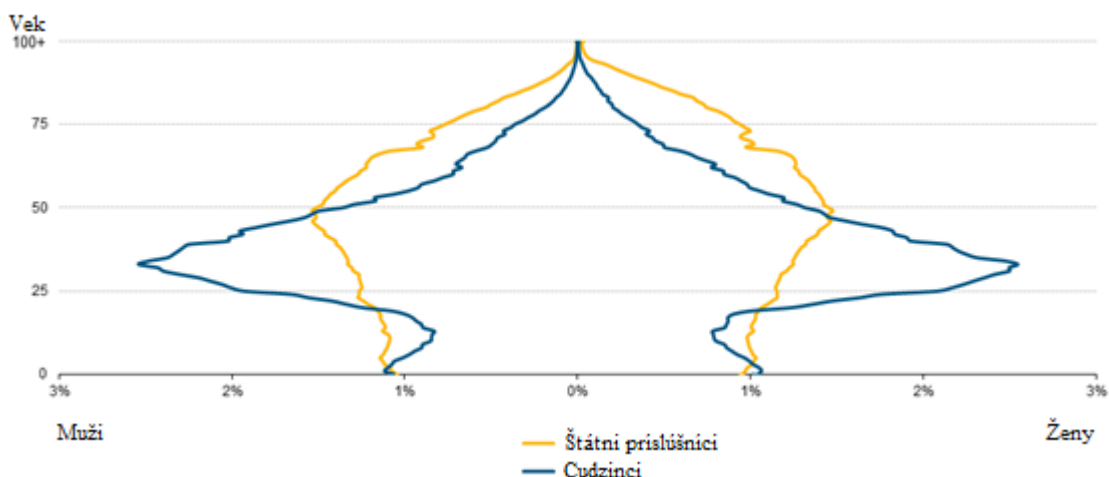
Nasledujúci graf zobrazuje vekovú štruktúru štátnych príslušníkov a cudzincov v EÚ 28. Z grafu je zrejmé, že obyvatelia štátov EÚ 28 sú v priemere starší ako prist'ahovalci do EÚ 28.

⁸⁴ Eurostat: *Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

⁸⁵ Mediánový vek (Median age) – vek, ktorý rozdeľuje populáciu na dve rovnako početné časti (polovica s nižším vekom a polovica s vyšším vekom ako je medián).

⁸⁶ Eurostat: *Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

Graf č. 3: Veková štruktúra štátnych príslušníkov a cudzincov, EÚ 28, 1. január 2014

Prameň: Eurostat. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>

Meranie vysťahovalectva je obzvlášť náročné. Je ťažšie spočítať ľudí opúšťajúcich krajinu ako ľudí, ktorí do nej prichádzajú. Analýza porovnávajúca údaje z roku 2013 o prisťahovalectve do členských štátov EÚ a vysťahovalectve z nich (zrkadlová štatistika) potvrdila, že to platí v prípade mnohých krajín. Tento článok sa preto zameriava najmä na údaje o prisťahovalectve. Počítajú sa sem prisťahovalci, ktorí sa zdržiavali (alebo v prípade ktorých sa očakáva, že sa budú zdržiavať) na území členského štátu EÚ v období najmenej 12 mesiacov, ako aj vysťahovalci, ktorí žijú v zahraničí dlhšie ako 12 mesiacov. Preto sa údaje zozbierané Eurostatom týkajú migrácie v období 12 mesiacov alebo dlhšom a migranti zahŕňajú osoby, ktoré migrovali v období jedného roka alebo dlhšom, ako aj osoby, ktoré migrovali natrvalo.

Občania členských štátov EÚ majú slobodu cestovania a slobodu pohybu v rámci vnútorných hraníc EÚ. Politiky migrácie v EÚ vo vzťahu k občanom nečlenských krajín sa vo zvýšenej miere týkajú získavania konkrétného profilu migranta, často v snahe zmierniť osobitné nedostatky v zručnostiach. Môže sa robiť výber na základe jazykovej spôsobilosti, pracovných skúseností, vzdelania a veku. Výber môžu robiť aj zamestnávateľia, aby migranti mali pracovné miesto už po svojom príchode.

Okrem politik na podporu prijímania pracovných síl sa prisťahovalecká politika často zameriava na dve oblasti: zabránenie neoprávnenej migrácii a nezákonnému zamestnávaniu migrantov, ktorí nemajú povolenie na prácu, a na podporu integrácie prisťahovalcov do spoločnosti. V EÚ sa mobilizovali značné zdroje na boj proti sieťam pôsobiacim v oblasti pašovania ľudí a obchodovania s ľuďmi.

2.4 Migračné toky v rámci Slovenskej republiky

Ako bolo uvedené vyššie, v rámci Európskej únie existuje legislatíva, ktorá uľahčuje mobilitu pracovných síl. Avšak táto mobilita nie je rovnaká vo všetkých členských krajinách – niektoré krajiny čelia značnému prílevu pracovníkov na svoje pracovné trhy, iné naopak musia riešiť odlev svojich pracovníkov do zahraničia. Slovenská republika patrí do druhej skupiny, kde pomerne veľké množstvo pracovníkov odchádza za hranice krajiny s úmyslom usadiť sa a pracovať mimo Slovenskej republiky.

Vláda sa spočiatku viac sústreďovala na otvorenie pracovných trhov iných krajín pre slovenských pracovníkov. No emigrácia zo Slovenska sa stáva problémom a jej nepriaznivé vplyvy sa začínajú ukazovať na slovenskej ekonomike. Preto sa vláda Slovenskej republiky rozhodla vytvoriť stratégiu návratu kvalifikovanej pracovnej sily zo zahraničia, a to spočiatku prostredníctvom búrz práce s ponukou voľných pracovných miest na Slovensku.

Podľa výsledkov výskumu Eurobarometer v oblasti špecifik migračných trendov v Slovenskej republike, z nových členských štátov patrí Slovensko, spolu s Českou republikou, Slovinskom, Maďarskom, Cyprusom a Maltou, k štátom s nízkym alebo stredne vysokým stupňom záujmu občanov o migráciu.⁸⁷ V pomere migrantov na počet obyvateľstva však možno Slovensko porovnávať so susedným Poľskom.⁸⁸ Preto táto migrácia slovenských pracovníkov môže predstavovať problém pre Slovenskú republiku, aj keď jej prináša určité výhody. Medzi tieto výhody patrí znižovanie miery nezamestnanosti na Slovensku, a teda zvýšenie zamestnanosti. Ďalej sú to zahraničné príjmy posielané na Slovensko – remitencie. S tým súvisí aj zvyšovanie životnej úrovne rodín pracovníkov pracujúcich v zahraničí a zlepšovanie sociálnej situácie. Avšak problémom pre Slovensko môže byť, že sa u nás bude objavovať nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily v niektorých regiónoch, odvetviach a profesiách. V súvislosti s masívnym odchodom čerstvých absolventov zo Slovenska hovoríme o odleve mozgov. Vo všeobecnosti však majú slovenskí zamestnávatelia pozitívne skúsenosti s pracovníkmi, ktorí určitú dobu pracovali v zahraničí a potom sa vrátili naspäť. No je s tým spojená skutočnosť, že migrácia absolventov za prácou do zahraničia máva za následok odklad sobášov a pôrodov na neskôr, teda do vyššieho veku. To bude mať zrejme nepriaznivý vplyv na vývoj slovenskej demografickej krivky.

⁸⁷ Kešelová, D.: *Migračný potenciál obyvateľstva SR*. 2007. s.15

⁸⁸ Stachová, P.: „*Strácame kvalifikovaných ľudí*“, *Migrácia pracovných síl v rámci Európskej únie prináša so sebou aj negatíva*. s.4

V štatistikách konkrétne reálne čísla o počte pracovných migrantov zrejme neexistujú, keďže migráciu ovplyvňuje množstvo rôznych faktorov, a preto uskutočnené prieskumy podávajú len nejasný obraz vývoja tejto problematiky. Získanie konkrétnejších čísel pracovnej migrácie by vyžadovalo efektívnejšiu evidenciu migrujúcich Slovákov, čo by vyžadovalo akýsi systém, cez ktorý by prebiehala evidencia a registrácie Slovákov pred odchodom a po príchode na Slovensko. Zatiaľ u nás prebieha evidencia cez zdravotné poistenie, kde by sa odchádzajúci mali odhlásiť do osem dní od odchodu, aby sa tak vyhli prípadným problémom. Odhlásiť sa majú v týchto prípadoch⁸⁹:

- ak sú zamestnaní a súčasne zdravotne poistení na území štátu, v ktorom pracujú,
- vykonávajú samostatne zárobkovú činnosť a sú zdravotne poistení na území štátu, v ktorom pracujú,
- viac ako 6 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov sa zdržiavajú v cudzine a sú tam zdravotne poistení a na území Slovenskej republiky nie sú zamestnaní ani nevykonávajú samostatnú zárobkovú činnosť.

Európska únia v súčasnosti ponúka viacero možností pre mobilitu študentov, budúcich zamestnancov. Existujú programy (Erasmus, Comenius, Jean Monnet, Leonardo da Vinci, Grundtvig), ktoré umožňujú absolvovať časť štúdia v zahraničí alebo niekoľko mesiacov pracovať v niektorej inej krajine Európskej únie, a tak získať dôležité jazykové, profesionálne a v neposlednom rade aj životné skúsenosti. Pre mnohých študentov je to prvá príležitosť stráviť v zahraničí dlhšiu dobu, osamostatniť sa, zlepšiť si rozhľad a pripraviť sa na budúce zamestnanie. Avšak prináša to so sebou riziko, že niektorým ľuďom sa život v inej krajine natoľko zapáči, že sa rozhodnú zostať tam natrvalo. Nasledujúca tabuľka uvádza medzinárodnú mobilitu slovenských študentov (študijné pobyty a pracovné stáže) počas rokov 2000 až 2012. V prvom riadku sú uvedené počty študentov odchádzajúcich na študijnú mobilitu zo Slovenska a v druhom riadku sú údaje pre zahraničných študentov prichádzajúcich na Slovensko. Z dostupných údajov je zrejmé, že medzinárodná mobilita slovenských študentov bola spočiatku pomerne nízka, no postupne sa rokmi zvyšovala. Čoraz viac študentov chce využiť možnosť študovať alebo pracovať v zahraničí počas štúdia. Mobilita študentov prichádzajúcich na Slovensku je oveľa nižšia.

⁸⁹ Aktuality: *Odchádzate zo Slovenska? Na toto by ste nemali zabudnúť.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/260856/odchadzate-zo-slovenska-na-toto-by-ste-nemali-zabudnut/>>

Tabuľka č. 6: Počet odchádzajúcich a prichádzajúcich študentov

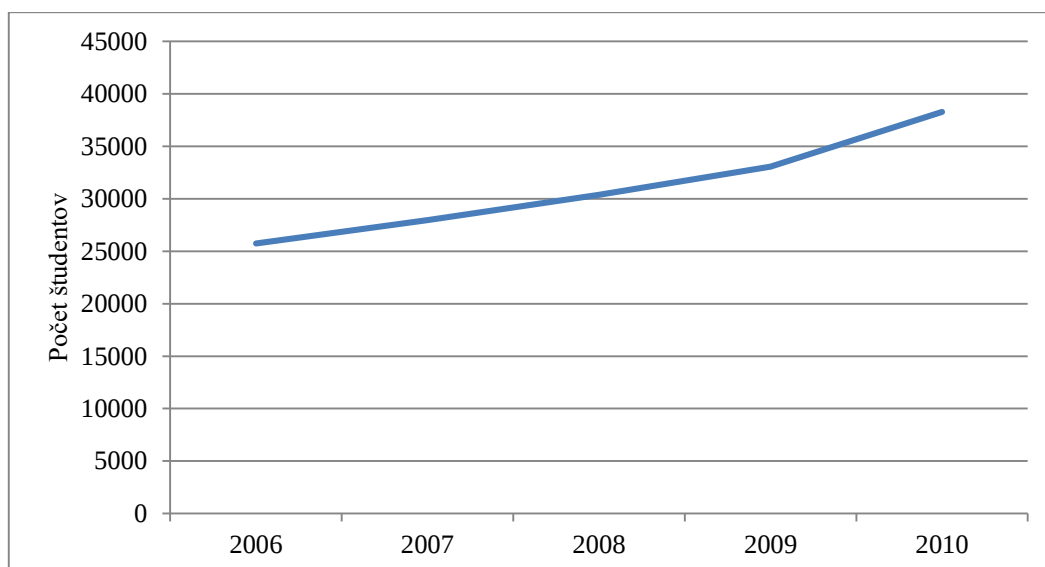
2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	Spolu
505	578	653	682	979	1165	1346	1697	2020	2151	2458	2685	16919
58	111	131	181	284	508	655	745	913	1085	1181	1355	7207

Prameň: Európska komisia. Dostupné na internete:

<http://www.erasmusplus.sk/kniznica/statistiky/slovakia_en.pdf>

Podľa štatistík OECD študovalo v roku 2006 viac ako 25 tisíc slovenských študentov v zahraničí. Postupne sa toto číslo rokmi zvyšovalo a v roku 2010 to už bolo vyše 38 tisíc študentov. Hovoríme o celkovom množstve slovenských študentov študujúcich nielen v krajinách Európskej únie, ale aj v iných členských krajinách OECD.

Graf č. 4: Počet slovenských študentov v zahraničí (OECD, 2006 - 2010)

Prameň: OECD

V rámci Európskej únie patrí Slovenská republika k štátom s najvyšším podielom študentov vysokých škôl študujúcich v inom členskom štáte. Z existujúcich predpokladov vyplýva, že podstatná časť týchto absolventov sa následne usadí na pracovnom trhu v štáte, v ktorom absolvovala vysokoškolské štúdium. To má na Slovenskú republiku viaceré negatívne vplyvy, a z tohto dôvodu bola vypracovaná **Podporná schéma na návrat odborníkov zo zahraničia**. Vláda Slovenskej republiky jej návrh schválila uznesením č. 368/2015 z 8. júla 2015. Cieľom predmetnej schémy je znižovať bariéry pre návrat odborníkov zo zahraničia a podporiť ich návrat do slovenského akademického prostredia,

prípadne do verejného sektora.⁹⁰

Slováci, ktorí sa etablovali v zahraničí, by v prípade svojho návratu na Slovensko mohli využitím svojich skúseností a kontaktov v zahraničí pozitívne vplývať na smerovanie slovenskej spoločnosti či skvalitňovanie verejných služieb, vo všeobecnosti správy vecí verejných, prípadne môžu napomôcť skvalitňovaniu vedy, výskumu a vysokoškolského vzdelávania a v neposlednom rade by sa mohli angažovať v občianskej spoločnosti či v podnikateľskom sektore. S návratom odborníkov na Slovensko môžu byť spojené viaceré náklady, v závislosti od trvania obdobia po skončení vysokoškolského štúdia, náklady stratenej príležitosti (napr. finančné ohodnotenie za prácu v zahraničí v porovnaní s ohodnotením vo verejnom sektore na Slovensku), náklady spojené s úhradou pôžičky na štúdium v zahraničí, ale aj nefinančné náklady, ako napríklad prerušenie sociálnych väzieb v prípade návratu na Slovensko, zmena podmienok pre rodinných príslušníkov a mnohé ďalšie. Cieľom podpornej schémy je vytvoriť dostatočne príťažlivý stimul pre návrat odborníkov na Slovensko znížením či čiastočnou kompenzáciou existujúcich bariér.⁹¹

Ďalším užitočným zdrojom informácií hlavne o pracovných migrantoch zo Slovenskej republiky je sieť Eures - Európske služby zamestnanosti. Tento systém ponúka pomerne detailný prehľad počtu zamestnaných cudzincov vo väčšine krajín Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP) na báze pravidelnej výmeny údajov medzi partnerskými orgánmi. Kvalita týchto dát je však žiaľ aj tu čiastočne limitovaná, exaktnému stanoveniu počtu emigrantov pracujúcich v zahraničí bráni značná heterogenita údajov, rôzne referenčné obdobia, čiastočná neaktuálnosť údajov, navyše niektoré členské štáty EÚ neposkytujú požadované dáta vôbec.⁹²

Eures predstavuje sieť spolupracujúcich subjektov, ktorých cieľom je uľahčiť voľný pohyb pracovných síl v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru (krajiny EÚ, Nórsko, Island, Lichtenštajnsko) a Švajčiarska. Je to hlavný ekonomický nástroj Európskej únie na správne fungovanie trhov práce. Tvoria ho Európskou komisiou vyškolení poradcovia, ktorí poskytujú informačné, poradenské a sprostredkovateľské služby klientom po celej Európe, disponujú databázou voľných pracovných miest v rámci celej EÚ. V Slovenskej republike začala sieť Eures pracovať od 1. mája 2004 vstupom SR do EÚ. Služby siete Eures sú

⁹⁰ MŠSR: *Podporná schéma na návrat odborníkov zo zahraničia*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/podporna-schema-na-navrat-odbornikov-zo-zahranicia/>>

⁹¹ CIP: *O schéme Návraty*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<https://www.vedatechnika.sk/SK/O-SCHEME-NAVRATY/Stranky/default.aspx>>

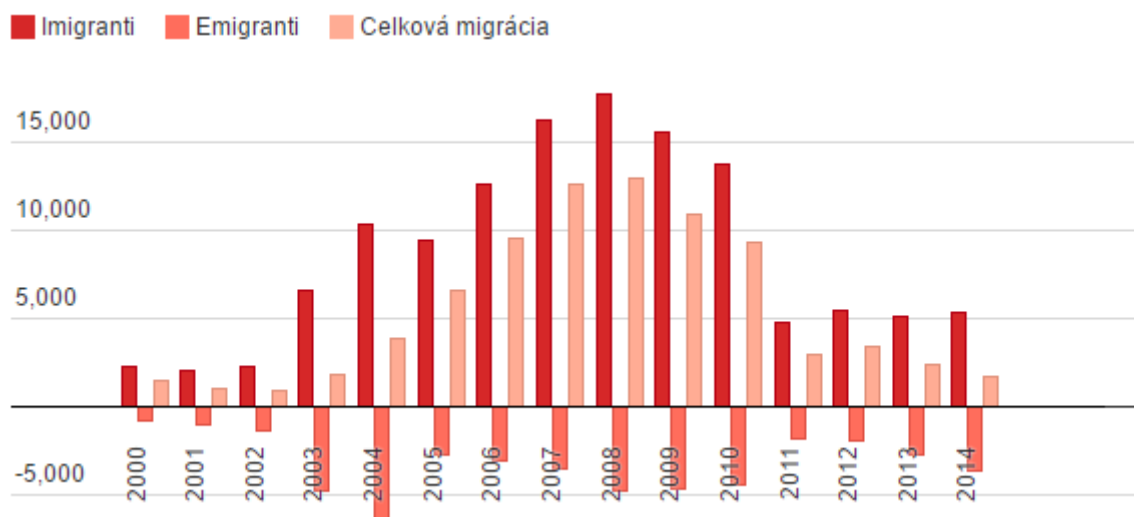
⁹² Divinský, B.: *Migrácia zo Slovenskej republiky od roku 2004: vybrané črty, existujúce výzvy, návrhy riešení*.s.3

dostupné prostredníctvom Eures poradcov a kontaktných osôb Eures na všetkých 46 úradoch práce a tiež prostredníctvom Eures internetových pracovných portálov.⁹³

Väčšinou je odchod vzdelaných a vysokokvalifikovaných odborníkov z krajiny vnímaný ako negatívny jav. Títo odborníci sa dokážu uplatniť aj v zahraničí, a preto odchádzajú za lepšími možnosťami a podmienkami, kde očakávajú, že nájdu lepšie uplatnenie a kvalitnejší život. Ich materská krajina zatiaľ trpí, lebo jej chýba pracovná sila a inteligencia pochádzajúca z tejto krajiny podporuje svojimi schopnosťami inú ekonomiku a zostáva po nej nevyplnená diera.

Lenže odlev mozgov nemusí mať na ekonomiku štátu len negatívny vplyv, čo tiež potvrdzujú viaceré vedecké štúdie. Niekedy môže prinášať aj pozitíva, a to môže byť aj prípad Slovenska. Minimálne od roku 2000 Slovensko úbytkom ľudí formou migrácie netrpí – práve naopak, každý rok na do našej krajiny nasťahuje viac ľudí, ako z nej odíde.⁹⁴ Z nasledujúceho grafu s údajmi Eurostatu a Štatistického úradu (ŠÚSR) je zrejmé, že za posledných štrnásť rokov sa na Slovensko prisťahovalo takmer 130 tisíc ľudí, zatiaľ čo sa zo Slovenska odsťahovalo necelých 49 tisíc. Celková zahraničná migrácia teda vychádza na prírastok o 81 tisíc obyvateľov.

Graf č. 5: Vývoj počtu prisťahovaných, odsťahovaných a ich celkový rozdiel

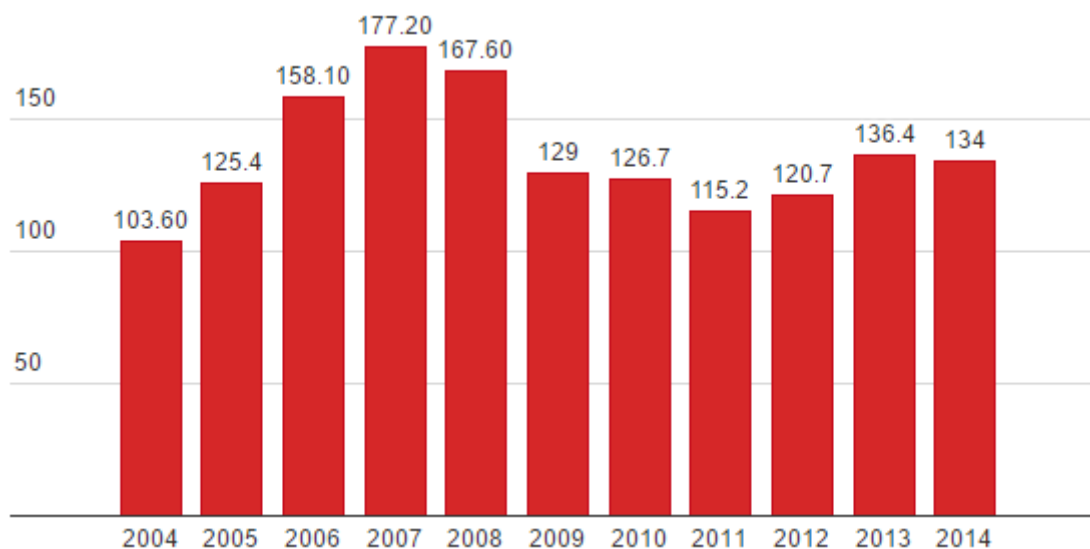
Prameň: Eurostat, ŠÚSR. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

⁹³ EURES: Eures. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.eures.sk/oeurese.php>>

⁹⁴ TREND: *Odliv mozgov? Nech si idú, slovenskej ekonomike môžu aj tak pomôcť.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

Podľa údajov ŠÚSR počet ľudí, ktorí pracujú v zahraničí, sa od vstupu Slovenska do Európskej únie v roku 2004 udržiava nad stotisíc. Ide tu o krátkodobú migráciu za prácou do zahraničia, čo znamená, že sa títo pracovníci aspoň raz do roka vrátia domov na Slovensko.

Graf č. 6: Krátkodobá migrácia za prácou zo Slovenska do zahraničia v tisícoch osôb

Prameň: ŠÚSR. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

Krátkodobá migrácia má na slovenskú ekonomiku skôr pozitívny vplyv. Slovensko je v počte nezamestnaných siedmou⁹⁵ najhoršou krajinou v EÚ. Oproti priemeru EÚ 28 na úrovni 8,9 % je Slovensko s hodnotou 10,09 % nadpriemerné.⁹⁶ Viac ako pätnásťpercentnú nezamestnanosť má pritom na Slovensku podľa ŠÚSR celkovo 26 okresov (zo 79), pričom v desiatich z nich je nezamestnaný viac ako každý piaty človek.⁹⁷ Vďaka voľnému pohybu osôb za prácou v rámci EÚ sa u nás znižuje nezamestnanosť, no automaticky to neznamená odlev mozgov, lebo ide hlavne o výkon povolání manuálnej práce, ako sú robotníci či remeselníci.

V roku 2014 krátkodobo v zahraničí pracovali vo väčšine prípadov muži (67 %), ľudia s učňovským vzdelaním a bez maturity (44 %) spolu s ľuďmi s maturitou (41 %).

⁹⁵ Poštová Banka: *Miera nezamestnanosti na Slovensku na 7 – ročnom minime. V Česku ale najnižšia v rámci EÚ.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<https://www.postovabanka.sk/novinky/analyzy-trhu/zaujalo-nas/miera-nezamestnanosti-na-slovensku-na-7-%E2%80%93-rocnom-minime-v-cesku-ale-najnizsia-v-ramci-eu/>>

⁹⁶ ČTK: *Nezamestnanosť na Slovensku sa priblížila k hranici 10 %.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://profesia.pravda.sk/zamestnanie/clanok/387171-nezamestnanost-na-slovensku-sa-priblizila-k-10-hranici/>>

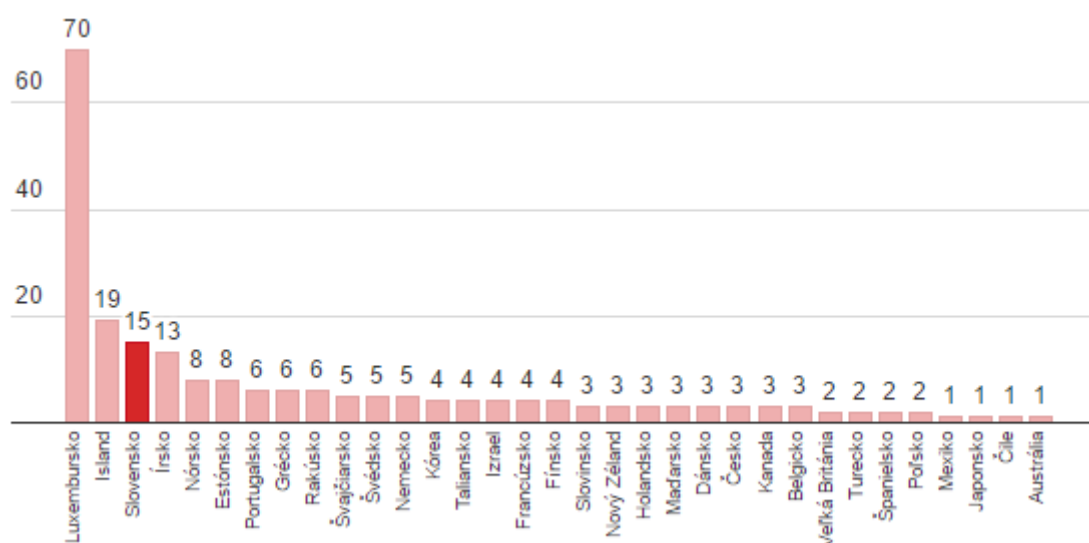
⁹⁷ TREND: *Odliv mozgov? Nech si idú, slovenskej ekonomike môžu aj tak pomôcť.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

Najčastejším zamestnaním pritom bolo remeselníctvo a kvalifikovaní robotníci (32 %), pracovníci v službách a obchode (29 %) a obsluha strojov a zariadení (14 %).⁹⁸

Okrem znižovania nezamestnanosti na Slovensku považujeme za prínos aj vyššie zárobky v zahraničí, ktoré následne môžu ľudia míňať u nás, a tým prispievať našej ekonomike. Taktiež vďaka odchodu kvalifikovaných pracovníkov dochádza k ich miernemu nedostatku a firmy musia vynaložiť väčšie úsilie pri snahe získať týchto pracovníkov, čo v týchto odboroch môže zvyšovať mzdy aj u nás.

Podľa štatistík Slovenskej akadémie vied je Slovensko s počtom slovenských študentov študujúcich v zahraničí spomedzi krajín OECD na treťom mieste. Podiel slovenských študentov v treťom stupni vzdelávania, ktorí študovali v zahraničí v roku 2012, bol na úrovni 15 %, čo v reálnom vyjadrení predstavuje približne 36 tisíc⁹⁹ ľudí. Z krajín OECD majú v zahraničí viac študentov len Luxembursko (70 %) a Island (19 %).

Graf č. 7: Podiel študentov v treťom stupni vzdelávania študujúcich v zahraničí v roku 2012, v %

Prameň: SAV. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

Výskum, ktorý v apríli publikoval Sociologický ústav SAV, pritom ukazuje, že z týchto študentov v zahraničí sa po štúdiu naspäť na Slovensko vracia len približne 44 % (cca 15-tisíc ľudí). Vo väčšine prípadov v zahraničí po štúdiu zostávajú študovať deti z rodín s

⁹⁸ TREND: *Odliv mozgov? Nech si idú, slovenskej ekonomike môžu aj tak pomôcť.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

⁹⁹ SAV: *Slovenskí absolventi vysokoškolského štúdia v zahraničí: Prvé výsledky výskumu Brain drain 2014.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2178_attach_prezentacia_bahna.pdf>

vysokou úrovňou vzdelania rodičov. Podľa záveru výskumu takáto situácia „*uvolňuje mobilné kanály pre deti z rodín s nižšou úrovňou ľudského kapitálu. Toto pozorované vyprázdňovanie priestoru je teda možné interpretovať aj ako príspevok pre vyššiu vertikálnu mobilitu v slovenskej spoločnosti tým, že konkurencia pri prenikaní na vyššie pozície v spoločnosti je menšia vďaka tomu, že súťaže o tieto posty sa dobrovoľne zriekli tí, ktorí sú pri ich získavaní svojím rodinným zázemím a sociálnym kapitálom tradične vo výhode.*“ Vďaka tomu, že deti z „lepších“ rodín zostávajú častejšie v zahraničí, neobsadzujú vysokopostavené posty a tým umožňujú kariérne vyrásť ľuďom, ktorí by inak boli v nevýhode. Podobná je situácia aj s miestami na vysokých školách.¹⁰⁰

Slovensko nepatrí k tradičným cieľovým krajinám migrantov, väčšinou je len tranzitnou krajinou. Je kultúrne homogénne a až donedávna bola Slovenská republika takmer výlučne krajinou pôvodu migrantov, teda krajinou, z ktorej občania z rôznych dôvodov migrovali do cudziny. Výraznejšie zmeny priniesol až vstup Slovenska do Európskej únie a schengenského priestoru. V období od roku 2004 v Slovenskej republike (SR) poklesla najmä nelegálna a azylová migrácia a trojnásobne sa zvýšila legálna migrácia. Aj napriek tomu, že rast populácie cudzincov na Slovensku bol v rokoch 2004 – 2008 spomedzi všetkých členských štátov EÚ druhý najvyšší, zastúpenie cudzincov v populácii zostáva na nízkej úrovni. Popri migrácii zo sociálnych dôvodov, akými sú napríklad zlúčenie rodiny či manželstvo migranta so slovenským občanom, je dnes najvýraznejším komponentom legálnej migrácie práve migrácia za prácou. V roku 2015 bolo na Slovensku takmer 85 tisíc cudzincov s povolením na pobyt, čo predstavuje 1,56 % z celkovej populácie na Slovensku. Hoci od vstupu SR do EÚ v roku 2004 sa počet cudzincov legálne žijúcich na Slovensku zvýšil takmer štvornásobne (z vyše 22 tisíc v roku 2004 na takmer 85 tisíc v roku 2015), stále je na Slovensku šiesty najnižší podiel cudzincov spomedzi krajín EÚ.¹⁰¹

¹⁰⁰ TREND: *Odliv mozgov? Nech si idú, slovenskej ekonomike môžu aj tak pomôcť.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>

¹⁰¹ IOM: *Migrácia na Slovensku.* [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku>>

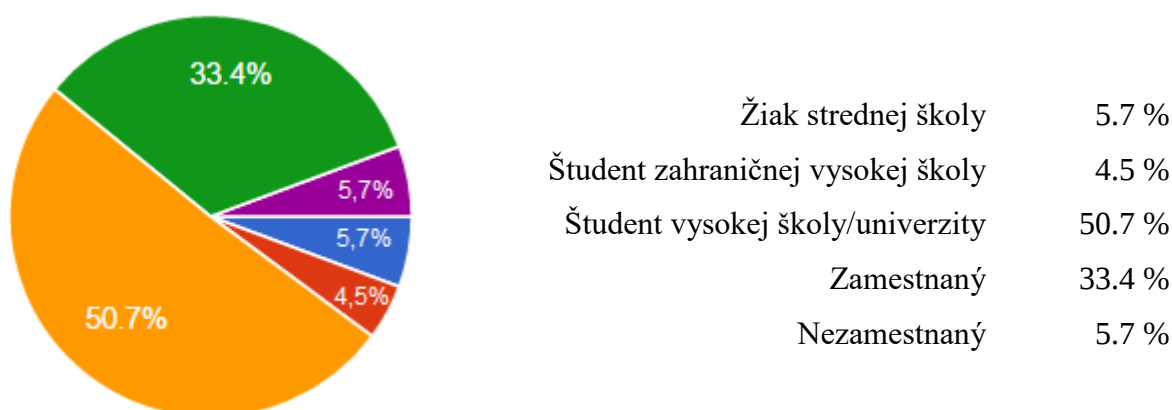
4 Výsledky prieskumu

Pre účely vypracovania tejto diplomovej práce sme formou dotazníka skúmali fenomén odlevu mozgov. Dotazník bol určený pre všetkých ľudí každej vekovej kategórie a bol spravený tak, aby ho mohol vyplniť takmer každý. Podmienkou bola znalosť angličtiny, keďže bol napísaný v anglickom jazyku. Aby výber respondentov spĺňal zámer tejto práce, na úvod sa respondenti rozdelili podľa toho, či sú študentmi, študovali alebo plánujú študovať na vysokej škole alebo univerzite. Rozumieme, že aj osoba bez vysokoškolského či univerzitného titulu môže mať znalosti a skúsenosti, vďaka ktorým by sa mohla zaradiť medzi „mozgy“, no pre účely písania diplomovej práce sme sa pre nejednoznačnosť vysvetlenia pojmu „brain drain“, teda „odlev mozgov“ zamerali na ľudí, ktorí získali alebo získajú vysokoškolský alebo univerzitný titul.

Tu by sme chceli poukázať na problematiku, s ktorou sme sa stretli pri písaní tejto práce, a tou je vysvetlenie a definovanie pojmu odlev mozgov. Zaradiť ľudí, či patria do tejto skupiny alebo nie, je komplikované. Pojem je používaný väčšinou všeobecne, ako únik vysokokvalifikovanej pracovnej sily za hranice. Avšak do tejto kategórie nespádajú všetci migranti. Aj keď odlev mozgov veľmi úzko súvisí s migráciou, je len jej kategóriou a nemôžeme ho s migráciou stotožňovať. Treba odlišovať, koho môžeme ako mozog označiť a koho nie. Ďalším faktom je aj to, že niekto môže predstavovať odlev mozgu pre domovskú krajinu, ale pre hostiteľskú krajinu za „mozog“ považovaný nie je. Môže ísť o tých, ktorí doma dosiahli vysokoškolské vzdelanie a následne vykonávali intelektuálnu prácu. Ale po emigrácii sa stali napríklad ženami v domácnosti bez zárobkovej činnosti, prípadne vykonávajú práce manuálne, ako upratovanie, či práca v sklade alebo na páse. Preto pre jednu krajinu predstavujú brain drain, ale pre druhú nepredstavujú brain gain.

V tejto kapitole vyhodnotíme dotazník, ktorý na účely písania tejto práce vyplnilo 335 respondentov. Náš dotazník v tejto práci prikladáme ako Prílohu A. Najprv sa respondenti zaradili podľa svojho aktuálneho statusu, teda či sú to žiaci strednej školy, študenti vysokej školy alebo univerzity, študenti študujúci na zahraničných vysokých školách (college), ľudia zamestnaní alebo nezamestnaní. V nasledujúcom grafe vidíme percentuálny podiel respondentov podľa tohto členenia:

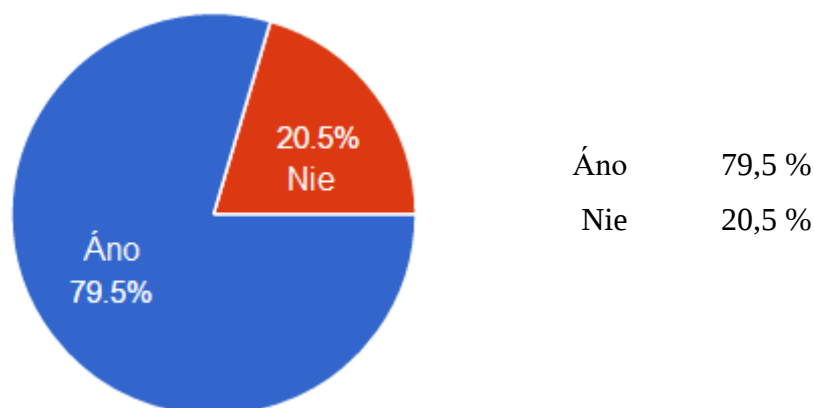
Graf č. 8: Stav respondentov

Prameň: Vlastné spracovanie

Z grafu je zjavné, že najväčší podiel na respondentoch majú študenti – predstavujú viac ako 50 % zo všetkých, ktorí dotazník vyplňali. Študenti študujúci na zahraničných vysokých školách (college) predstavujú menej ako 5 % respondentov. Zamestnaní tvorili jednu tretinu, zatiaľ čo skupina nezamestnaných ako aj skupina stredoškolákov tvorili necelých 6 % na celkovom podiele respondentov. Zo žiakov strednej školy všetci odpovedali, že majú v pláne ísť ďalej študovať na vysokú školu alebo univerzitu, a teda vyplnili celý dotazník. Takmer 80 % respondentov dotazníka zo skupiny zamestnaných a nezamestnaných odpovedalo pozitívne na otázku, či absolvovali vysokú školu a získali titul, čo môžeme vidieť na nasledujúcom grafe, a tak ďalej odpovedali na otázky v dotazníku. Vyše 20 % zo skupiny zamestnaných a nezamestnaných, ktorí odpovedali, že titul nezískali, v dotazníku viac nepokračovali.

Graf č. 9: Absolventi s titulom

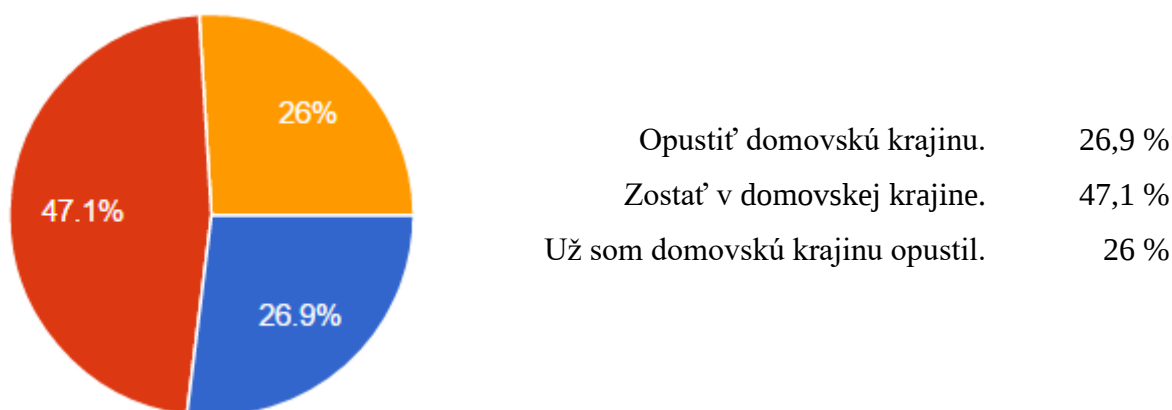

Prameň: Vlastné spracovanie

Tu nastala zaujímavá situácia. Len 14,8 % z tých, ktorí odpovedali, že neabsolvovali vysokoškolské štúdium a nezískali titul, bolo nezamestnaných. To znamená, že veľké množstvo ľudí si dokázalo nájsť prácu, aj keď nezískali titul. Tento dotazník vyplňali aj zamestnanci firmy vo Veľkej Británii. Na základe predpokladu tohto dotazníka, že za brain drain považujeme tých, ktorí získali vysokoškolský titul, viacerí zamestnaní tu s dotazníkom skončili. A to aj napriek tomu, že by mohli byť považovaní za brain drain v prípade, že by emigrovali. Ale vo Veľkej Británii nie je vysokoškolský titul to najcennejšie pri hľadaní novej práce. Dôležitejšie sú skúsenosti. Za vysokoškolské štúdium sa platí školné, a aj preto rozhodnutie ísť ďalej študovať nie je také časté, ako napríklad na Slovensku. Síce aj u nás sú skúsenosti dôležité, ale stále je vysokoškolský titul v našej krajine považovaný za niečo ako základ, čo treba pri hľadaní novej práce mať, aj keď sa nevyžaduje pri všetkých povolaniach, ako napríklad v IT firmách. Teda na tejto otázke sa znížil počet respondentov o tých, ktorí nemajú titul, a ďalej dotazník pokračoval nasledovne.

Základnou otázkou, od ktorej sa ďalej vyvíjal prieskum, bola otázka plánov respondentov, ktorí získali titul. Vybrali si z troch možností: či plánujú opustiť svoju domovskú krajinu, či v nej plánujú zostať, alebo či už svoju domovskú krajinu opustili. Rozdelenie je takéto:

Graf č. 10: Plány absolventov

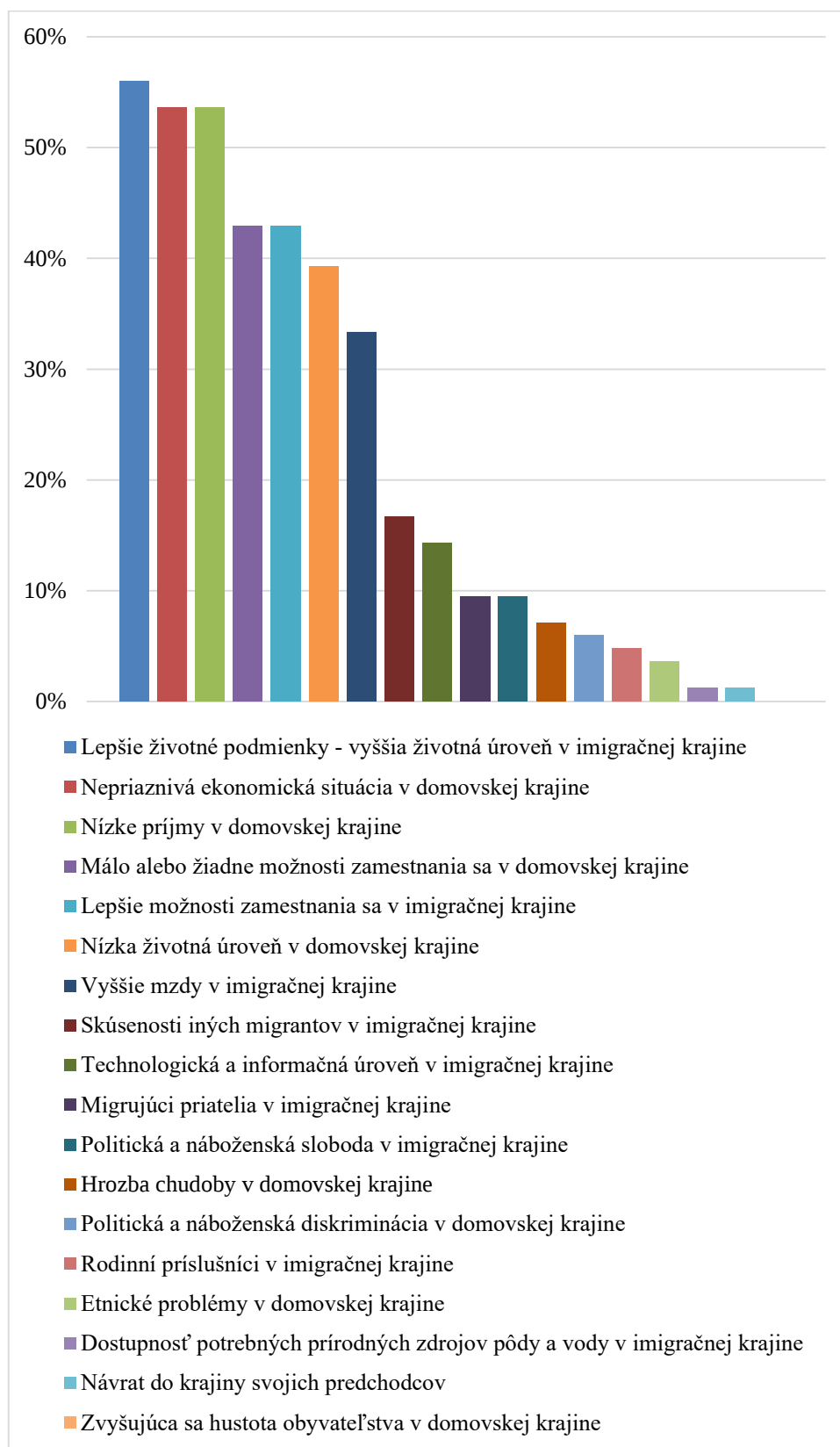
Prameň: Vlastné spracovanie

Väčšina respondentov plánuje zostať vo svojej domovskej krajine, predstavuje to menej ako 50 % z nich. Približne rovnaký počet respondentov tvorí ďalšie dve skupiny – takmer 27 % by chcelo opustiť svoju domovskú krajinu a 26 % tak už urobilo.

Ďalej je dotazník rozdelený na tri časti a budeme ho analyzovať z troch pohľadov podľa odpovedí na predošlú otázku. Tí, ktorí plánujú opustiť svoju krajinu, mali odôvodniť, prečo tak plánujú urobiť. Podľa toho, ako odpovedali, sme dôvody vyhodnotili a zobrazuje

ich graf č. 11.

Graf č. 11: Odpovede respondentov, prečo plánujú opustiť domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Z uvedeného vyplýva, že za najčastejšie dôvody, prečo by chceli opustiť svoju domovskú krajinu, respondenti uviedli očakávané lepšie životné podmienky a vyššiu životnú úroveň v imigračnej krajine a prevažne ekonomické dôvody. Tými sú nepriaznivá ekonomická situácia v domovskej krajine, nízke príjmy a obmedzené možnosti zamestnania sa v domovskej krajine, naopak priaznivejšie možnosti pri hľadaní práce v imigračnej krajine, nízka životná úroveň v domovskej krajine a vyššie mzdy v imigračnej krajine. Vidíme, že nemalú úlohu zohrávajú skúsenosti iných migrantov, čo za dôvod uviedlo 16,7 % z odpovedajúcich v tejto skupine. Tieto skúsenosti sú veľmi dôležité, lebo môžu inšpirovať veľký počet ľudí a určovať tým ich ďalšiu životnú cestu, teda to, kam emigrujú alebo či vôbec emigrovať chcú. Niektorí chcú emigrovať v dôvodov lepšej technologickej a informačnej úrovne v imigračnej krajine, za migrujúcimi priateľmi a z dôvodu politickej a náboženskej slobody.

Okrem uvedených možností, z ktorých respondenti vyberali, mohli napísať aj iné, vlastné dôvody. Najčastejším iným dôvodom pre odchod do zahraničia bolo získať skúsenosti a schopnosti v inej krajine, ktoré potom možno zužitkovať a využiť v domovskej krajine na zlepšenie života v nej. Podobným dôvodom bolo získať skúsenosti z práce a života v zahraničí, čo rozvíja samotný charakter a osobnosť človeka. Je to dobré aj na zlepšovanie cudzích jazykov. Častým dôvodom emigrácie je aj to, keď sa životný partner nachádza v inej krajine a vtedy vzniká dôvod emigrovať za ním/za ňou. Jeden z respondentov tiež uviedol, že plánuje odísť do krajiny, kde sú nižšie ceny palív a žiadne dane z vozidla. Niektorí iní zas plánuje emigrovať z dôvodu predpokladaného lepšieho prostredia pre ich deti v zahraničí.

Pri vyplňaní dotazníka mohli respondenti napísať, či majú preferovanú krajinu, do ktorej by chceli emigrovať. Táto otázka bola nepovinná. Najviac respondentov napísalo, že by chceli ísť do Veľkej Británie, hlavne do Anglicka, prípadne konkrétne do Londýna. Druhými najčastejšími krajinami boli Taliansko a Rakúsko. Medzi krajinami, ktoré napísali viacerí respondenti, boli ešte Česká republika, konkrétne hlavné mesto Praha, ďalej Japonsko, USA, Nemecko, Švajčiarsko, Austrália a Španielsko.

Na otázku, či by sa chceli vrátiť naspäť do svojej krajiny, 36 % respondentov s istotou odpovedalo, že sa vrátiť nechcú. 7 % nevedelo, či sa chce vrátiť. Ostatní sa vyjadrili, že sa vrátia do svojej domovskej krajiny, ale ich dôvody a čas, ktorý tam chcú stráviť, sa líšia. Niektorí sa plánujú vrátiť len na pár dní alebo mesiacov, z dôvodu dovolenky, sviatkov, navštívenia rodiny a priateľov. Väčšina respondentov sa však plánuje vrátiť do svojej domovskej krajiny, približne po dvoch až desiatich rokoch. Respondenti uviedli rôzne

časové dĺžky v závislosti od ich aktuálnej situácie. Niektorí sa plánujú vrátiť po dokončení štúdia v zahraničí, niektorí po tom, ako získajú skúsenosti, iní zas až v prípade, že sa životná situácia v domovskej krajine zlepši alebo keď budú chcieť plánovať svadbu a založenie rodiny.

Pýtali sme sa, či by respondenti chceli mať v novej krajine prácu, ktorá bude súvisieť s ich štúdiom. 61,4 % ľudí odpovedalo na túto otázku áno. Zvyšných 38,6 % odpovedalo, že im na tom nezáleží a príjmu aj inú prácu, ak budú celkové podmienky lepšie ako v domovskej krajine.

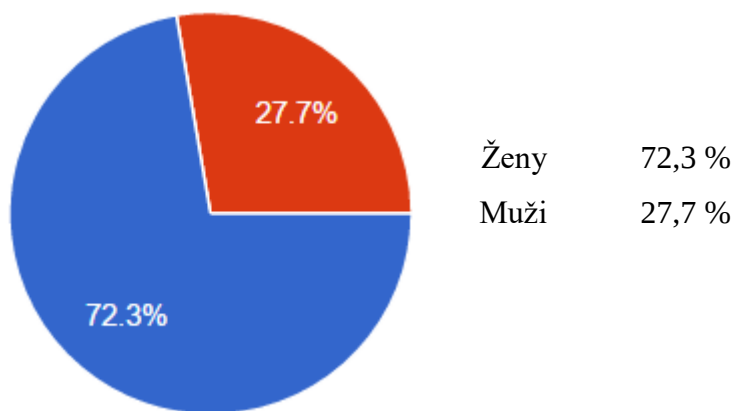
Graf č. 12: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí plánujú opustiť domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Priemerný vek respondentov, ktorí plánujú emigrovať zo svojej domovskej krajiny, je 21,5 roka. Vidíme, že je to pomerne nízky vek, a preto vieme posúdiť, že medzi tými, ktorí plánujú opustiť svoju domovskú krajinu, sú hlavne mladí ľudia. Pokiaľ ide o pohlavie respondentov, 72,3 % respondentov predstavovali ženy a 27,7 % respondentov boli muži.

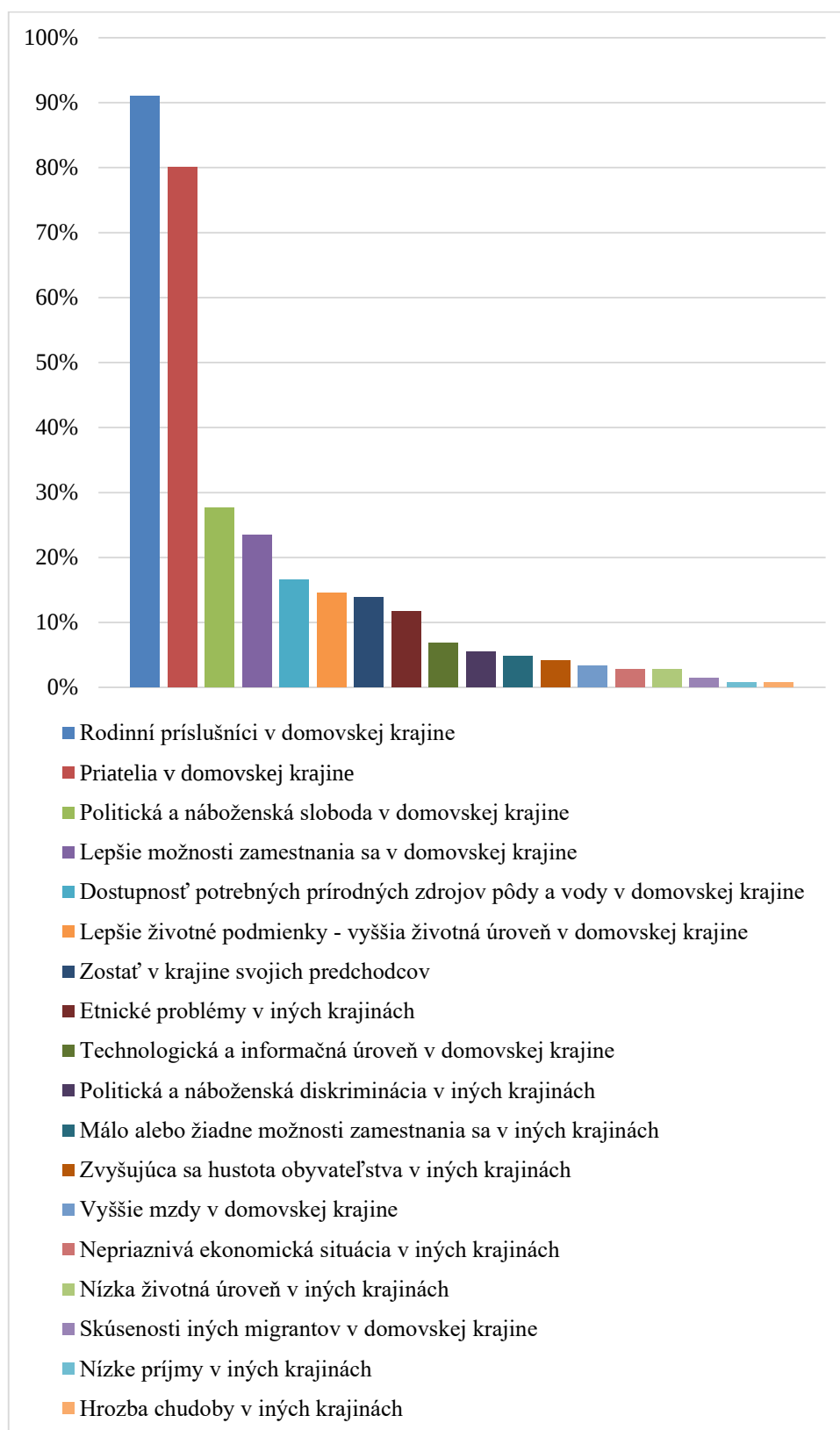
Graf č. 13: Pohlavie respondentov, ktorí plánujú opustiť domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Druhú skupinu tvorila väčšina respondentov dotazníka, ktorí odpovedali, že chcú zostať vo svojej domovskej krajine a emigrovať neplánujú. Aj oni zvolili dôvody, prečo nechcú odísť, respektíve prečo chcú zostať. Tieto dôvody sme usporiadali od najčastejších a podľa respondentov tejto skupiny najvýznamnejších a výsledok sumarizuje graf č. 14.

Graf č. 14: Odpovede respondentov, prečo plánujú zostať v domovskej krajine

Prameň: Vlastné spracovanie

Z výsledkov tejto časti je zjavné, že najvýznamnejšími dôvodmi, prečo chcú ľudia

zostať vo svojej domovskej krajine, respektíve prečo neplánujú alebo nechcú emigrovať, sú rodina a priatelia, ktorých nechcú dlhodobo alebo natrvalo opustiť. Takmer 28 % respondentov tejto skupiny nechce emigrovať z dôvodu politickej a náboženskej slobody v domovskej krajine. Viac ako 23 % považuje možnosti zamestnania sa v domovskej krajine za lepšie ako v zahraničí. Za dôležité respondenti považovali tiež dostupnosť prírodných zdrojov pôdy a vody a celkové lepšie životné podmienky a vyššiu životnú úroveň vo svojej krajine. Rozdiel oproti predchádzajúcej skupine vidíme aj v možnosti zvyšujúcej sa hustoty obyvateľstva v iných krajinách, ktorú označilo 4,1 % respondentov, zatiaľ čo v predchádzajúcej skupine túto možnosť nepovažoval za významnú nikto z opýtaných.

Medzi inými možnosťami, prečo zostať v domovskej krajine, respondenti uviedli hlavne dôvod neznalosti iného cudzieho jazyka, ale tiež kultúrne rozdiely, čo im bráni v emigrácii. Jeden respondent napísal, že v jeho krajine je stále čo zlepšovať a z toho vyplýva aj možnosť práce v tejto krajine. Nieto iný zasa uviedol, že bol v zahraničí už veľa krát a má pocit, že po skončení štúdií by mal zostať vo svojej krajine a neemigrovať. Ďalší respondent sa na to pozerá z pracovného hľadiska, vo svojej krajine má už množstvo obchodných kontaktov a chce spraviť svoju krajinu lepšou. Jeden respondent zasa chce vyvinúť sociálny, politický a vzdelávací systém vo svojej domovskej krajine. Iné dôvody sú spokojnosť s dobrou prácou v domovskej krajine a láska ku svojej vlasti.

Pre účely písania tejto práce nás zaujímalo, ako sú ľudia spokojní s ponukou práce a pracovnými podmienkami v ich domovskej krajine. 54,5 % opýtaných odpovedalo, že sú spokojní, zvyšných 45,5 % s nimi spokojní nie sú.

Graf č. 15: Spokojnosť respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine, s prácou a pracovnými podmienkami v domovskej krajine

Prameň: Vlastné spracovanie

Ako ukazuje graf č. 16 takmer tri štvrtiny respondentov preferujú prácu súvisiacu

s ich štúdiom. Ostatným na tom nezáleží a vzali by aj inú prácu vo svojej krajine.

Graf č. 16: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine

Prameň: Vlastné spracovanie

Keďže nikto nevie, čo ho čaká v budúcnosti a okolnosti sa môžu zmeniť, pýtali sme sa aj na to, či je možné, že by naši respondenti opustili svoju domovskú krajinu neskôr. Takmer 25 %, čo predstavuje jednu štvrtinu respondentov, odpovedalo na túto otázku negatívne, a teda nikdy neplánujú natrvalo opustiť svoju domovskú krajinu. Ostatní nevyklúčujú možnosť, že by emigrovali neskôr, napríklad kvôli manželstvu, vojne, novým skúsenostiam a zážitkom, v prípade získania práce v zahraničí, lepším životným alebo pracovným podmienkam, kvôli zlepšeniu cudzieho jazyka, lepšiemu vzdelaniu, rozširovaniu obchodu do iných krajín, kvôli dobrodružstvu z cestovania a poznávania nových krajín a kultúr alebo za životným partnerom.

Priemerný vek respondentov tejto skupiny bol približne 24,5 roka. 72,4 % respondentov boli ženy, zvyšných 27,6 % boli muži.

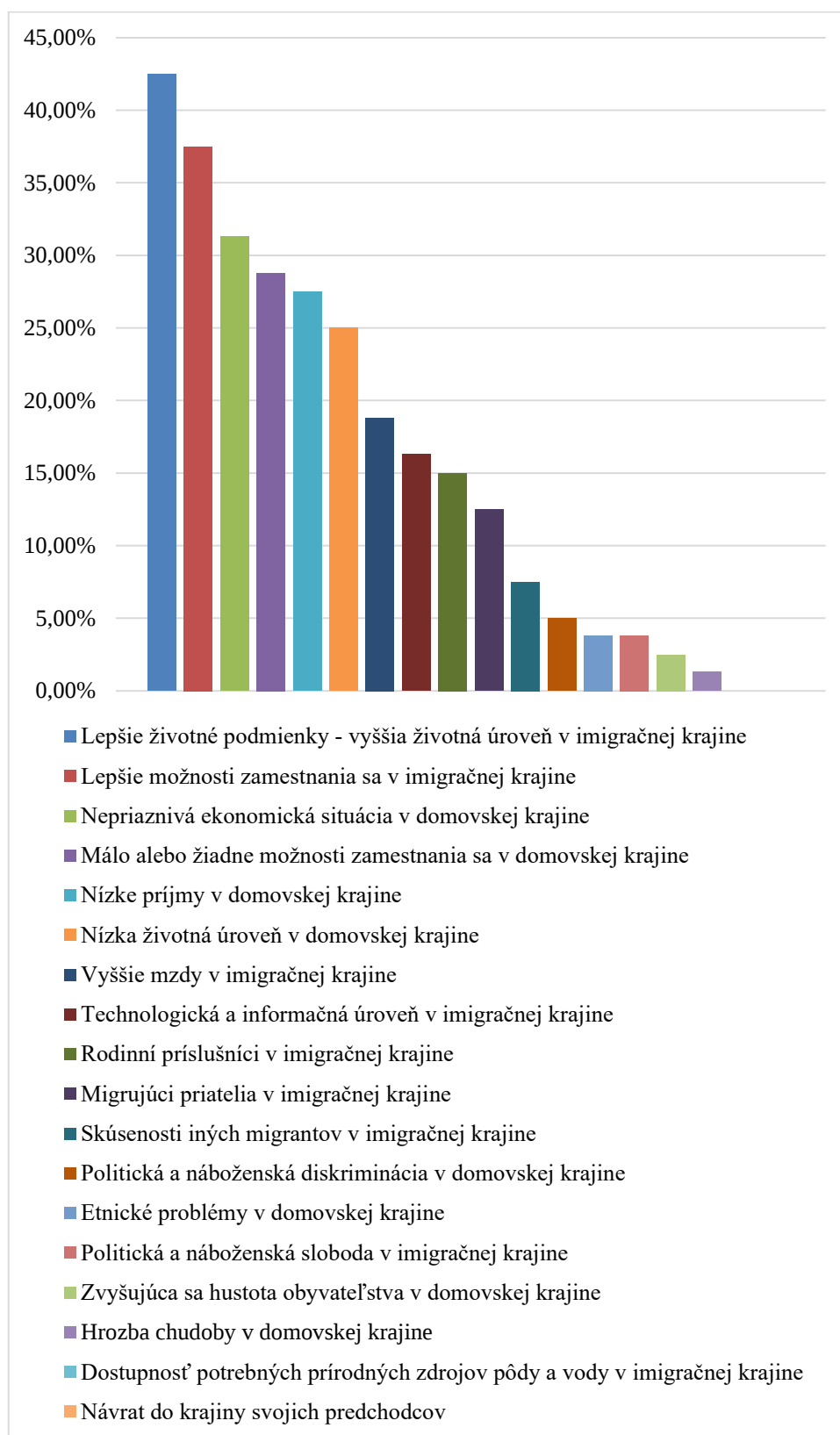
Graf č. 17: Pohlavie respondentov, ktorí plánujú zostať v domovskej krajine

Prameň: Vlastné spracovanie

Poslednú skupinu tvorili tí respondenti, ktorí na začiatku dotazníka odpovedali, že už svoju domovskú krajinu opustili. V dotazníku vybrali dôvody, prečo tak urobili, a tieto dôvody sumarizuje graf č. 18.

Graf č. 18: Odpovede respondentov, prečo opustili domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Môžeme skonštatovať, že dôvody, ktoré uviedli respondenti v prvej a tretej skupine,

sú podobné. V oboch prípadoch sú to dôvody pre odchod z domovskej krajiny. Na prvom mieste sa aj v tretej skupine nachádza odchod za lepšími životnými podmienkami a za lepšou životnou úrovňou. Ďalej respondenti zaradení do skupiny tých, ktorí už odišli, uviedli ako dôvod svojho odchodu lepšie možnosti zamestnania sa v imigračnej krajine a nepriaznivú ekonomickú situáciu v domovskej krajine. Významnú úlohu tu zohrávajú aj slabé možnosti zamestnania sa, nízke príjmy a nízka životná úroveň v domovskej krajine. Ďalšími dôvodmi boli výhody vyplývajúce zo života v imigračnej krajine, ktorými sú vyššie mzdy, technologická a informačná úroveň a rodinní príslušníci v imigračnej krajine.

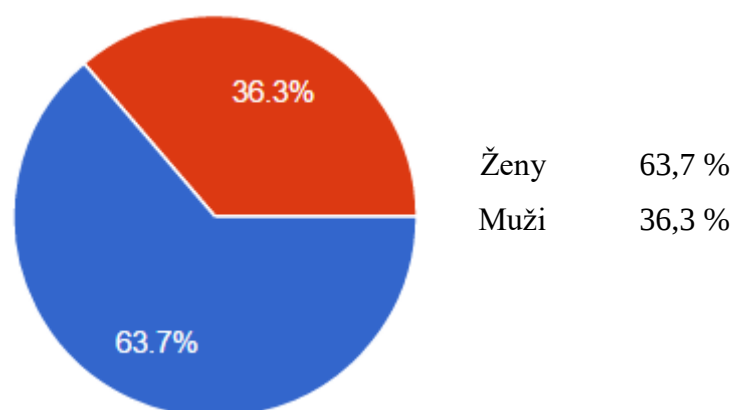
Nikto z respondentov tu neuviedol, že by dôvodom jeho odchodu bol návrat do krajiny jeho predkov alebo dostupnosť potrebných prírodných zdrojov pôdy a vody v imigračnej krajine. Chudoba, rastúci počet obyvateľov, či etnické problémy v domovskej krajine predstavovali dôvod na odchod len pre malé množstvo našich respondentov.

Aj v tejto skupine mohli respondenti napísať ďalšie dôvody, tentoraz prečo opustili svoju domovskú krajinu. Najčastejším dôvodom bolo štúdium v zahraničí. Viacerí išli za lepším a kvalitnejším vzdelaním, prípadne získali štipendium na štúdium v zahraničí. Ďalší odišli, aby sa zlepšili v cudzích jazykoch, aby cestovali, skúmali svet a zažili dobrodružstvá, spoznali nové krajiny a kultúry. Iní chceli získať skúsenosti z práce v zahraničí. Jeden respondent odišiel do krajiny, kde je krajšie počasie, alebo z dôvodu predošlého záujmu o určitú krajinu, alebo sa jeden našiel v krajine, ktorej kultúra a hodnoty mu sedia lepšie. Iný respondent dokonca napísal, že svoju domovskú krajinu nemal rád. Častým dôvodom tiež je odchod do inej krajiny za svojím manželom alebo manželkou.

Respondentov, ktorí opustili svoju domovskú krajinu, sme sa pýtali, či by sa tam chceli vrátiť. Takmer polovica z nich jednoznačne odpovedala, že sa nechce vrátiť do svojej domovskej krajiny. 2,5 % respondentov nevie, či sa chce vrátiť alebo nie. Ostatní pripúšťajú možnosť, že by sa vrátili, väčšina z nich po čase asi jedného až piatich rokov. Niektorí si ešte nie sú istí, ako dlho chcú zostať v tejto krajine, ale pripúšťajú možnosť návratu z dôvodu kratšej návštevy, návratu na prežitie dôchodkového obdobia v domovskej krajine, prípadne po získaní vysokoškolského titulu v zahraničí.

Priemerný vek respondentov bol približne 29,5 roka. Vidíme, že je to vek o niečo vyšší ako v predchádzajúcich prípadoch. Znamená to, že ľudia, ktorí už emigrovali, majú pravdepodobne vyšší vek ako tí, ktorí to iba plánujú. 63,7 % respondentov tejto skupiny boli ženy, 36,3 % boli muži.

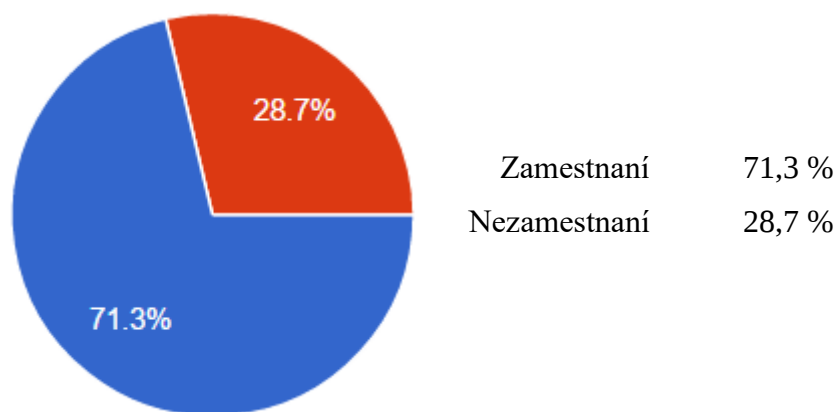
Graf č. 19: Pohlavie respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Zaujímalo nás, ako boli respondenti, ktorí odišli, úspešní pri hľadaní práce v krajine, do ktorej imigrovali, a preto sme im položili otázku, či sú zamestnaní alebo nezamestnaní. Výsledky znázorňuje graf č. 19, na ktorom vidíme, že vyše 70 % respondentov je zamestnaných, zatiaľ čo nezamestnaných je necelých 30 %. Ako dôvod, prečo nie sú nezamestnaní, uviedli, že ešte študujú alebo sú na sťaži v zahraničí. Jeden respondent uviedol, že čaká na pracovné povolenie.

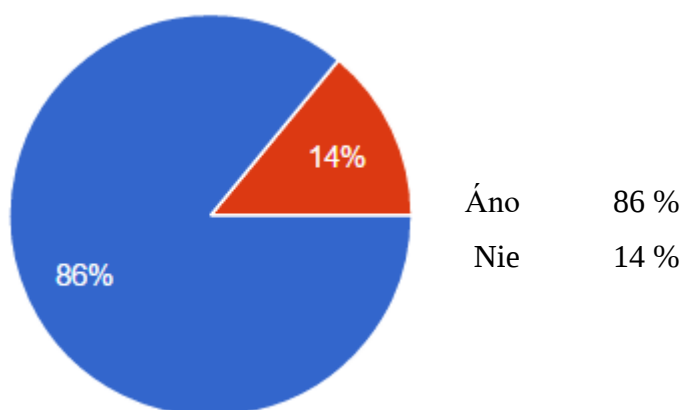
Graf č. 20: Podiel zamestnaných a nezamestnaných respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

Následne sme sa venovali skupine tých respondentov, ktorí emigrovali z domovskej krajiny a sú zamestnaní. Zaujímalo nás, či sú spokojní s prácou a pracovnými podmienkami v tejto krajine. Až 86 % z nich odpovedalo, že sú spokojní.

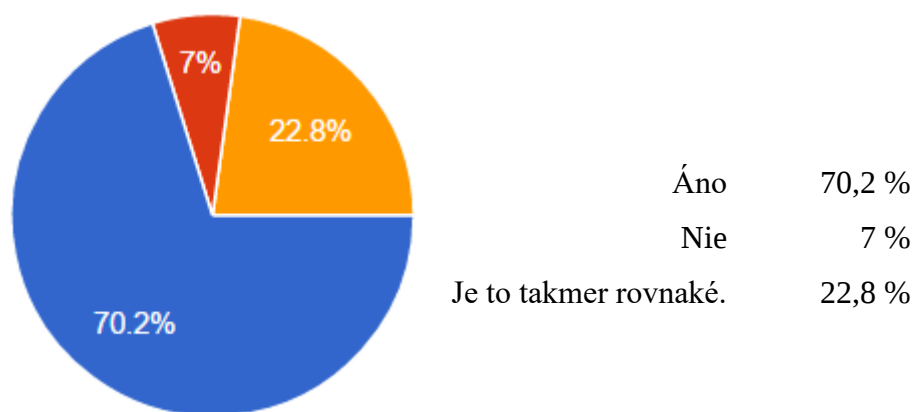
Graf č. 21: Spokojnosť respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu, s prácou a pracovnými podmienkami v imigrantskej krajine

Prameň: Vlastné spracovanie

Rovnako nás zaujímalo, ako to vnímajú v porovnaní s ich domovskou krajinou a či sú spokojnejší. Vyše 70 % respondentov je spokojnejších v porovnaní s domovskou krajinou, 7 % uviedlo, že nie sú spokojnejší ako by boli, keby neemigrovali, a necelých 23 % si myslí, že pracovné podmienky, plat, či práca sú takmer rovnaké ako v ich domovskej krajine. To je pomerne veľký počet osôb a je to zaujímavé, lebo z výsledkov dotazníka vyplýva, že ľudia emigrujú práve kvôli týmto dôvodom a nakoniec zostanú viacerí z nich sklamaní, lebo nenašli, čo hľadali.

Graf č. 22: Spokojnosť respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu, s prácou a pracovnými podmienkami v imigrantskej krajine v porovnaní s domovskou krajinou

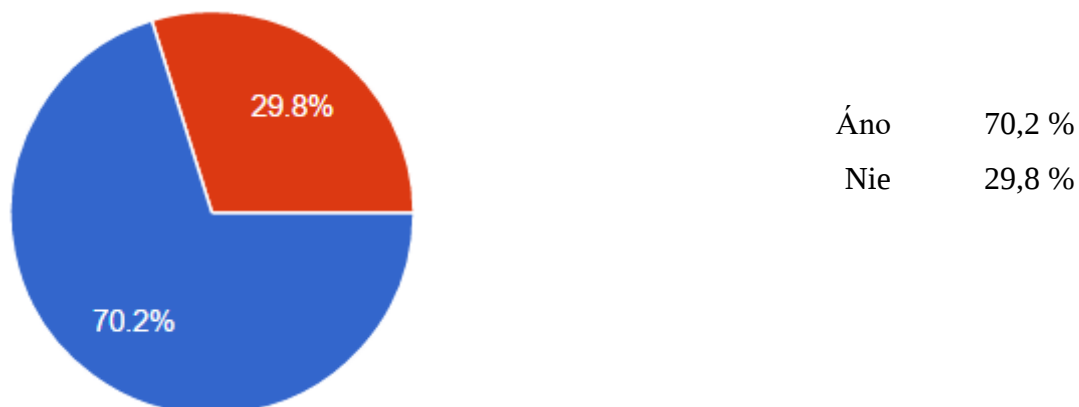

Prameň: Vlastné spracovanie

Respondenti odpovedali aj na otázku, či majú prácu, ktorá súvisí s ich štúdiom, teda so zameraním ich vysokoškolského/univerzitného štúdia. Zaujímalo nás, aká je pravdepodobnosť zamestnať sa vo svojom obore v zahraničí. Až 70 % respondentov odpovedalo, že ich práca súvisí s ich štúdiom, zvyšní respondenti odpovedali, že nie.

Môžeme skonštatovať, že pomerne veľké množstvo opýtaných si našlo prácu, ktorá súvisí s predmetom ich štúdia.

Graf č. 23: Súvislosť práce so štúdiom u respondentov, ktorí opustili domovskú krajinu

Prameň: Vlastné spracovanie

V tejto kapitole sme vyhodnotili prieskum vo forme dotazníka. Na základe dotazníka môžeme vyvodiť niekoľko záverov. Tieto závery spomenieme vo piatej kapitole tejto práce.

5 Diskusia

Dospeli sme k niekoľkým záverom a zaujímavostiam, ktoré bližšie priblížime v tejto kapitole. Na začiatku sme stanovili výskumné otázky a teraz sa ich pokúsime zodpovedať na základe skutočností zistených v práci.

Ako prvú sme položili otázku, čo je príčinou odlevu mozgov a aké dôvody k nemu vedú. Pri odpovedi na túto otázku budeme vychádzať z výsledkov prieskumu nášho dotazníka. Ľudia najčastejšie migrujú z dôvodu nepriaznivej ekonomickej situácie v ich domovskej krajine a očakávajú lepšie životné podmienky a vyššiu životnú úroveň v krajine, do ktorej chcú emigrovať alebo emigrujú. Nízke príjmy, slabé možnosti zamestnania sa či nízka životná úroveň v domovskej krajine sú najčastejšími dôvodmi, ktoré ľudí motivujú k migrácií a k túžbe nájsť lepšie životné podmienky v inej krajine pre seba i pre blízkych. Dôvody emigrácie sú zväčša ekonomické, len v menšom množstve prípadov ľudia emigrujú z dôvodov neekonomických, ako sú vojna a konflikty v domovskej krajine, chudoba a hlad, či politická alebo náboženská sloboda, aj keď ani toto množstvo nie je zanedbateľné.

Z práce vyplýva, že v Európskej únii aj na Slovensku stále viac ľudí migruje a migračné tendencie sa zvyšujú o desiatky percent v priebehu časových období niekoľkých rokov. Táto skutočnosť súvisí so špecifickým postavením migrácie v Európskej únii z dôvodu voľného pohybu osôb a pracovných síl v rámci schengenského priestoru. Niektoré krajiny čelia výraznému prílevu pracovných síl, iné zasa čelia výraznému odlevu svojich pracovníkov. Takouto krajinou je aj Slovenská republika. Najčastejšími cieľovými krajinami sú Nemecko, Veľká Británia, Francúzsko. Ľudia v rámci Európskej únie najviac migrujú do hospodársky vyspelých štátov, ktoré sú najväčšími ekonomikami Európskej únie a je v nich vysoký životný štandard.

Keďže je vo svete veľké množstvo nezdokumentovanej migrácie a často chýbajú kompletné údaje o migrantoch, nie je možné zistiť presný počet migrantov a rozsah migrácie. Problematickým tiež bolo definovať, koho odlev mozgov zahŕňa a koho nie, kto pod tento fenomén spadá a aké sú jeho charakteristiky. Ide o to, že všeobecná definícia, ktorá by vysvetľovala pojem odlev mozgov, neexistuje, a preto je zväčša vnímaný ako odchod vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Avšak je komplikované zistiť kvalifikovanosť emigrantov, preto sme sa v práci sústredili na vzdelaných ľudí s vysokoškolským alebo univerzitným titulom, ktorý majú ukončený tretí stupeň vzdelávania. Ale ako sme si mohli všimnúť pri vyhodnotení dotazníka v tretej kapitole, nie každý človek bez titulu je hneď vylúčený z významu pojmu odlev mozgov a tiež pod neho môže spadať. V niektorých

krajinách totiž titul nie je taký dôležitý a intelektuálnu prácu môžu, samozrejme, vykonávať aj ľudia bez ukončeného tretieho stupňa vzdelania.

Z výsledkov dotazníka okrem toho vyplývajú aj tieto zaujímavé skutočnosti: „brain drain“ v jednej krajine zároveň nezaručuje „brain gain“ v druhej krajine. Vo firmách je veľký podiel zamestnaných ľudí, ktorí neabsolvovali vysokú školu, ale aj tak vykonávajú intelektuálnu prácu. Aj z výsledkov dotazníka vyplýva, že si ľudia najčastejšie volia za cieľové krajiny migrácie hospodársky vyspelé štáty. Väčšina respondentov sa po odchode do zahraničia chce po určitom čase znova vrátiť naspäť do svojej domovskej krajiny. Väčšina respondentov by chcela mať prácu súvisiacu so zameraním ich štúdia. Medzi dôvodmi, prečo zostať v domovskej krajine, odpovede rodina a priatelia výrazne prevyšujú ostatné dôvody. Respondenti, ktorí už emigrovali a žijú v zahraničí, označili, že sú veľmi spokojní s prácou a pracovnými podmienkami v imigrantskej krajine v porovnaní s domovskou krajinou. Výsledky prieskumu sme vyhodnotili vo štvrtjej kapitole.

V ďalších výskumných otázkach sme sa pýtali, aké sú následky odlevu mozgov pre materskú a hostiteľskú krajinu, a tiež, či odlev mozgov môžeme vnímať len ako negatívny jav a či sú jeho pozitívne dôsledky adekvátnym zadosťučinením. Odlev mozgov sa väčšinou spája s odchodom lekárov, vedcov, inžinierov alebo finančných profesionálov. Vo svete je označovaný za veľký problém, lebo so sebou prináša množstvo negatívnych dôsledkov na materskú krajinu emigrantov. Takou krajinou je aj Slovenská republika. V prípade Slovenska to môže byť množstvo stratených investícií, ktoré štát investoval do vzdelania mladého človeka, a ten potom využíva nadobudnuté vedomosti a schopnosti v inom štáte pre inú ekonomiku. V práci sme uviedli, že v rámci Európskej únie je Slovenská republika jedným zo štátov s najvyšším podielom študentov vysokých škôl študujúcich v inom členskom štáte. Pre podstatnú časť z nich platí predpoklad, že po ukončení štúdia zostanú v zahraničí, nájdu si tam zamestnanie a usadia sa tam. Ani polovica z nich sa nevráti naspäť (kap. 2.4). Zatiaľ čo títo pracovníci žijú a pracujú v zahraničí a svojimi schopnosťami podporujú inú ekonomiku, Slovensku chýba kvalifikovaná pracovná sila a pracovné miesta, ktoré by mohli vyplniť Slováci žijúci v zahraničí, zostávajú neobsadené. Okrem toho odlev mozgov spôsobuje aj stratu príjmov do štátneho rozpočtu, keďže títo pracovníci nepracujú pre svoj materský štát a ten preto na tom stráca. Odlev mozgov spravidla znamená úbytok mladého obyvateľstva v produktívnom veku, čo má demograficky negatívny vplyv aj na dôchodkový systém štátu.

Existujú, samozrejme, aj pozitívne dôsledky odlevu mozgov, ale tie sa týkajú hlavne hostiteľskej krajiny. Príkladom je Kanada, ktorá výrazne získala na tom, že prijala veľké

množstvo kvalifikovaných migrantov, ktorí kanadskej ekonomike prinášajú vysokú pridanú hodnotu. Takáto migrácia zvyšuje zamestnanosť v krajine a príchodom „mozgov“ krajina získava kvalifikovaných a vzdelaných pracovníkov, do ktorých predtým nemusela vložiť žiadne prostriedky a oni pre túto krajinu vytvárajú pridanú hodnotu.

Sú však aj prípady, keď má odlev mozgov pozitívne vplyvy aj na emigrantskú krajinu. Príkladom sú remitencie, ktoré pracovníci vďaka vyšším zárobkom posielajú naspäť do materskej krajiny členom rodiny a tí ich tam minú, čím pomáhajú ekonomike svojej krajiny. Pozitívne účinky odlevu mozgov vidíme aj na prípade Slovenska, keď emigrácia znižuje nezamestnanosť v krajine. Sú tiež situácie, keď sa kvôli nedostatku kvalifikovaných pracovníkov v určitých odvetviach môžu zvyšovať mzdy. Ďalej ide o prípady krátkodobej migrácie, keď ľudia emigrujú len na určitý čas, potom sa vrátia a využijú znalosti nadobudnuté v zahraničí v ich materskej krajine.

Aj keď má odlev mozgov viacero pozitívnych vplyvov, tieto nie sú adekvátnym zadosťučinením jeho negatívnych dôsledkov na materskú krajinu. Odchod vysokokvalifikovanej pracovnej sily je vždy veľkým mínusom pre krajinu a tá potrebuje túto stratu kompenzovať. Keď niet kým nahradiť prázdne miesta, kde treba odborníkov, lebo ich nie je v krajine dostatok, vzniká problém pre krajinu a treba ho riešiť.

Na riešenie negatívnych dopadov odlevu mozgov na Slovenskú republiku bolo iniciovaných niekoľko programov. V roku 2015 bola vypracovaná **Podporná schéma na návrat odborníkov zo zahraničia** na znižovanie bariér pre návrat odborníkov zo zahraničia a podporu ich návratu do slovenského akademického prostredia, prípadne do verejného sektora. Táto schéma je však pomerne mladá, a preto ešte nie sú k dispozícii jej celkové výsledky. Vláda Slovenskej republiky tiež ponúka finančné stimuly, aby späť na Slovensko prilákala Slovákov, ktorí sa uplatnili v zahraničí, no tento systém nie je zatiaľ veľmi efektívny.

Z porovnania so susedným Českom vyplýva, že vďaka štátnym dotáciám sa do Česka za posledné roky vrátili už desiatky vedcov. Štát zaplatil milióny korún za návrat špičkových výskumníkov naspäť do Českej republiky. Tieto peniaze ich majú motivovať k tomu, aby sa v Česku usadili a využili bohaté skúsenosti, ktoré nadobudli v cudzine.¹⁰²

Z uvedeného vyplýva, že snahy Českej republiky o návrat tých, ktorí emigrovali, bol celkom úspešný, keďže sa viacero výskumníkov vrátilo a spolu s ich v zahraničí získanými

¹⁰² Český rozhlas: *Talentovaní vědci se vracejí do českého výzkumu. Stát je láká na štědré dotace*. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/talentovani-vedci-se-vraceji-do-ceskeho-vyzkumu-stat-je-laka-na-stedre-dotace--1309563>

vedomosťami a skúsenosťami môžu využiť doma získané finančné stimuly a prinášať pridanú hodnotu českej ekonomike.

Poslednou výskumnou otázkou tejto práce bola otázka, či znamená „brain drain“ jednej krajiny automaticky „brain gain“ pre druhú krajinu. Že to tak nemusí byť, sme už spomínali. Je zaujímavé, že vysokoškolsky vzdelaní ľudia často odchádzajú zo Slovenska do zahraničia robiť nie intelektuálnu, ale manuálnu prácu. Dôvodom býva fakt, že v zahraničí zarobia oveľa viac za vykonávanie manuálnej práce, ako by zarobili v materskej krajine, kde by nepracovali manuálne. Iný je prípad žien v domácnosti, ktoré tiež majú vysokoškolské vzdelanie, ale emigrujú s rodinou a zostanú sa starať o domácnosť a rodinu namiesto toho, aby išli pracovať, lebo nie je potrebné, aby pracovali. Takíto ľudia predstavujú odlev mozgov pre ich materskú krajinu, ale nie „brain gain“ pre hostiteľskú krajinu.

Myslíme si, že je prospešné, keď mladí ľudia odídu na nejaký čas do zahraničia, kde pracujú a získavajú nové skúsenosti a znalosti. Takáto životná skúsenosť obohacuje človeka aj vnútorne, dáva mu cenné skúsenosti do života, keď sa človek v zahraničí musí vysporiadať s rôznymi prekážkami a stretne ľudí rôznych kultúr a národností. Vytvára to kladné vlastnosti ako tolerantnosť, nové myslenie, nápady, prístupy a empatiu a človek získa iný pohľad na svet, pohľad globálnejší, a zistí, ako sa veci dejú v iných krajinách. Ale pre našu krajinu a jej ekonomiku je veľmi dôležité, aby sa títo pracovníci vrátili naspäť na Slovensko a vytvárali pridanú hodnotu pre svoju materskú krajinu. Pre krajinu bude prospešné, keď tu pracovníci využijú znalosti, poznatky a prax nadobudnuté v zahraničí. Tieto je dobré šíriť ďalej a obohacovať tak domácu ekonomiku.

Aby sa pracovníci chceli vrátiť zo zahraničia naspäť domov, potrebujú mať motiváciu. Tá by mala spočívať v takých aspektoch, ktoré ich prilákajú naspäť, aby považovali materskú krajinu za lákavejšiu a chceli v nej žiť. V prvom rade sa musí zvýšiť úroveň života na Slovensku. Človek to pociťuje predovšetkým výškou mzdy. Životný štandard musí byť vyšší, aby sa približoval k štandardu vyspelých krajín západnej Európy, ktoré sú často lákavými krajinami pre migrantov. Ak sa životná úroveň na Slovensku nezvýši, bude to takto pokračovať. Treba zlepšiť to, čo nefunguje tak, ako by malo. Zlepšenie infraštruktúry, skvalitnenie školstva a zdravotníctva a zabezpečenie správnej funkcie orgánov justície urobia lepšie meno Slovensku nielen v očiach domácich obyvateľov, ale aj cudzincov.

Ako riešenie, ktoré by zamedzilo negatívnym dopadom odlevu mozgov na ekonomiku, navrhujeme, aby sa migrácia Slovákov efektívnejšie evidovala cez určitý

registračný systém, cez ktorý by mali slovenské úrady možnosť Slovákov v zahraničí pravidelne informovať o vhodných pracovných pozíciách na Slovensku, ktoré by boli adekvátne pre jednotlivcov. Bolo by dobré, keby došlo k zlepšeniu makroekonomických ukazovateľov na Slovensku, ktoré sú významné a určujú životnú úroveň obyvateľov v krajine. Keď sa zlepší životná situácia obyvateľov Slovenskej republiky, nebudú sa tak veľmi pozerat' na to, kde je lepšie a kam by mohli emigrovať, nebudú mať takú silnú motiváciu pre odchod z krajiny a nebudú sa tak veľmi sťažovať na situáciu v krajine. Treba konať tak, aby tu ľudia chceli žiť, a aby tu žili radi.

Slovensko má veľký potenciál byť pre obyvateľov takým štátom, aký ho chcú mať, a môže rásť a zlepšovať sa aj po ekonomickej stránke. Je potrebné definovať jednotlivé kroky, ktorými by sa mala krajina postupne uberať. Navrhujeme zamerať sa na zlepšenie vyššie spomenutých odvetví, ktoré stagnujú a pritom sú kľúčovými pre lepšiu budúcnosť krajiny a jej obyvateľov. Vždy tu budú šikovní ľudia, ktorí budú chcieť zažiť niečo nové a získať skúsenosti v zahraničí, avšak treba im urobiť také zázemie, aby sa sem aj potom chceli znova a radi vrátiť.

Záver

Migrácia tu bola, je a bude. Vychádza to z rôznych dôvodov, ktoré ľudí vedú k migrácií. Či už k ekonomickej, keď sú poháňaní túžbou za lepšími ekonomickými podmienkami, vyšším platom a životným štandardom alebo neekonomickej, keď sú napríklad nútení nedobrovoľne migrovať. Niekedy migrujú len v rámci jednej krajiny, no častá je migrácia za hranice štátu, z jedného do iného. To so sebou prináša rôzne pozitívne i negatívne stránky ako pre materskú, tak aj pre hostiteľskú krajinu, ako sme popísali v predchádzajúcej kapitole. V rámci Európskej únie existujú preto rôzne pravidlá, ktoré sa týkajú migrácie. Medzinárodná migrácia pracovných síl je jednoduchšia vďaka slobodám jednotného vnútorného trhu Európskej únie a tiež vďaka schengenskému priestoru.

Cieľom tejto diplomovej práce bolo vymedziť a priblížiť odlev mozgov ako podkategóriu medzinárodnej migrácie pracovných síl v podmienkach Európskej únie a na Slovensku. Práca približuje negatívne, ale aj pozitívne stránky tohto javu, analyzuje dôvody, na základe ktorých sa vysokokvalifikovaná pracovná sila rozhoduje, či migrovať alebo zostať v materskej krajine a navrhuje možné riešenia situácií, ktoré táto problematika prináša.

V prvej kapitole sme definovali pojem migrácia a s ňou súvisiace pojmy, ktoré sme ďalej používali v tejto práci. Opísali sme vybrané teórie migrácie rôznych autorov a období, ktoré vnímajú migráciu z rôznych uhlov pohľadu. Vysvetlili sme pojem odlev mozgov a to, ako ho budeme rozumieť v tejto práci. Pre účely písania diplomovej práce sme rozumeli pod pojmom odlev mozgov vysokokvalifikovanú pracovnú silu, ktorá získala vysokoškolský alebo univerzitný titul.

Ďalšia kapitola bola zameraná na vývoj migračnej politiky v Európskej únii, predstavili sme známe inštitúcie, ktoré sa venujú problematike migrácie a opísali sme migračné trendy v rámci Európskej únie a Slovenskej republiky. Odlev mozgov zo Slovenskej republiky bude pre našu republiku ešte dlho aktuálnym problémom a je potrebné zamedziť negatívnym vplyvom tohto javu do budúcnosti.

V rámci dopadov odlevu mozgov na Slovenskú ekonomiku sme priblížili negatívne aj pozitívne dopady tohto fenoménu. Zistili sme, že odlev vysokokvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia nemusí mať na Slovenskú republiku výlučne negatívny dopad, ale z krátkodobého hľadiska môže byť pre ňu prínosom. To však iba za predpokladu, že sa emigranti po krátkom čase vrátia naspäť do svojej domovskej krajiny a využijú v nej svoje skúsenosti a vedomosti, ktoré získali v zahraničí.

Vo štvrtej kapitole tejto práce sme uviedli výsledky prieskumu nášho dotazníka zostaveného pre účely tejto práce, ktorý vyplnilo 335 respondentov rôznej vekovej kategórie či stupňa vzdelania. Sústredili sme sa v ňom hlavne na definovanie najvýznamnejších faktorov, ktoré vedú ľudí k tomu, aby migrovali, respektíve k tomu, aby zostali vo svojej materskej krajine. Ich odpovede sme následne v rámci tejto kapitoly zhrnuli a bližšie analyzovali.

V poslednej kapitole, v diskusii, sme zhrnuli jednotlivé závery vychádzajúce z tejto práce. Navrhli sme niektoré riešenia, ktoré by mohli prispieť k znížovaniu negatívnych dopadov odlevu mozgov na ekonomiku. Je potrebné, aby sa na Slovensku do budúcnosti redukoval odlev mozgov. Títo pracovníci predstavujú pre krajinu vysokú hodnotu, do ktorej štát investoval a je potrebné ich udržať v krajine. Preto je potrebné zlepšiť ekonomické a sociálne podmienky v krajine a vytvoriť stabilný a spoľahlivý štát, v ktorom budú ľudia radi žiť a nebudú ho chcieť opustiť.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Aktuality: Odchádzate zo Slovenska? Na toto by ste nemali zabudnúť. In: *aktuality.sk*. [online]. 24.9.2014 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/260856/odchadzate-zo-slovenska-na-toto-by-ste-nemali-zabudnut/>>
- [2] BAMF. Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung: Migratinsbericht 2007. 2008.
- [3] BRŇÁKOVÁ, Eva. *Analýza a porovnanie mobility pracovných síl v EÚ a USA*.
- [4] CASTLES, Stephen, MILLER, Mark J. 1993. *The Age Of Migration - International Population Movements in the Modern World*. New York: The Guliford Press.
- [5] CIP: O schéme Návraty. In: *vedatechnika.sk*. [online]. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<https://www.vedatechnika.sk/SK/O-SCHEME-NAVRATY/Stranky/default.aspx>>
- [6] Český rozhlas: Talentovaní vědci se vracejí do českého výzkumu. Stát je láká na štědré dotace. In: *rozhlas.cz*. [online]. 30.1.2014 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/talentovani-vedci-se-vraceji-do-ceskeho-vyzkumu-stat-je-laka-na-stedre-dotace--1309563>
- [7] ČTK: Nezamestnanosť na Slovensku sa priblížila k hranici 10 %. In: *pravda.sk*. [online]. 18.3.2016 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://profesia.pravda.sk/zamestnanie/clanok/387171-nezamestnanost-na-slovensku-sa-priblizila-k-10-hranici/>>
- [8] DIVINSKÝ, Boris. *Migrácia zo Slovenskej republiky od roku 2004: vybrané črty, existujúce výzvy, návrhy riešení*. s.8.
- [9] DIVINSKÝ, Boris. 2005. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava, FES – SFPA.
- [10] EK: Vitaj, Chorvátsko!. In: *europa.eu*. [online]. 1.7.2013 [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/news/eu_explained/130701_sk.htm>
- [11] EP: Nemecko a Rakúsko konečne otvorili pracovný trh 8 novým krajinám. In: *europarl.europa.eu*. [online]. 4.5.2011 [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/news-room/20110504STO18667/Nemecko-a-Rak%C3%BAsko-otvorili-pracovn%C3%BD-trh-8-nov%C3%BDm-krajin%C3%A1m>>
- [12] Euractiv: Migranti v EÚ poslali domov asi 26 mld eur. In: *euractiv.sk*. [online]. 14.11.2007 [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/mobilita/clanok/migranti-v-eu-poslali-domov-asi-26-mld-eur>>
- [13] EURES: Eures. In: *eures.sk*. [online]. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.eures.sk/oeurese.php>>

- [14] EUR-Lex: Achieving the full benefits and potential of free movement of workers. In: *eur-lex.europa.eu*. [online]. 24.8.2006 [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c10525>>
- [15] EUR-Lex: Vnútrotrh. In: *eur-lex.europa.eu*. [online]. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/internal_market.html?root_default=SUM_1_CODE_D%3D24&locale=sk>
- [16] Eurostat: Immigration in the EU. 2015. In: *europa.eu*. [online]. 6.10.2015 Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf>
- [17] Eurostat: Overview. In: *europa.eu*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eurostat/about/overview>>
- [18] Eurostat: Štatistika migrácie a migrujúceho obyvateľstva. In: *europa.eu*. [online]. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/sk>
- [19] Eurostat: Workers' remittances in the EU27. 2013. In: *europa.eu*. [online]. 10.12.2013 [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5168122/2-10122013-AP-EN.PDF/3c235475-1e11-4071-9435-6e6f7f241664?version=1.0>> s.2.
- [20] GCIM: Global Commission on International Migration (GCIM). In: *gcim.org*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.gcim.org/>>
- [21] HAKENBERG, Waltraud. 2005. *Základy evropského práva*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-924-6, s.320.
- [22] HAN, Petrus. 2005. *Soziologie der Migration: Erklärungsmodelle, Fakten, politische Konsequenzen, Perspektiven*. Druhé vydanie. Stuttgart: Lucius & Lucius, 2005, s.418. ISBN 38-282-0306-X.
- [23] HAUG, Sonja. 2000. Klassische und neuere Theorien der Migration. In *Arbeitspapiere Nr. 30. Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung*. ISSN 1437-8574, 2000, s.38.
- [24] INESS: Zavriet' pracovný trh bolo pre Nemecko a Rakúsko chybou. In: *iness.sk*. [online]. 4.4.2011 [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.iness.sk/stranka/6127-Zavriet-pracovny-trh-bolo-pre-Nemecko-a-Rakusko-chybou-Hospodarske-noviny.html>>
- [25] Investopedia: Dictionary definition – Brain Drain. In: *investopedia.com*. [online]. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <http://www.investopedia.com/terms/b/brain_drain.asp>
- [26] IOM: Migrácia na Slovensku. In: *iom.sk*. [online]. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku>>

- [27] IOM: Migrácia vo svete. In: *iom.sk*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/iom/o-iom>>
- [28] IOM: *Migrácia vo svete*. In: *iom.sk*. [online]. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete>>
- [29] IOM. *World Migration 2005*. Costs and benefits of international migration. 2005.
- [30] IOM: Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov. In: *iom.sk*. [online]. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.iom.sk/sk/pre-media/pojmy-o-migracii>>
- [31] IZA: Institute for the Study of Labor. In: *iza.org*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <http://www.iza.org/en/webcontent/index_html?lang=en&-C=>>
- [32] JANČÍKOVÁ, Eva. Vplyv remitencií na rozvoj ekonomík. 2014. In: *Almanach*. ISSN 1339-3502, 2014, ročník IX, Dostupné na internete: <<http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/almnch/A2014-1.pdf>> s. 5-23.
- [33] KEŠELOVÁ, Daniela. *Migračný potenciál obyvateľstva SR. (Sprístupnenie trhov práce vo vybraných krajinách EÚ a vývojové trendy na trhu práce v SR)*. Výskumná úloha: VÚ 2122-2007. December 2007. s.88.
- [34] KRÖHNERT, Steffen. 2007. *Migrationstheorien*. Berlín: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, 2007, s.5. Dostupné na internete: <http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/handbuch_texte/pdf_Kroehnert_Migrationstheorien.pdf>
- [35] LEBHART, G. (2002): *Internationale Migration*. In: Demographie aktuell, číslo 19, Berlín, s. 7-8.
- [36] LEE, Everett S. 1972. *Eine Theorie der Wanderung*. In: Széll, G. (ed.): Regionale Mobilität. Mníchov: Nymphenburger Verlagsanstalt, s. 115-129.
- [37] LIPKOVÁ, Ľudmila. 2011. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Prvé vydanie. Bratislava: Sprint dva, 2011. 433s. ISBN 978-80-89393-37-4.
- [38] MASSEY, Douglas S. a kol. 1993. *Theories of International Migration. A Review and Appraisal*. In: Population and Development Review. Volume 19, číslo 3. September 1993, s. 431-466.
- [39] Merriam-Webster: Definition of brain drain. In: *merriam-webster.com*. [online]. [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/brain%20drain>>
- [40] MPSVR SR: Základné aktivity Medzinárodnej organizácie práce. In: *employment.gov.sk*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/medzinarodna-spolupraca/medzinarodne-organizacie/medzinarodna-organizacia-prace-mop/zakladne-aktivity-medzinarodnej-organizacie-prace.html>>

- [41] MPSVR SR: Základné pojmy. In: *employment.gov.sk*. [online]. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/zakladne-pojmy/>>
- [42] MŠSR: Podporná schéma na návrat odborníkov zo zahraničia. In: *minedu.sk*. [online]. [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.sk/podporna-schema-na-navrat-odbornikov-zo-zahranicia/>>
- [43] MV SR: Členské štáty a kandidátske krajiny na členstvo. In: *minv.sk*. [online]. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?clenske_staty>
- [44] MV SR: Schengen - základné informácie. In: *minv.sk*. [online]. [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?schengensky>>
- [45] MZV: Východiskový materiál pracovnej skupiny „Práva migrantov“ – Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR. In: *mzv.sk*. [online]. Máj 2014 [cit. 2016-1-18]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/documents/10182/184563/011_strategia_vychodiskovy_material_prava_migrantov.pdf>
- [46] NBS: Svetová banka (SB). In: *nbs.sk*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.nbs.sk/sk/o-narodnej-banke/medzinarodne-vztahy/svetova-banka>>
- [47] PETRUS, Valentina. Rozšírená Európa a migrácia. In: *euractiv.sk*. [online]. 1.10.2003 [cit. 2016-1-27]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/analyza/rozsirena-europa-a-migracia>>
- [48] Poštová Banka: Miera nezamestnanosti na Slovensku na 7 – ročnom minime. V Česku ale najnižšia v rámci EÚ. In: *postovabanka.sk*. [online]. 25.1.2016 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<https://www.postovabanka.sk/novinky/analyzy-trhu/zaujalo-nas/miera-nezamestnanosti-na-slovensku-na-7-%E2%80%93-rocnom-minime-v-cesku-ale-najnizsia-v-ramci-eu/>>
- [49] PRIES, Ludger. 2001. *Internationale Migration*. Bielefeld Transcript Verlag.
- [50] SAV: Slovenskí absolventi vysokoškolského štúdia v zahraničí: Prvé výsledky výskumu Brain drain 2014. In: *sav.sk*. [online]. 17.4.2015 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <http://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2178_attach_prezentacia_bahna.pdf>
- [51] SASSEN, Saskia. 1991. *The Global City*. New York: Princeton University Press.
- [52] SJAASTAD, Larry A. 1962. The Costs and Returns of Human Migration. In: *The Journal of Political Economy*. Volume 70, číslo 5. s. 80-93.
- [53] STACHOVÁ, Pavlína. „Strácame kvalifikovaných ľudí“, Migrácia pracovných síl v rámci Európskej únie prináša so sebou aj negatíva. In: *Centrum pre teritoriálne a medzinárodné štúdiá pri Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Európsky sociálny fond. Policy paper.
- [54] STARK, Oded. 1991. *The Migration of Labor*. Cambridge: Blackwell.

- [55] Štatistický úrad Slovenskej republiky: *Zahraničné sťahovanie a cudzinci v Slovenskej republike v roku 2005*. Bratislava 2007.
- [56] ŠTEFANČÍK, Radoslav. 2010. Ekonomické a sociálne príčiny medzinárodnej migrácie v teoretickej reflexii. In: *Slovenská politologická revue*. ISSN 1335-9096, 2010, ročník 10, číslo 4, s. 51-72.
- [57] ŠTEFANČÍK, Radoslav. 2008. Otázky migrácie a migračnej politiky v Českej republike a na Slovensku. In: *Kráľová*. Prešov: KMSystém, s.r.o., 2008. s. 213-236.
- [58] TREND: Odliv mozgov? Nech si idú, slovenskej ekonomike môžu aj tak pomôcť. In: *etrend.sk*. [online]. 19.5.2015 [cit. 2016-3-19]. Dostupné na internete: <<http://www.etrend.sk/ekonomika/odliv-mozgov-nech-si-idu-slovenskej-ekonomike-mozu-aj-tak-pomoc.html?split=all>>
- [59] UN DESA: Cross-national comparisons of internal migration: An update on global patterns and trends. 2013. In: *Population Division Technical. Paper No. 2013/1*. United Nations New York, 2013. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/technical/TP2013-1.pdf>> s.30.
- [60] UN DESA: Trends in International Migrants Stock. 2015. In: *United Nations*. [online]. December 2015 [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2015.xlsx>
- [61] UNHCR: Nielen čísla. 2006. In: *unhcr.org*. Brusel: UNHCR, 2009. ISBN 978-92-9068-505-0. s.39.
- [62] UN: Overview. In: *un.org*. [online]. [cit. 2016-1-20]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>>
- [63] Xpeditions: Human Migration Guide. In: *nationalgeographic.com*. [online]. [cit. 2016-1-17]. Dostupné na internete: <<http://www.nationalgeographic.com/xpeditions/lessons/09/g68/migrationguidestudent.pdf>> s.5.
- [64] ŽÁK, Milan a kol.: *Velká ekonomická encyklopedie – druhé rozšířené vydání*. Praha: Linde, 2006.

Zoznam príloh a prílohy

Príloha A

Váš stav:

Žiak strednej školy ☐ – **Plánujete ísť po maturite na vysokú školu/univerzitu?** *Áno* ☐ *Nie* ☐

Študent zahraničnej vysokej školy ☐

Študent vysokej školy/univerzity ☐

Zamestnaný ☐ – **Vyšťudovali ste vysokú školu/univerzitu?** *Áno* ☐ *Nie* ☐

Nezamestnaný ☐ – **Vyšťudovali ste vysokú školu/univerzitu?** *Áno* ☐ *Nie* ☐

- Odpoveď *Nie* ☐ - koniec dotazníka.

Ako absolvent, plánujete:

a) *Opustiť moju domovskú krajinu* ☐

b) *Zostať v mojej domovskej krajine* ☐

c) *Už som moju domovskú krajinu opustil.* ☐

a)

Prečo chcete opustiť vašu domovskú krajinu? (Je možné označiť ľubovoľný počet odpovedí.)

Nepriaznivá ekonomická situácia v domovskej krajine ☐

Nízka životná úroveň v domovskej krajine ☐

Etnické problémy v domovskej krajine ☐

Politická a náboženská diskriminácia v domovskej krajine ☐

Zvyšujúca sa hustota obyvateľstva v domovskej krajine ☐

Málo alebo žiadne možnosti zamestnania sa v domovskej krajine ☐

Nízke príjmy v domovskej krajine ☐

Hrozba chudoby v domovskej krajine ☐

Vyššie mzdy v imigračnej krajine ☐

Lepšie životné podmienky - vyššia životná úroveň v imigračnej krajine ☐

Lepšie možnosti zamestnania sa v imigračnej krajine ☐

Skúsenosti iných migrantov v imigračnej krajine ☐

Migrujúci priatelia v imigračnej krajine ☐

Rodinní príslušníci v imigračnej krajine ☐

Dostupnosť potrebných prírodných zdrojov pôdy a vody v imigračnej krajine ☐

Technologická a informačná úroveň v imigračnej krajine ☐

Politická a náboženská sloboda v imigračnej krajine ☐

Návrat do krajiny svojich predchodcov ☐

iné: _____ ☐

Máte preferovanú krajinu, kam by ste chceli ísť?

Áno ☐ - Ktorú krajinu?

Nie ☐

Chceli by ste sa vrátiť naspäť do svojej krajiny?

Áno ☐ Približne ako dlho by ste tam chceli zostať?

Nie ☐

Chceli by ste mať prácu, ktorá súvisí so zameraním vášho štúdia?

Áno ☐

Nezáleží mi na tom. Prijmem aj inú prácu, ak je lepšia ako v mojej domovskej krajine. ☐

Vek: _____

Pohlavie: *žena* ☐ *muž* ☐

b)

Prečo chcete zostať do vašej domovskej krajiny? (Je možné označiť ľubovoľný počet odpovedí.)

Nepriaznivá ekonomická situácia v iných krajinách ☐

Nízka životná úroveň v iných krajinách ☐

Etnické problémy v iných krajinách ☐

Politická a náboženská diskriminácia v iných krajinách ☐

Zvyšujúca sa hustota obyvateľstva v iných krajinách ☐

Málo alebo žiadne možnosti zamestnania sa v iných krajinách ☐

Nízke príjmy v iných krajinách ☐

Hrozba chudoby v iných krajinách ☐

Vyššie mzdy v domovskej krajine ☐

Lepšie životné podmienky - vyššia životná úroveň v domovskej krajine ☐

Lepšie možnosti zamestnania sa v domovskej krajine ☐

Skúsenosti iných migrantov v domovskej krajine ☐

Priatelia v domovskej krajine ☐

Rodinní príslušníci v domovskej krajine ☐

Dostupnosť potrebných prírodných zdrojov pôdy a vody v domovskej krajine ☐

Technologická a informačná úroveň v domovskej krajine ☐

Politická a náboženská sloboda v domovskej krajine ☐

Zostať v krajine svojich predchodcov ☐

iné: _____ ☐

Ste spokojný s ponukou práce a pracovnými podmienkami vo vašej domovskej krajine?

Áno ☐ *Nie* ☐

Chceli by ste mať prácu, ktorá súvisí so zameraním vášho štúdia?

Áno ☐

Nezáleží mi na tom. Prijmem aj inú prácu v mojej domovskej krajine. ☐

Je možnosť, že by ste opustili vašu domovskú krajinu neskôr? *Nie* ☐ *Áno* ☐

Prosím, stručne napíšte prečo: _____

Vek: _____

Pohlavie: *žena* ☐ *muž* ☐

c)

Prečo ste opustili vašu domovskú krajinu? (Je možné označiť ľubovoľný počet odpovedí.)

Nepriaznivá ekonomická situácia v domovskej krajine ☐

Nízka životná úroveň v domovskej krajine ☐

Etnické problémy v domovskej krajine ☐

Politická a náboženská diskriminácia v domovskej krajine ☐

Zvyšujúca sa hustota obyvateľstva v domovskej krajine ☐

Málo alebo žiadne možnosti zamestnania sa v domovskej krajine ☐

Nízke príjmy v domovskej krajine ☐

Hrozba chudoby v domovskej krajine ☐

Vyššie mzdy v imigračnej krajine ☐

Lepšie životné podmienky - vyššia životná úroveň v imigračnej krajine ☐

Lepšie možnosti zamestnania sa v imigračnej krajine ☐

Skúsenosti iných migrantov v imigračnej krajine ☐

Migrujúci priatelia v imigračnej krajine ☐

Rodinní príslušníci v imigračnej krajine ☐

Dostupnosť potrebných prírodných zdrojov pôdy a vody v imigračnej krajine ☐

Technologická a informačná úroveň v imigračnej krajine ☐

Politická a náboženská sloboda v imigračnej krajine ☐

Návrat do krajiny svojich predchodcov ☐

iné: _____ ☐

Chceli by ste sa vrátiť naspäť do svojej krajiny?

Áno ☐ - **Približne ako dlho by ste tam chceli zostať?** _____

Nie ☐

Vek: _____

Pohlavie: *žena* ☐ *muž* ☐

Ste: *Zamestnaný* ☐ *Nezamestnaný* ☐

- *Zamestnaný:*

Ste spokojný s ponukou práce a pracovnými podmienkami v tejto krajine?

Áno ☐ *Nie* ☐

Ste spokojnejší v porovnaní s vašou domovskou krajinou – lepšia práca, vyššie mzdy...?

Áno ☐ *Nie* ☐ *Je to takmer rovnaké* ☐

Máte prácu, ktorá súvisí so zameraním vášho štúdia?

Áno ☐

Nie ☐

- *Nezamestnaný:*

Prosím, stručne napíšte, prečo ste nezamestnaný. _____